

RØDE FANE

Nr. 3 – 82

kr. 24,-

Tidsskrift for kommunistisk teori og debatt

KLASSENE I SOVJET

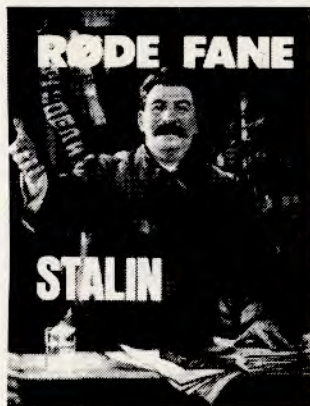
**Studiespalte –
forsvarsdebatt –
grasrothistorie**

BREV OG NOTISER

Stalin-nummeret i Gnistan

Røde Fanes Stalin-nummer (nr. 8/82) har fått en hel sides omtale i *Gnistan* nr. 19/82 under tittelen «Stalin i nytt ljus: offrade sosialismen for å radda Ryssland. Anmelderen, Gunnar Nygren, tar utgangspunkt i SKPs eget tidligere syn på Stalin. Artikkelen i Røde Fane betegner han som «saklig redovisande och befriande förutsettningslös». Men han har også innvendinger — bl.a. at Bukharin ikke tas på alvor som et alternativ til Stalins linje, og at betydninga av utrenskningene undervurderes.

Vi trykker hele anmeldelsen i neste nummer av Røde Fane.

Hva skjer på leirene i år?

Alliansen mellom oss i den 2. verden og undertrykte folk, land og nasjoner i den 3. verden, — dette blir det sentrale emnet på Rød Frontleirene. Åssen utvikler dette seg? For å svare på det trenger vi å få fram fakta og diskutere en rekke enkeltsaker. Her et knippe sentrale spørsmål:

— Åssen utvikler Vest-Europa seg i forhold til den 3. verden og i forhold til supermaktene? Kan Vest-Europa bli en sjølstendig kraft mellom supermaktene, SVs «Europavei 3»? Noen grunn til å ta opp EF-medlemskapet på nytt? Hvilke forskjeller finner vi mellom Vest-Tyskland på den ene sida og England på den andre når det gjelder utenrikspolitikk? Er ett Tyskland aktuelt spørsmål? — Åssen utvikler kløfta mellom imperialismen og den 3. verden seg? Hvilke andre løsninger enn væpna frigjøringskamp kan finnes på denne konflikten? Øker eller svekkes Sovjets innflytelse i den 3. verden? Blir 3. verden en sterkere revolusjonær kraft, eller svekkes denne krafta?

Leirene vil legge stor vekt på den 3. verdens utvikling, en god del vekt på utviklinga av Europa. I denne omgangen blir ikke problemet stilt først og fremst på krig og fred, sjøl om den politiske bevegelsen rundt temaet er viktig for å forstå utviklinga internasjonalt nå.

Alliansen mellom folk i den 2. og 3. verden er en forutsetning for framskritt på denne kloden. Hva kan vi gjøre for å styrke den? Vår innflytelse på utviklinga er veldig nært knytta til det hovedtemaet som er satt opp på årets Rød Frontleire. Denne sjansen bør du ikke la gå fra deg!

Interesse for Kina-nummeret

Røde Fane har fått flere interesserte henvendelser fra utlandet i samband med nr. 1/82 — Kina-nummeret. Det er tydelig at spørsmålet om Kina diskuteres mange steder. En av henvendelsene fikk vi fra tidsskriftet KWEZ, (A Journal of South African and Southern African political ana-

lysis), som er glad for å se at det fortsatt er liv i Norge. Deres eget syn på Kina er at en sterk høyreretning har blitt dominerende i den kinesiske ledelsen, men at det fortsatt foregår en kamp mellom Høyre og Venstre om hvilken vei Kina skal følge.

Problemet er, sjølsagt, at de ikke kan lese vårt utmerkede tidsskrift. Når skal vi få Røde Fane på to språk?

Kvinnene og arbeidsmarkedet

Artikkelen til Gro Hagemann om kvinnene og arbeidsmarkedet måtte dessverre stå over dette nummeret på grunn av plassproblemer.

Takk for tipset, Marion

I forrige nummer av Røde Fane trykket vi et leserinnlegg fra Marion Palmer om papirkvaliteten i Røde Fane. Vi skrev at vi diskuterte spørsmålet. Vi har nå be-temt at vi vil gå over til matt papir (som Profil) fra nr. 3/82. (neste nummer). Som Marion Palmer også foreslo vil vi beholde glanset forside som nå.

Det betyr dessverre ikke at vi

INNHold

TEMA:

KLASSENE I SOVJET

Et teoretisk stridsspørsmål

s. 4

En annen slags arbeiderklasse?

s. 12

Herskerklassen i Sovjet

s. 24

Forsidefoto: Røde Fane

DEBATT:

Forsvarsdebatt

Grasrothistorie

Studiespalte

SPALTER:

s. 38

s. 44

s. 46

Kampuchea og den naive messianismen

s. 40

kan sette ned utsalgsprisen. Det vi vinner på å gå over til matt papir er ikke mer enn at det akkurat oppveier økte utgifter vi har fått på andre poster.

Men det er i alle fall ikke nyteløst å skrive leserbrev til Røde Fane.

Debatten i Røde Fane

Hvert nummer av Røde Fane står redaksjonen overfor det samme problemet — mangel på plass. For tida har vi ikke økonomiske muligheter til å gi ut flere nummer i året, eller utvide sidetallet på hvert nummer. Vi må altså se på hvordan plassen blir brukt.

Når det gjelder *hovedtemaene*, så har vi hatt som målsetting at de skal bli kortere. Det har vi fortsatt, men vi må jo også ta hensyn til *hva slags* hovedtema det dreier seg om. Vi mener det er viktig og helt nødvendig at Røde Fane kan bringe teoretisk og faktisk materiale som grunnlag for viktige diskusjoner i partiet og på venstresida i det hele tatt. Som materialet om Sovjet-kapitalismen i dette nummeret, og materiale til sosialisme-diskusjonen i neste nummer. Vi kan sikkert bli flinkere til å gjøre sånt materiale mer kortfattet. Men svært kort kan det neppe bli.

Når det gjelder spaltene vi har begynt med, synes vi de fungerer bra. De gir variert materiale på liten plass. Dette vil vi fortsette å utvikle videre.

Så kommer vi til debatten. Røde Fane er et tidsskrift for «kommunistisk teori og debatt». Debatten er viktig. Det vil den også bli i tida framover — ikke minst i samband med den store sosialismediskusjonen.

Det er mye å utsette på debatten. Først og fremst er det for lite av den. Vi får altfor få debattinnlegg. Og altfor mange av dem vi får er fra folk som skriver i bladet ellers også. Et annet problem er at mange debatter kommer inn i et blindspor, hvor stør-

stedelen av innlegget går med på gjensidige beskyldninger og forklaringer av «hva jeg egentlig mente» — ofte av liten interesse for andre enn debattantene sjøl. Her bør nok også redaksjonen bli strengere.

Et tredje problem vi ønsker å få gjort noe med *nå* — lengden på debattartiklene.

Så å si alle debattartiklene vi får er altfor lange. De kan ta 4, 5, 6 sider eller enda mer i bladet. Det sier seg sjøl at med sånne lengder er det lite debatt det blir plass til. Debattene går seint, og få emner blir tatt opp. Det vi ønsker (og det tror vi Røde Fanes lesere vil være enige med oss i) er en kjapp og variert debatt. Altså må innleggene bli kortere.

Vi mener rundt 150 maskinskrøvne linjer (tilsvarer ca 2 s. i bladet) vanligvis er en passe lengde for et debattinnlegg. Dette vil uten tvil være til fordel for dem som skriver debattinnleggene også. Vi har debattinnlegg som har ligget over i mange nummer, fordi vi ikke har fått plass. Mens kortere innlegg ville ha kommet med for lenge siden.

Helt til slutt — men kanskje viktigst, håper vi at det vil bety at mange flere vil skrive debattinnlegg til Røde Fane. Vi tror at mange kanskje har kviet seg på grunn av lengden og det omfattende arbeidet som ligger bak debattartiklene til nå. Vi håper at kortere innlegg også vil føre til en mer demokratisk debatt hvor flere tar del, og flere forskjellige synspunkter kommer med. Røde Fanes spalter er ikke bare til for forskere og «politikere».

Vel møtt på debattsida i Røde Fane.

Navn

Adresse

Utgitt av Arbeidernes Kommunistparti (marxist-leninistene)
Nr. 3 - 1982. 11. årg.

ABONNÉR! 110 kr. pr. år
Bestill fra: Røde Fanes distribusjon, Boks 83 Bryn, Oslo 6

Røde Fane redigeres av et utvalg nedsatt av sentralkomiteen i AKP(m-l)

Adresse redaksjonen:
Postboks 6875

St. Olavs plass, Oslo 1
Telefon: 11 45 73

Ansvarlig utgiver for dette nummer: Pål Steigan.

Trykt hos A/S Duplotrykk

KLASSENE I SOVJET

AKP(m-l) har lenge hevdet at Sovjet er et klassesamfunn. Men vi har sagt lite om hva det betyr konkret.

- Hvem er den herskende klassen i Sovjet? Hvordan har den makt over produksjonsmidlene i et statskapitalistisk samfunn? Hvordan utbytter den arbeiderklassen?
- Og arbeiderklassen — hvordan lever den? Hvordan blir den utbyttet og undertrykt? Gjør den opprør?
- Dette er noen av de temaene disse artiklene tar opp. De tar også opp andre teorier om Sovjet-samfunnet, borgerlige, sosialdemokratiske og troskistiske. Hva mener de om Sovjet-samfunnet? Kan vi lære noe av dem? Hvor tar de feil?

Et teore

Vil Sovjet krig»? Dette er tittelen på Jahn Otto Johansens siste bok. Dette spørsmålet stiller mennesker seg over hele verden, ikke minst i Vest-Europa.

Svaret på spørsmålet ligger i den sovjetiske statens *natur*. Dette finnes det en rekke teorier om.

Er det *arbeiderklassen* som har statsmakta? Da vil Sovjet fred. Dette hevder det offisielle Sovjet.

Er det en *elite*, et sjikt som har makta? En slik elite kan velge om den vil fred eller krig. Dette hevder en rekke borgerlige sosialdemokratiske og trotskistiske teorier.

Er det en *herskerklasse* som har statsmakta og utbytter arbeiderklassen? Dette hevder marxist-leninister og en del andre teorier.

Folk som er mot krigen, mot imperialismen, må ta stilling til slike teorier. Hvilken som er rett avgjør hvem som er venner og fiender, hvilken retning kampen føres i, hvilken prioritet og styrke kampen må få.

Denne artikkelen tar opp noen av de viktigste teoriene om makta i sovjetstaten.

KRIG, STAT OG KLASSE

Først noen ord om vanskene ved denne diskusjonen. Lenin hevder at det «*neppe finnes noe spørsmål hvor det er skapt så mye rot, bevisst og ubevisst, av representanter for den borgerlige vitenskap, filosofi, rettslære, politiske økonomi og journalistikk som når det gjelder spørsmålet om staten*» (Staten og revolusjonen, Ny Dag 1968 s. 17).

Hva kommer dette av? Etter Lenins mening fordi «*det berører de herskende klassers interesser mer enn noe annet (i så måte står det bare tilbake for den politis-*

KLASSENE I SOVJET

etisk stridsspørsmål

ke økonomi). Læren om staten tjener til rettferdiggjøring av de sosiale privilegier, rettferdiggjøringa av utbyttingens eksistens, av kapitalismens eksistens» (samme sted s. 18).

I denne diskusjonen er det veldig lett å bli offer for det Lenin kaller «bedrag og selvbedrag i politikken». Det vil vi bli så lenge vi «ikke klarer å se klasseinteresser bak alle moralske, religiøse, sosiale og politiske fraser» (Lenin: Werke bd. 19 s.

8). Vi er nødt til å ha som ledetråd «den historiske deling av samfunnet i klasser som et grunnleggende faktum (Lenin: Werke bd. 29 s. 465).

Dette spørsmålet, *klassespørsmålet*, er det springende punkt i diskusjonen om sovjetstatens *natur* og i spørsmålet om krig og fred. Det er denne måten å analysere staten og krigen på som skiller marxismen fra enhver annen teoretisk retning. Lenin sier det slik: «Alle kriger

er en del av det politiske systemet som frambringer dem. Politikken til en gitt stat eller klasse forut for krigen blir uunngåelig fortsatt av den samme klasse under krigen» (Lenin: Against Imperialist War, Moskva 1966 s. 236).

Med denne lille advarsel skulle vi være klare til å dukke ned i teorier om klassene i Sovjet.

TEORIER OM SOVJETS KLASSEKARAKTER

«Klasser er grupper av mennesker hvor den ene gruppe kan tilegne seg arbeidet til den andre, på grunnlag av deres ulike plassering i et bestemt samfunnssystem» (Lenin: Werke bd. 29 s. 410).

UTALLIGE TEORIER

I de senere tiår har det oppstått en lang rekke teorier om Sovjets natur, som også tar opp klassekarakteren til Sovjet som et grunnleggende spørsmål. Denne diskusjonen har flammet opp igjen i tida rundt Khrustsjovs maktovertakelse etter Stalin, videre under den «store polemikken» mellom SUKP og KKP, etter okkupasjonen av Tsjekkoslovakia i 1968, og ikke minst i åra etter okkupasjonen av Afghanistan.

I dag finnes teorier om Sovjet fra utrolig mange hold. Først og fremst blant partier og grupper som regner seg til arbeiderbevegelsen i Vesten, blant opposisjonelle i Øst-Europa, i borgerlige politiske kretser i Vesten, i vitenskapelig miljø ved en rekke universiteter i Europa og USA. En finner materiale om disse teoriene i flere hundretalls tidsskrifter (politiske og fagtidsskrifter) og i tusentalls bøker. Selv om gode fakta og analyser er sjelden vare, er flommen av materiale og analyse *totalt* uhyre omfangsrik. Sjel har jeg bare vært gjennom en beskjedent del av alt dette. I denne forstand er det store begrensninger ved analysen. Likevel legger jeg den fram. Det er behov for å ta stilling til karakteren til Sovjet nå. Fordi kampen mot Sovjet krever det.

KLASSENE I SOVJET

Nedenfor skal jeg gå gjennom noen av de viktigste av de rivaliserende teoriene som et utgangspunkt for analysen av den herskende klassen i Sovjet.

DEN OFFISIELLE TEORIEN TIL SUKP

Offisielt hersker proletariatets diktatur i Sovjet. Eiendommen anses som «et sosialt forhold mellom mennesker». Statseie av produksjonsmidlene sikrer «felles sosialistiske eie ved det arbeidende folk». Det er i dag to klasser i Sovjet; arbeidere og bønder. Borgerskapet er forsvunnet. I tillegg finnes *intelligentsiaen* som er en egen sosial gruppe, «som skiller seg vesentlig fra handens arbeidere». Men «sosialismen har opphevd antitesen mellom handens og åndens arbeid» (Kozlov 1977, s. 76). «Sosialistisk eiendom av produksjonsmidlene er den felles eiendom til det arbeidende folk». Den sosialistiske eiendom «fjerner antagonistiske relasjoner mellom mennesker». «Produksjonsmidlene slutter derfor å tjene som kapital, som middel til utbytting». (Kozlov 1977, s. 63). Offisielt altså: To vennligsinnede klasser, arbeidere og bønder i et ikke-antagonistisk samarbeid med *intelligentsiaen*, kontrollerer produksjonsmidlene. Dette er det vanlige bildet som serveres i SUKPs «Politisk Økonomi: Sosialismen» av akademimedlemmet Kozlov. Det er ingen grunn til å blåse av denne teorien. Vi skal se at den har innflytelse nok.

TROTSKISTISKE TEORIER

Denne skolen er i sin moderne form utviklet av Mandel. Dels tar den avstand fra det offisielle synet til SUKP, men støtter det samtidig. Opphavsmannen til denne teorien er Trotski, og teorien hevder at Sovjet er et «overgangssamfunn» mellom kapitalisme og sosialisme; det er en «degenerert arbeiderstat». I dette ligger to vesentlige poenger. For det ene er det en «arbeiderstat». Mandel går i sin siste bok så langt at han sier det er *proletariatets diktatur* i Sovjet, riktignok «indirekte, avledet og i en sosioteoretisk forstand» (Mandel 1979, s. 147). Denne staten har til og med «hindret framveksten av kapitalisme» (s. 146). Dette gir en betydelig støtte til Sovjet. Kjerna i denne sida av teorien er at staten eier produksjonsmidlene, og ikke private. Men for det andre har arbeiderklassen likevel ikke

makta. De er det byråkratiet som har. Men ikke hele byråkratiet. Størsteparten av det står i samme stilling til produksjonsmidlene som arbeiderne. Det er ifølge Mandel *toppen av byråkratiet* som har makta i staten. Men dette byråkratiet er *ikke* en kapitalistisk herskende klasse. Dette knytter Mandel til at det ikke eksisterer *flere* kapitaler og at verdiloven ikke regulerer produksjonen i hovedsak. Toppbyråkratiet er heller ingen *klasse* fordi det ikke spiller en egen historisk rolle: Toppbyråkratiets interesser står i strid med til den statlige eiendommens og planøkonomiens interesser. Toppbyråkratiet er ingen *klasse* som borgerskap eller proletariat. Det utgjør et *sosialt sjikt* (Mandel 1979, s. 129–160).

Det er ikke vanskelig å se hvor nært opptil den offisielle teorien trotskismen ligger. Selv om den også fremmer en god del kritikk. Betydningen av den trotskistiske teorien er i dag stor. Den har vunnet oppslutning langt *utenfor* den 4. internasjonale, i kretser som regner seg som venstreradikale i en lang rekke land. I Norge har teorien fått betydelig oppslutning innen SV. Ebbings artikkel i Kontrast 3/75, og Erik Rudengs hefte om «Sovjet» og Sosialistisk Opplysningsforbunds hefte om «Forholdene i Sosialistiske land» (1975) (Dag Seierstad, Arne Overrein) bygger samtlige på Mandels teori om den «degenererte arbeiderstat», «overgangssamfunnet». Ifølge dem har ikke arbeiderklassen makta, heller ikke et nytt borgerskap. Men et «sosialt sjikt» — byråkratiet (Ebbing 1975, s. 20).

Denne klasseanalysen fører fram til interessante konklusjoner om utenrikspolitikken. Den er iflg. Rudeng, Ebbing osv. «motstridende». Dette skyldes de motstridende trekk i samfunnet; de «sosialistiske og ikke-sosialistiske trekk» (Rudeng 1974, s. 69). Dels er Sovjet progressivt, «en del av den verdensomspennende kamp mot imperialismen» og Sovjet er ikke «sosialimperialistisk». Men Sovjet fører også «stortmaktspolitikk» mot sine randstater, fordi byråkratiet i Sovjet føler makta si truet av krav om demokrati der (Rudeng 1974, s. 70). Kjernepunktet i den trotskistiske teorien er at den benekter at det er et internt *klassemessig* grunnlag for en *erobringsskrig* fra Sovjets side. I dette ligger ikke bare at Sovjet ikke er kapitalistisk. Det ligger også i teorien at Sovjet ikke er et utbyttingssamfunn.

Er det ikke slik at Bresjnev står i spissen for en herskerklasse som utbytter arbeiderne? Noen hevder han står i spissen for en elite eller et skikt. Selv vil han gjerne framstilles i en rolle som arbeidernes leder. Her 1. mai-forberedelser i Moskva.

DEN BYRÅKRATISKE KOLLEKTIVISME

Denne skolen ble grunnlagt av italieneren Bruno Rizzi. Den hevder at det har oppstått en eiendomsrett av en ny historisk type i Sovjet. Dette består i at en klasse kollektivt kontrollerer produksjonsmidlene. Denne nye klasse er byråkratiet, det er en herskende klasse. Målet for den herskende klasse er ikke produksjon av *mervardi*, fordi denne kategorien er knytta til eksistensen av flere kapitaler, konkurranse og markeder. Målet er tilegnelse av et *merprodukt*. Det eksisterer altså et utbyttingsforhold mellom byråkratiet og

KLASSENE I SOVJET

arbeiderklassen. Produksjon av merprodukt og fordeling av det bestemmes av den sentrale planen. Teorien om den byråkratiske kollektivismen tar følgelig avstand fra trotskistene, i og med at den anerkjenner eksistensen av en herskende klasse og utbytting. Den tar også avstand fra teorien om statskapitalisme i Sovjet. En egen retning innen byråkratkollektivismen utgjøres av Antonio Carlo. Han mener Sovjet gikk over til statskapitalismen i og med reformene i 1965, da markeder og konkurranse ble innført. Fra da var produksjonens mål *merverdi*. (Carlo 1975). Også denne retningen har betydelig innflytelse internasjonalt. Blant annet må så viktige personer som Jacek Kuron og K. Modelsewski, begge sentrale rådgivere i Solidaritet, regnes til denne skolen. Her i Norge synes det såkalte «Forfatterkollektivet» i Materialisten (nr. 1 og 2 1980) å dele viktige punkter i analysen: Sovjet har en herskende klasse. Den er

ikke kapitalistisk, men av en «ny type». Utbyttingen er ikke i form av merverdi.

TEORIEN OM DET POST-REVOLUSJONÆRE SAMFUNN

Dette er en teoretisk skole som synes å samle temmelig mange som regner seg til venstresiden i Europa og USA. Den har mye til felles med byråkratkollektivistene. Den retter seg mot den offisielle SUKP-teorien og mot trotskistene, og likeledes mot teorien om statskapitalisme. To av de mest kjente representantene for retningen er P.M. Sweezy i USA og Rossana Rossanda i Italia. Sweezy er krytallklar når det gjelder maktspørsmålet. Arbeiderklassen er frarøvet makta over produksjonsmidlene og staten. En fremmed klasse behersker produksjonen, og arbeiderklassen er utnyttet. Den «fremmede klasse» er hos Sweezy nettopp en *klasse*, og ikke et sjikt. På dette punkt fører Sweezy lange polemikker mot Man-

del. Men det er ikke byråkratiet generelt som er den herskende klasse, bare de «øvre deler av det». Sweezy antyder at den såkalte «nomenklaturen» (en spesiell liste over konkrete ledende stillinger i samfunnet) utgjør en ramme for den herskende klasse. Sweezy avviser påstander om at det ikke kan dreie seg om en klasse fordi den samfunnsmessige stillingen ikke er *arvelig* som i Vesten. Han mener herskerklassen i Sovjet har utviklet metoder til å reproducere seg selv, og at den er homogen og har en felles ideologi.

Denne teorien framholder at «det post-revolusjonære samfunn» ikke er kapitalistisk: Makta kommer ikke fra de mange uavhengige kapitaler, men fra statens kollektive eiendom. Når det ikke er konkurranse og markeder, kan ikke *kapitalistiske* kategorier som merverdi, profitt og kapital eksistere i Sovjet. Sweezy trekker konklusjonen at det dreier seg om en *ny produksjonsmåte*. Med denne konklusjonen har Sweezy beveget seg bort fra sin tidligere tese om det statskapitalistiske Sovjet, og over i Manifesto-gruppens og Rossandas «post-revolusjonære samfunn». Dette er ikke uten betydning. Sweezy har spilt en viktig rolle i Sovjet-debatten i Vesten, og har innflytelse også i Norden (Sweezy 1980, Rossanda 1979).

Selv om denne skolen konkluderer med at det er en herskende klasse i Sovjet, er den lite opptatt av hva dette betyr for utenrikspolitikens natur.

TEORIEN OM STATSKAPITALISME

Denne teorien vil være godt kjent for Røde Fane lesere. Det er den teorien som ble grunnlagt av KKP gjennom «Den store polemikken» mot SUKP under ledelse av Mao Zedong. Teorien har vært det felles tankegods for de nye ml-partiene i Vesten og den tredje verden, og er det fortsatt. Poenget er ikke her å gå igjennom teorien (den som ønsker å studere den kan lese boka «Sosialimperialismen», Oktober Forlag 1974. Kort sagt vil det framgå at makta over produksjonsmidlene ligger hos «direktører og statsbyråkrater» og at spørsmålet om makta i staten er avgjørende for om det er kapitalisme eller sosialisme).

Poenget her er å vise til at denne teorien nå utsettes for angrep fra temmelig mange hold. Så lenge Mao Zedong levde, sto teorien sterkt. I tida etter hans død har den prinsipielle kritikken fra KKP om

KLASSENE I SOVJET

Sovjets borgerlige klassekarakter først avtatt — og så forstummet. Denne stillheten fra Peking har bidratt til at flere tidligere tilhengere av teorien har forlatt den til fordel for andre teorier (Sweezy). Mens andre som fortsatt holder på den tenderer til å mene at borgerskapet tok makta *under* Stalin og ikke etter hans død (Bettelheim).

Virkningene av disse internasjonale strømningene har slått inn blant tidligere tilhengere av teorien i Norden; Bo Gustafsson har forlatt den helt i Sverige, tydeligvis har Th. Hjellum revidert den i Norge. Liknende tendenser finnes i Danmark. Marxister i Norge som mener teorien har noe for seg, må innse at arbeidet med å forsvare den ikke blir lett framover, og utdypingen av teorien må bli vårt eget verk.

TEORIER INNEN SOVJETISK OPPOSISJON

Selv om borgerlig sovjetvitenskap stort sett skyr klasse spørsmål, har det etter hvert blitt samlet et betydelig materiale i Vesten om opposisjonens syn — også når det gjelder klasseforholda. Jeg kan her ikke på noen måte yte dette materialet

rettferdighet. Jeg skal bare helt kort vise til noen viktige retningers analyse av klasse spørsmålet (1).

Det som en lang rekke av de opposisjonelle har som felles konklusjon, er at forholdene mellom arbeider og makthaver er *antagonistisk*.

Marxist-leninister: Denne retningen har bestått av flere organisasjoner. De hevder at det nye byråkratborgerskapet erobret makta i staten og over produksjonsmidlene etter Stalin. Og at Sovjet i dag er statskapitalistisk. I seksti- og syttiåra ble det i Vesten offentliggjort flere dokumenter fra disse gruppene. I de senere år har man hørt mindre fra dem (Lewytsky 1973, 1974, se også Oktober Forlag 1975).

Venstreopposisjonelle marxister: Denne retningen består av uhyre mange grupper, tidsskrifter, enkeltpersoner med standpunkter, artikler og programmer. Så å si alle venstreopposisjonelle karakteriserer Sovjet i dag som «statskapitalistisk» (Lewytsky 1974). Av mer kjente navn kan nevnes Varga, Glumov, Zorin og Alexejev, gruppen rundt «Sejatel» (Såmannen)

osv. Så å si alle venstreopposisjonelle mener at det er «*nomenklaturen*» (listen over de ledende stillinger i byråkrati i parti og stat) som *er* den herskende klasse. Arbeiderne er helt uten makt, er undertrykt og utbytta. Enkelte teoretikere innen denne retning mener Nomenklaturens herredømme hjemme (utbytting) er det økonomiske grunnlag for deres aggresjon i utenrikspolitikken og deres «krav på verdensherredømme» (Voslensky 1980). Retninga er fortsatt aktiv i Sovjet, sjøl om mange fengsles/flykter.

Sosialdemokrater: Denne retningen ledes av personer som er svært kjente i Vesten, bl.a. Roy Medvedev. Det som skiller disse fra ovennevnte, er at de *ikke* anser forholdet mellom byråkrati og arbeiderklasse for å være antagonistisk: Medvedev hevder at partiet består av tre fløyer, og at opposisjonen kan samarbeide med de såkalte «partidemokratene» om «demokratiske reformer». Medvedev mener en derfor ikke bør overdrive «nomenklaturens» makt. Den er ikke absolutt i dag; den kan endres ved reformer. Voslensky (1980) hevder at dette standpunkt bare inntas av dem som enten er med i

I Leningrad tjente en direktør 500 rubler i begynnelsen av 70-åra. Faglært personale tjente 141 og vaskehjelpen 60 rubler. Hvilket bilde gir dette av klassestrukturen i Sovjet?

KLASSENE I SOVJET

«nomenklaturen» eller er nært forbundet med den sosialt og økonomisk.

Liberalerne: Dette er en betydelig retning i sovjetisk opposisjon. (Sacharov tilhørte tidligere sosialistene, men skal i det siste ha sluttet seg til «liberalerne»). Liberalernes analyse er framstilt i «Programmet for den demokratiske bevegelse» og i det såkalte «Forfatningsmemorandumet» (Jonsson 1980). Det hersker ingen tvil om at liberalerne mener at «nomenklaturen» har makta i stat og fabrikker. Videre mener de at herskerne ikke bare er et «sjikt», men en *klasse*. Sovjets natur karakteriserer liberalerne som «statskapitalistisk». Nomenklaturen har «stormaktsambisjoner». De har dannet et «militærindustrielt kompleks» som tar 1/3 av nasjonalproduktet for sin aggressive formål.

Liberalernes taktikk er likevel ikke kamp mot nomenklaturen. De er prinsipielt mot klassekamp. De er for reformer, og går inn for en slags vestlig parlamentarisme med «markedsøkonomi». (Feldbrugge 1975, Lewytsky 1973, 1974, Jonsson 1980, Voslensky 1980).

Voslensky har drøftet opposisjonens analyse, og kommer til at «de forvaltende (nomenklaturen) er en klasse» i de aller flestes øyne. De er også «den herskende klasse». Voslensky peker på at selv Medvedev må innrømme at byråkratiet er et «eget sjikt» (Voslensky 1980). Det er ikke mye støtte å hente for SUKPs og trotskistenes syn i sovjetisk opposisjon.

BORGERLIGE TEORIER I VEST

Selv om folk som tilhører «venstresida» i Norge mest har vært påvirket av de teorier som regner seg som marxistiske, må en innse at befolkninga i Norge og Vesten ellers i minst like stor grad er påvirket av *borgerlige* teorier om Sovjet. Disse teoriene er skapt i ulike vitenskapelige miljøer, og serveres den jevne kvinne gjennom populærjournalistikk i bøker, blader og aviser. Den borgerlige teoriflora om Sovjet er enorm. Jeg skal bare peke på noen typiske og samtidig motstridende retninger i spørsmålet om klasseanalysen.

Det som forener de borgerlige teoriene er *elitebegrepet*. Dette er noe kvalitativt annet enn klasser. Det er ikke noe klassemessig (økonomisk utbytting) grunnlag for utenrikspolitikken. Den blir bestemt

av de herskende elters ideologi. Det finnes to hovedretninger innen de borgerlige samfunnsvitenskaper. Den *tradisjonelle* skole var antikommunistisk før krigen. Den analyserer fortsatt Sovjet som om det var «sosialistisk» eller «kommunistisk». Den anser i dag partiet for å være den herskende elite. Arbeiderne har ikke noe å si. Innen eliten har toppledelsen nesten alt å si, direktørene heller lite, unntatt over arbeideren. Partiets totalitære ideologi gjør staten despotisk innad og aggressiv utad. Den tradisjonelle skolen forbindes med navn som Fainsod (1965) og Conquest (1961) i statsvitenskap; med Gerschenkron (1966) i historie. Til denne retning hører Sannes i Norge.

Den *moderate* skole mener også at eliten har makta, ikke arbeiderne. Det snakkes mye mindre om «diktatur» og «despoti» og mye mer om «byråkrati» og «høybyråkrati», om «grupper» og «sosiale sjikt» osv. Gjerne finnes det «hauker» og «duer» innen eliten, og de har ulik ideologi de kan velge å føre i utenrikspolitikken. Eliten kan vise mer eller mindre autoritær ansikt. Denne retningen er trolig den mest framgangsrike og omfattende. Den forbindes med f.eks. Hill (1977, 1981) og Perry (1971) i statsvitenskap. Den forbindes med Lewytsky (1973, 1974), Meissner og Brunner (1976, 1978) i sosiologien. Med Bendix (1956), Galbraith (1967), Richman (1965) i organisasjonsteori og økonomi. Med Nove (1980) og McAuley (1969) i historie.

Riktignok eksisterer det samfunnsvitere som nytter klassebegrepet. Men ikke i egentlig marxistisk forstand. Det ligger ikke noe antagonistisk utbyttingsforhold mellom arbeider og herskende klasse. Dette gjelder selv om noen til og med kan snakke om «merprodukt» o.a. (McAuley 1981, Matthews 1972, Bottommoore 1965). Derfor vil jeg tross alt regne dem til den moderate eliteteori.

SOSIALDEMOKRATISKE TEORIER

Disse hadde i femtiåra svært mye til felles med den tradisjonelle borgerlige skole til Fainsod osv., representert ved f.eks. Sannes. Den statlige eiendommen var kontrollert av det totalitære partiet, arbeiderne hadde ingenting å si i fabrikken og slett ikke i staten. (Haakon Lie 1953). Rester av den tradisjonelle skole finnes

enda i avbleket form (Gidske Andersson 1979). Partiet styrer og har appetitt på «verdensherredømme». Den andre strømmingen vokste fram med Brandt internasjonalt. I tråd med den moderate skole snakkes fortsatt om at partiet har makta. Men her er ulike «sjikt» og «grupper», «hauker» og «duer» (Brandt 1979).

ET PRINSIPIELT SKILLE

Det er ikke vanskelig å si seg enig i at det ligger mye «rot og forvirring», «bedrag og selvbedrag» i disse teoriene. La oss prøve å klare opp i dem. Vi kan begynne med å sette teorier om klasser inn i historisk sammenheng. En sammenheng som viser hvordan det prinsipielle skillet mellom borgerlig og proletær klasse teori oppsto. Skillet er knytta til ordene «klasse» og «elite».

Marx bygde på tidligere teorier om klasser som borgerskapet hadde utvikla i kampen mot feudalveldet. Han pekte på at grupper av mennesker i sin historiske utvikling går inn i bestemte produksjonsforhold. I ulike forhold til eiendommen. Dette konstituerer dem som *klasser*. Dette bestemmer *lovene* for utviklinga av samfunnet og dets natur. Marx' videreutvikling av klassebegrepet lå i at det med nødvendighet fører til proletariatets diktatur. Revolusjonene i Europa 1848, 1871 og 1917 viste at dette var riktig. Borgerskapet var rimeligvis uhyre oppskremt.

Som et politisk kampvåpen mot tradisjonell og marxistisk klasse teori utvikla borgerskapet nye teorier om politisk økonomi og klasser, som foretok et fullstendig, prinsipielt brudd med de gamle. Disse teoriene var særlig retta mot marxismens klasse teori. Det sentrale begrepet som ble utvikla var *eliten*. Teorien om eliten ble utvikla (på kapitalistiske forhold) av Pareto, Weber, Parsons, Dahrendorf osv. Det finnes ingen herskende klasse, men eliter som styrer. Innen arbeiderbevegelsen foregikk en parallell kamp mot Marx sin klasse teori leda av Bernstein. Poenget i eliteteorien til Bernstein/Dahrendorf er at endringa i kapitalismen fra private familiekapitaler til kollektiv kapital (aksje/monopol/statskapital) oppløser selve den kapitalistiske eiendommens kjerne. Derved oppløses den kapitalistiske klasse selv. I stedet vokser det fram eliter, grupper, sjikt som administrerer produksjonsmidlene uten å eie dem.

KLASSENE I SOVJET

De er ikke en klasse, og i hvertfall ikke en kapitalistisk klasse.

Når klassene oppheves, oppheves også de økonomiske lovene, samfunnets antagonistiske natur osv. Med *eliten* blir samfunnet reformerbart og utenrikspolitikken blir valgbar.

Med andre ord: De teorier som baserer seg på begreper som elite, sjikt osv. knytter seg til en gammel borgerlig tradisjon som eksplisitt er skapt for å nedkjempe den marxistiske klasseteorien (Roll 1978, Bottomoore 1969, Zeitlin 1974).

EN KLASSIFIKASJON

La oss prøve å anvende dette på teoriene om Sovjet. Første skritt kan være en slags klassifikasjon som muliggjør sammenlikninger. Den ordner teoriene etter visse kriterier. Det kan gjøre det lettere å nærme seg en forståelse av dem. Det er to dimensjoner vi er interessert i. Menneskegruppers felles forhold til produksjonsmidlene, og konklusjoner om Sovjets atferd, om staten er fredelig, aggressiv eller litt av hvert (dualistisk).

Denne klassifikasjonen viser noen interessante trekk.

Den viser enheten mellom trotskister/sosialdemokrater på den ene sida og borgerlige teorier på den andre. Begge har sluttet seg til den eksplisitt antimarxistiske *eliteteorien*. I sin kjerne hevder den at den herskende elite, sjikt av naturverken er fredelig eller aggressiv. Slike herskende eliter kan *velge* en politikk ut fra den gitte situasjon.

Den viser skillet mellom marxistisk teori og tradisjonell borgerlig teori. Begge hevder at Sovjet er aggressiv. Marxister ut fra Sovjets klassenatur, som gjør aggresjon til en nødvendighet, en systembetinga aggresjon. Borgerne hevder at Sovjet er aggressiv fordi den herskende elite velger å slutte seg til en totalitær ideologi. Dette er ikke en nødvendig, klassebetinga aggresjon.

Den viser også skillet innen de borgerlige og reformistiske teoriene. Ta f.eks. sosialdemokratene. Begge retningene holder på eliteteorien. Den ene mener Sovjet velger å være aggressiv (Sannes). Den andre mener Sovjet velger å være dualistisk (Brandt).

Den viser også enheten mellom retninger i ulike stater. Interessant er sosialdemokratiets enhet med *unntaket* i sovjetisk opposisjon (Medvedev). Begge holder på eliteteorien, som gir et dualistisk og reformerbart Sovjet.

KLASSER OG KLASSETEORI

For å fortsette oppryddingen vil vi minne om at enhver tanke bærer et klassestempel. Som kjent hevder marxismen at menneskets væren bestemmer dets tenkning, dets samfunnsmessige stilling bestemmer innholdet i dets teorier. Også om Sovjet. I vårt tilfelle vil det si hvilken klasse teoretikeren tilhører innen «sin» stat. Og hvilket forhold denne staten har til Sovjet. Det er ikke meninga å gi noen helhetlig analyse av teoriene på denne måten. Vi vil bare gi noen eksempler på teoriene

klassekarakter for å belyse hvilke *interesser* de tjener.

Herskerne i supermaktene: At SUKP framstiller klasseforholda som om arbeiderklassen har makta i lykkelig samarbeid med intelligentsiaen er fullstendig rimelig. Sovjet er en supermakt med ambisjoner om verdensherredømme. De trenger en teori for å begrunne sin angivelige «fredelige» utenrikspolitikk. Dette er bedrageri i stor stil.

At den tradisjonelle (og nyere) elite-teori i USA hevder at partiet utøver diktatur/hersker over arbeiderne, er forståelig. Dette svekker Sovjets stilling i folkenes omdømme. At de likevel ikke vil gå inn på at det er en fremmed, herskende *klasse* som har makta i Sovjet, er også helt forståelig. Det er rett og slett for farlig. Farlig fordi det berører grunnlaget for deres egen eksistens som supermakt. En slik kritikk ville åpne for at folk skjønner at monopolet er det økonomiske grunnlaget for imperialismen, at utbytting er det samfunnsmessige innholdet i monopolet.

Teorier i Vest-Europa. Borgerskapet i Europa har like lite interesse av å fremme teorier som knytter krig og imperialismen til klasse spørsmålet som USA og Sovjet har. De er sjøl imperialister. De har heller ingen interesse av at det blir kasta lys på det imperialistiske systemet. Men det har skjedd viktige utviklinger i Vest-Europa på teoriens område. Fra gammelt av (femtiåra) holdt både høyrepartier og sosialdemokrater mye av de fainsodske ideer om den totalitære elite. Men i de senere år har de nyere, moderate eliteteorier vært på betydelig framgang. I litt avdempede ordelag beskriver man det sovjetiske «ledersjikt», de sovjetiske «makthaverne», «den høyeste autoritet», «de ulike sosiale grupper i samfunnet» osv. osv.

Hvem er det som har lagt seg på disse teoriene? Helt sentrale publisister for de viktigste borgerlige strømninger i Vest-Europa. Her i Norge finnes vi dem i Arbeiderpartiet (Dag Halvorsen 1979) i Venstre (Jahn Otto Johansen 1980) og i Høyre (Nils Morten Udgaard 1977).

Hva kan denne i grunnen oppsiktsvekkende endring i innhold og tonefall skyldes? Endringa kan ha med Vest-Europas endra stilling mellom USA og Sovjet å

Makthavere	Fredelig	Dualistisk	Aggressiv
Arbeiderklasse	revisjonisme	trotskisme (Mandel, Ebbing)	
Fremmedklasse			statskapitalisme byråkratkollektivismen postrevolusjonær sovjetopposisjon (venstreopp., liberal)
Elite, sjikt		trotskisme sosialdemokrati (Medvedev, Brandt) sosiologi, statsvitenskap (Fainsod, Conquest) tensk. sosialdemokrati (Matthews, Hill)	statsvitenskap, økonomi statsvitenskap (Fainsod, Conquest) sosialdemokrati (Sannes)

KLASSENE I SOVJET

gjøre. Driften bort fra USA, Vest-Europas egen framgang, økende handel østover med betydelig profitt, kombinert med den økende militære trussel fra Sovjet; alt dette virker inn på tenkninga i herskerklassen i Vest-Europa. Den steinharde tonen fra femtiåra er avlegs (men ikke død). Den forsonende, lett samarbeidende, men fortsatt kritiske tonen er noe som har *tvunget* seg fram. Det er Sovjets økende *styrke* som har tvunget fram den teoretiske endringa. Og borgernes egen sans for profitt.

Opposisjonsteori. Den delen av opposisjonen i Sovjet som er virkelig hardt undertrykt, står med største styrke på den borgerlige klassekarakter til Sovjetstaten. Men opposisjonelle grupper som på en eller annen måte har visse felles interesser med borgerskapet lar sine teorier prege av dette. Roy Medvedevs teori om de ulike «grupper» innen SUKP og Nomenklaturens begrensede «innflytelse» osv., altså en eliteteori, bør ses i samband med at Medvedev selv er medlem av Nomenklaturen (som vitenskapsmenn) og er knyttet *materielt* til kjerna i Nomenklaturen (Voslensky 1980).

Den liberale opposisjonen er meget skarp i fordømmelsen av Nomenklaturens klassekarakter, enda de intellektuelle på mange vis får visse privilegier i Sovjet uten sjøl å høre til herskerklassen. Men det viser seg at liberalerne (økonomiske og tekniske eksperter) går inn for «markedsøkonomien» og parlamentarismen i vest (jfr. «Programmet»). De går inn for økt handel med vesten, vitenskapelig utveksling osv. Dette er saker de sjøl allerede «profitterer» noe på som intellektuelle, og vil profittere mer på hvis det blir en åpning mot vest.

«Venstresida» i Vest-Europa. De revisjonistiske og eurokommunistiske partiene i Vest-Europa har alle partiforbindelser og materielle forbindelser med SUKP. Det er ikke overraskende at de kopierer klasseanalysen i Sovjet.

En god del mindre opplagt er holdninga til partier som SV i Norge, og andre grupperinger på «venstresida». Noen av disse har slutta seg til teorier om at det eksisterer en herskende, fremmed klasse i Sovjet (byråkratkollektivismen, post-revolusjonært samfunn, statskapitalisme o.a.). Men ikke SV. SV har slutta seg til

Robert Conquest — ledende antikommunistisk teoretiker. Han hevder at Sovjet er kommunistisk og at partiet er en herskende elite.

den mandelske varianten av trotskismen, som sier at Sovjet er dualistisk, halvt fredelig, halvt farlig, men tross alt progressiv (mot imperialismen). Dette er ikke noe tredje standpunkt. Det er en posisjon så nær opp til SUKP's som er mulig å komme, nest etter den eurokommunistiske.

Dette standpunktet kom opp i SV under samarbeidsprosessen med NKP. Dette er en nærliggende grunn. En annen kan være at SV nå samarbeider med eurokommunistene og andre allierte med Sovjet (Cuba). Nylig har det begynt å komme opposisjon mot denne klasseanalysen i SV-kretser. Bo Norlin i Kontrast 4/80 hevder at det finnes en herskende *klasse* i Sovjet, og at arbeiderklassen ikke har makta der. Dette finner han å være det klassemessige grunnlaget for at den russiske bjørnen er så farlig.

FREDSBEVEGELSEN, KRIGEN OG KLASSENE

De senere år er det oppstått en fredsbevegelse i Norge. Den er langt breiere enn «Nei til Atomvåpen», og består av en rekke personer, grupper og partier knyttet til ulike klasser i Norge.

Innen denne fredsbevegelsen finnes tilhengere av SUKP's offisielle analyse. Dette er en trojansk hest i fredsbevegelsen. Det finnes sterke tilhengere av ulike borgerlige eliteteorier, enten de er sosi-

aldemokratiske, trotskistiske (SV) eller samfunnsvitenskapelige. Det finnes trolig bare et lite mindretall som er knyttet til en klasseteori om Sovjet. Men framfor alt finnes et stort flertall folk som trolig er prega av en eller annen «eliteteori», men som ikke er knyttet til dem i samme grad som f.eks. partimedlemmer i SV, DNA. Dette gjelder ikke bare «den menige mann» innen bevegelsen. Det gjelder trolig også noen ledende intellektuelle og spesielle grupperinger. Eksempler kan være Eva Nordland og Fremtiden i Vår Hender. Disse har utforma skriftlig materiale om Sovjet, og hevder at det ikke er klasser der, samfunnet har ingen klassestruktur som fører til aggressivitet. I Sovjet er det «eliter» og «interessegrupper», «byråkrati» osv. Dette er i tråd med det arsenal av teorier som finnes fra Fain-sod via Medvedev til Mandel.

En sentral oppgave for tilhengere av teorien om det statskapitalistiske, aggressive Sovjet, er å vinne folk i Norge, inklusive fredsbevegelsen, for en forståelse av *klassenaturen* til Sovjetstaten. Det er alfa og omega for å forstå om Sovjet vil fred eller krig.

HVILKEN TEORI?

Det er teorien om at det eksisterer en borgerlig, herskende klasse i Sovjet som best er i stand til å analysere det økonomiske (statsmonopolet) og klassemessige grunnlaget for sosialimperialismen og den kommende krigen. Den legger grunnlaget for å forstå at selve imperialismen må knuses for at menneskeheten skal slippe verdenskriger.

Men betyr det at alle andre teorier er uinteressante? På ingen måte. Det er klart at det finnes et bredt register av *andre* teorier som hevder at samfunnsforholda i Sovjet er antagonistiske, at en ny klasse (Nomenklaturen, byråkratiet, partiet osv.) har makta over produksjonsmidlene og utbytter arbeiderne. Det gjelder «byråkratkollektivismen», det «post-revolusjonære samfunn», den liberale sovjetiske opposisjons teori om «statskapitalismen», den venstreopposisjonelle teori om «statskapitalismen» (Voslensky). Vi vil bygge på alle disse teorier for å forbedre vår egen. Det trengs i stor grad.

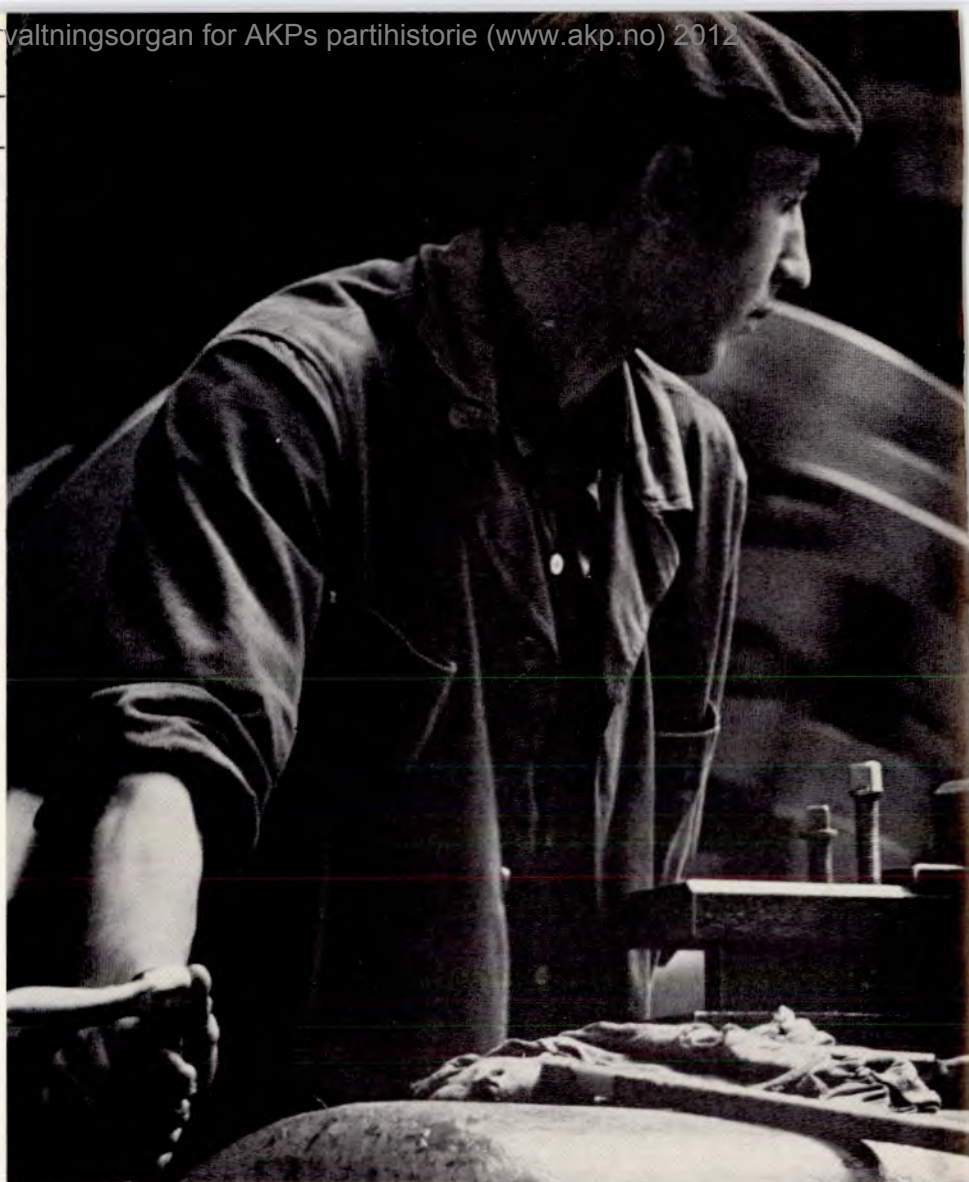
Samtidig finnes det den samling teorier som taler om grupper, eliter osv. innen

sovjetisk opposisjon i vestlig sosiologi, statsvitenskap og presse. Selv om vi ikke deler deres almene analyse, vil det være store mengder *fakta* å hente fra deres teorier og undersøkelser. Ja til og med fra den offisielle SUKP-teorien og tradisjonelle USA-teorien vil en rekke fakta kunne hentes. I denne forstand bør ingen teorier avvises.

Til slutt må jeg vise til en viktig sak. Jeg har ikke her tatt opp på hvilket tidspunkt i Sovjets historie de ulike teorier mener en ny herskende klasse har tatt makta. Grunnen til det er at jeg mener poenget er å søke enhet med alle om en grunnleggende klasseteori om Sovjet *dag*. Det trengs for kampen mot krigen og imperialismen nå. Men jeg vil ikke skjule at de fleste av disse teoriene mener Nomenklaturen/byråkratiet tok makta fra arbeiderklassen under Stalin eller til og med under Lenin. Det er likevel en annen diskusjon, diskusjonen om sosialismen og Stalin. Analysen her gjelder Sovjet i dag og den kommende krigen.

Erik Strøm.

NOTE De som vil sette seg grundigere inn i dette, kan lese f.eks. Voslensky (1980), Lewytsky (1973,1974), Berard (1976), Feldbrugge (1975). Og på svensk: Jonson (1980), Heynes og Semyonov (1979) og på norsk «Revolusjonær opposisjon i Sovjet» fra Oktober Forlag 1975).

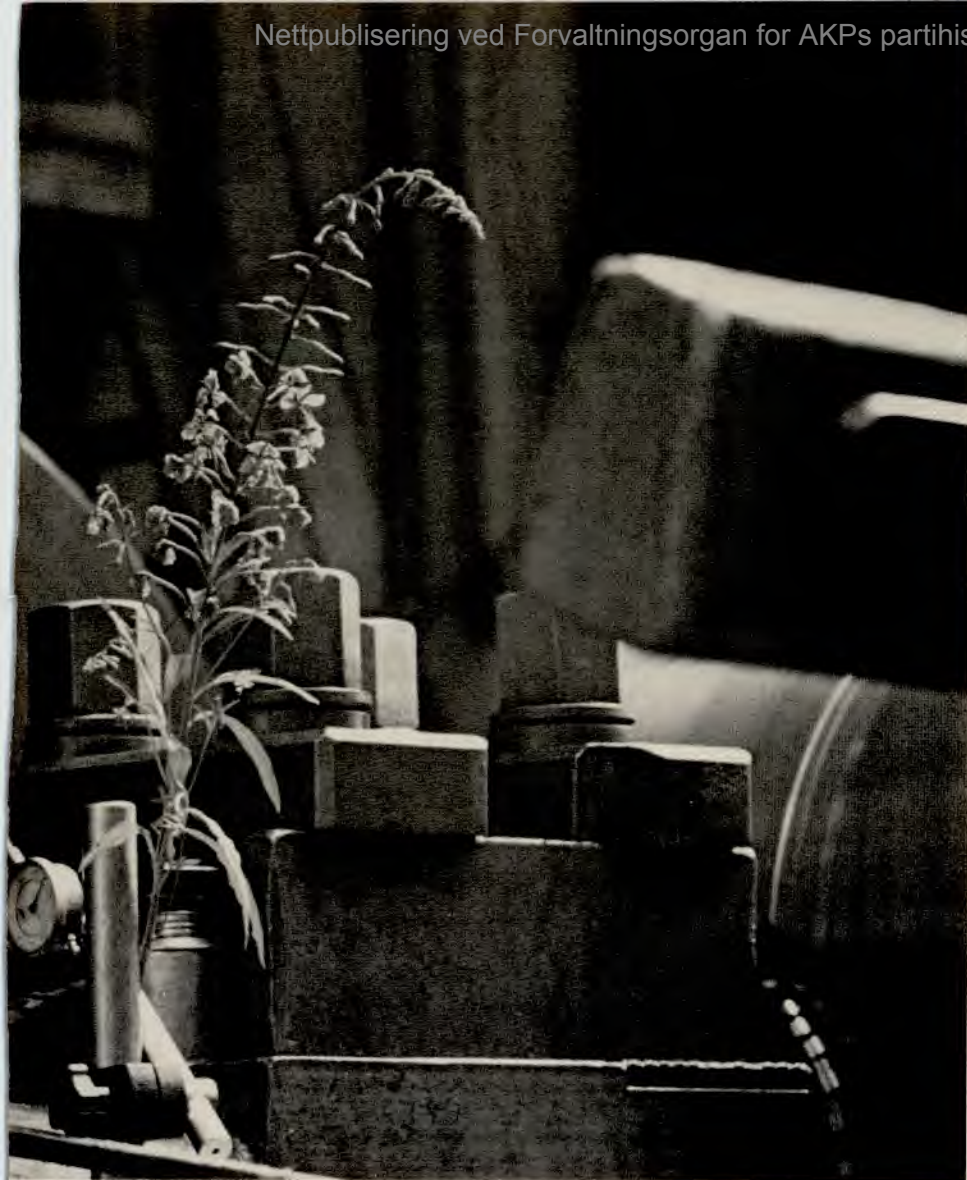

På begynnelsen av 70-tallet raste det store debatter om klasseforholdene i Sovjet.

Var Sovjet et «overgangssamfunn», en «degenerert arbeiderstat», slik det ble hevdet i SV-miljøer, eller et «byråkrat-kollektivistisk» postrevolusjonært samfunn slik trotskistene hevdet? Eller hadde AKP(m-l) rett i sin teori om Sovjet som et statsmonopolkapitalistisk samfunn av en ny type.

Per Nybakk gjør i denne artikkelen et forsøk på å puste liv i denne viktige debatten. Han gjør det først og fremst ved å sette søkelyset på forholdene til arbeiderklassen.

Han har samlet eksempler på kjente streiker, den skjulte arbeidsløsheten, den sosiale nedrustninga og forverringa for arbeiderklassen som et resultat av krigsøkonomien.

Ønsker en å si noe avgjørende og grunnleggende om Sovjetsamfunnets karakter, dets produksjons- og klasseforhold, så er en før eller seinere nødt til å vie arbeiderklassen i Sovjet spesiell interesse.

Borgerlige eksperter av ulike slag hopper riktignok lett bukk over dette spørsmålet. Hedrick Smiths berømte bok om «Russerne» er på flere hundre sider — uten at arbeiderklassens stilling er spesielt berørt. Og i boka «Dis-sent in the USSR», redigert av Tøkès blir ikke arbeiderklassens spontane og organiserte opposisjon viet noe eget kapittel. Den religiøse, nasjonale og intellektuelle opposisjonen har fått stor plass, arbeiderklassens situasjon blir bare nevnt i bisetninger.

For sosialister og kommunister er imidlertid spørsmålet om arbeiderklassens stilling i produksjonen, i partiet og

forholdet til statsapparatet av en helt annen og avgjørende karakter. Sovjet var i si tid verdens første og, i lang tid, eneste sosialistiske stat, og under proletariatets diktatur er det jo nettopp arbeiderklassen som har den politiske, økonomiske og militære makta. Det er ikke hvilket som helst spørsmål som reises til diskusjon.

Det er i dag stor uenighet blant sosialistiske og delvis også blant borgerlige teoretikere om Sovjets klassekarakter, og der står spørsmålet om arbeiderklassens stilling i sentrum. Det er en uenighet som finnes i Norge så vel som i den internasjonale debatten om Sovjet, og det kan være grunn til å understreke at det er mange nyanser i disse teoriene. De er imidlertid grundigere behandlet i en annen artikkel i dette nummeret av Røde Fane. For vårt formål tror jeg det er fruktbart å skille mel-

lom fire hovedteorier, eller hovedgrupper av teorier, som jeg kort skal redegjøre for nedenfor.

1. HELE FOLKETS STAT, ELLER PROLETARIATETS DIKTATUR

Dette er det offisielle synet som kort og godt hevder at Sovjet er et sosialistisk land, hvor folket eller arbeiderklassen har makta. Dette synspunktet deles i hovedtrekk av revisjonister over hele verden.

En trenger ikke slutte fullt opp om sosialimperialismen for å stå på dette grunnlaget. Fra vårt hjemlige SV kjenner vi en slektning av denne teorien i formuleringa om «sosialismen med en del feil».

2. OVERGANGSSAMFUNN ELLER DEN DEGENERERTE ARBEIDERSTAT

Det er trotskistene som kaller Sovjet en degenerert arbeiderstat. Kjerna i denne teorien er ikke helt enkel å få tak i. På den ene sida hevder trotskistene at arbeiderklassen er fratatt den politiske makta, på den andre sida mener de at Sovjet framleis er en arbeiderstat fordi økonomien er sosialistisk. Dette fører i neste omgang til den konklusjon at arbeiderklassen er *undertrykt* — av et byråkratisk sjikt som styrer staten — men ikke *utbytta* fordi basis er sosialistisk. Kontrarevolusjonen har funnet sted i overbygginga, og nøyd seg med den.

I Norge har SV-erne Ebbing (i Kontrast) og Overrein gjort seg til talsmenn for en beslektet teori: Sovjet er i dag et overgangssamfunn med elementer av både sosialisme og kapitalisme, og det er en *annen slags arbeiderklasse* i Sovjet enn i vesten.

Felles for disse to teoriene er dessuten påstanden om at Sovjet har brutt med kapitalismen og danner et bolverk mot imperialismen.

3. BYRÅKRATISK KOLLEKTIVISME ELLER DET POST-REVOLUSJONÆRE SAMFUNN

Disse teoriene avviser påstanden om at det er sosialisme i Sovjet, arbeiderklassen er fratatt både den politiske og økonomiske makta. Dette betyr at arbeiderklassen er både undertrykt og utbytta. Men dette skjer i dag ikke på kapitalistisk vis, og det er ikke borger-

KLASSENE I SOVJET

skapet, men en ny byråkratisk klasse som har makta. Denne makta har klassen kollektivt, derfor begrepet byråkratisk kollektivism. Teorien er utviklet av bl.a. italienerne Rizzi og Carlo.

Teoriene om de post-revolusjonære samfunn deler oppfatningene ovenfor i store trekk, sjøl om de ikke tar det samme klare standpunkt til hvilken klasse som har makta i Sovjet. Sweezy og Rossanda er sentrale innenfor denne teorien.

Felles for begge teoriene er at de avviser at det er kapitalisme i Sovjet, og hovedargumentet deres er at kapitalismen *forutsetter flere kapitaler*. De mener videre at det viktigste skillet i historia ikke fant sted etter Stalins død, men at overgangen fra sosialismen til byråkratkollektivismen/post-revolusjonære samfunn skjedde i 30-åra. Også innen denne retningen finner en støtte for ideen om en annen slags arbeiderklasse i Sovjet, fordi arbeiderklassen i Sovjet er garantert mot arbeidsløshet.

4. STATSMONOPOLKAPITALISME AV EN NY TYPE

Dette er standpunktet til den nye marxist-leninistiske bevegelsen. Det har skjedd en kontrarevolusjon i Sovjet etter Stalins død, og borgerskapet har igjen tatt makta. Men det er på mange måter et *nytt* — statsmonopolkapitalistisk — borgerskap.

Kineserne har stått på dette standpunktet, og hos AKP(m-l) finner en dette i vedtaket om sosialimperialismen fra 1975 og i prinsippprogrammene fra 1976 og 1980.

På et viktig punkt er det enhet mellom tilhengerne av den byråkratiske kollektivismen og marxist-leninistene: Arbeiderklassen i Sovjet er både undertrykt og utbytta. Marxist-leninistene mener i motsetning til Sweezy, Carlo o.a. at det er kapitalisme i Sovjet. Riktignok av en ny type, men hovedkonklusjonen er at arbeiderklassens stilling i prinsippet er det samme i Sovjet som i vesten. Bortsett fra at undertrykkinga er langt sterkere i Sovjet.

ARBEIDERKLASSEN, HERRE OVER PRODUKSJONEN?

Hovedinnretninga på denne artikkelen er å diskutere arbeidernes og arbeider-

klassens stilling i produksjonen i Sovjet i dag. Jeg vil legge fram en del materiale om lønns- og arbeidsforhold og om faglige og politiske rettigheter knytta til spørsmålet om arbeiderne er herre over produksjonen eller ikke.

Dette spørsmålet lar seg sjølsagt ikke løse fullt ut uten at en tar opp spørsmålet om staten og Partiet i sin fulle bredde. Jeg vil likevel ikke gjøre det her, men konsentrere meg om motsigelsen mellom arbeid og kapital slik den kommer til uttrykk i fabrikkene og på kontoret.

Det sentrale spørsmålet som drøftes i artikkelen er med andre ord om det er riktig å snakke om «*en annen slags arbeiderklasse*» i Sovjet. Her går hovedmotsigelsen mellom marxist-leninistene på den ene siden og alle de tre andre teoriene på den andre. Sjøl om det er store prinsipielle forskjeller mellom

Sweezy og revisjonistene så er de *enige* om at arbeiderklassen i Sovjet har en langt sterkere og sikrere stilling i produksjonen enn tilfelle er i de vestlige kapitalistiske landa. Den sovjetiske arbeider er sikret retten til arbeid på en helt annen og grunnleggende måte enn arbeiderne i vesten, ifølge både revisjonistene og Sweezy. Retten til arbeid i Sovjet er det første spørsmålet jeg tar opp i denne artikkelen.

Deretter vil jeg diskutere lønnsforskjellene i Sovjet som en del av spørsmålet om arbeiderklassens andel av verdiskapninga i samfunnet — framleis knytta til spørsmålet om en annen slags arbeiderklasse. Avslutningsvis vil jeg gå ganske grundig inn på de streikene som har funnet sted i Sovjet de siste 25 åra. Hva har grunnlaget for streikene vært, og hvordan har de blitt møtt av de politiske myndighetene i Sovjet?

KLASSENE I SOVJET

I disse to siste spørsmålene er det langt på veg *enhet* mellom marxist-leninistene og tilhengere av teorien om den byråkratiske kollektivismen, de mener begge at arbeiderklassen i Sovjet er undertrykt og utbytta. Dette betyr at hovedmotsigelsen i resten av beskrivelsen av arbeiderklassens situasjon i Sovjet vil gå mellom de to første teoriene som er trukket opp ovenfor på den ene siden og de to siste på den andre.

I denne artikkelen vil jeg dermed nøye meg med å fare ganske lett over andre viktige motsigelser som eksisterer mellom marxist-leninistene og Sweezy, Carlo o.a. i synet på klasseforholda i Sovjet. Jeg skal ikke ta opp spørsmålet om når og hvordan kontrarevolusjonen fant sted, og heller ikke direkte diskutere om kapitalismen forutsetter flere kapitaler. Dette betyr

imidtørtid ikke at det materialet som blir presentert ikke også kaster lys over disse motsigelsene, men en grundigere behandling får stå over til en annen gang.

UTVIKLING AV ARBEIDERKLASSEN I SOVJET

La oss imidertid aller først se litt på hvordan arbeiderklassen i Sovjet blei danna, og hvordan den har utviklet seg.

Industrialiseringa startet opp i 1880—90-åra, og arbeiderklassen utgjorde omlag 10% av befolkninga så seint som i 1913. Da var 75% bønder og mer enn 80% bodde på landsbygda: Det fant sted relativt få endringer i 1920-åra, det var først med 5-årsplanene at industrialiseringa tok ordentlig fart, og skapte en enorm, ny arbeiderklasse. Millioner av bønder blei industriarbeidere i åra fra 1930 og fram til den andre verdenskrigen.

I åra etter krigen fortsatte denne tendensen slik at industriarbeiderklassen i dag utgjør omlag 50% av befolkninga (Lane og O'Dell).

Den russiske statistikken er ganske omfattende, men den deler folk inn i bransjer og ikke i klasser, så det er vanskelig å nyttiggjøre seg alle opplysningene. Men siden «klasseskillet forlengst er avskaffet», får vi nøye oss med det de har. I følge offisiell statistikk er 23% knytta til jordbruket, mens 25% jobber i de tjenesteytende næringer. Størstedelen av denne siste gruppa ville nok i en marxistisk forstand tilhøre arbeiderklassen.

Sjøl om disse tallene ikke sier all verden, gir de i alle fall en pekepinn på hvilke endringer som har funnet sted i det sovjetiske samfunnet siden revo-

lusjonen. I begynnelsen blei arbeiderklassen stort sett rekruttert fra bondebefolkninga, nå rekrutteres den stort sett fra egne rekker. Men som vi ser er nesten 1/4 av befolkningen sysselsatt i jordbruket så seint som i 1980, så den sosiale mobilitetsprosessen fra jordbruk til industri/serviceyrker er på ingen måte slutt. Sovjet likner i så måte mer på Frankrike og Italia enn på USA.

Det er videre grunn til å understreke at kvinnene utgjør en større del av antall sysselsatte enn menn, 51% i 1975. I industrien riktignok noe i underkant av 48—49%. Mobiliseringa av kvinnene i industrien fant sted under de første femårs-planene, og er et produkt av sosialismen i Sovjet. Det har på den andre siden funnet sted små forskyvninger etter kontrarevolusjonen, en viss tendens er tilstede bort fra industrien og over i de tjenesteytende næringer (Kanan og Ruble).

Det kan også være på sin plass å nevne at det er storindustrien og tungindustrien som dominerer i Sovjet. Sement, jern/stål og kjemisk industri sammen med olje, gass og kull. Lettindustrien utgjør ennå bare 15% og mat, næring/nyttelse 8%. En viss økning har funnet sted innenfor disse industrigreinene, men det står på ingen måte i forhold til planene.

RETT TIL ARBEID, JOBBSIKKERHET OG ARBEIDSLØSHET

La oss starte gjennomgangen av arbeiderklassens stilling i produksjonen i Sovjet med å undersøke halmstrået om retten til arbeid. Oftest blir påstanden satt fram om lag på dette viset:

«De individuelle, borgerlige, rettene kan være begrenset i Sovjet. Men arbeiderklassen, og hver enkelt arbeider, har i alle fall en lovmessig rett til arbeid. Det er ikke lov å si opp arbeidere, og det finnes ikke arbeidsløshet i Sovjet. Dette står i djup kontrast til arbeidsmarkedet i vest, hvor folk sparkes villig vekk, og hvor det i dag er millioner arbeidsledige.»

Med denne udokumenterte påstanden som bakgrunn blir konklusjonen at det er en annen slags arbeiderklasse i Sovjet, med større rettigheter enn i vest. Men så vidt jeg kan se har ikke til-

En arbeider drøfter et «personlig anliggende» med visedirektøren på fabrikken i Atsjinsk, Sibir 1970. Representanter for bedriftsklubben, partilaget, ungkommunistlaget og personalavdelingen er til stede. Det hjelper ham imidlertid ikke stort — visedirektørens klassefeller, nomenklaturen, siter i ledelsen for alle disse organisasjonene.

KLASSENE I SOVJET

hengerne av en annen slags-arbeiderklasseteorien undersøkt spørsmålet. De har ikke engang orket å pusse vekk glasuren av Bresjnevs festtaler.

Jeg skal i dette avsnittet begrunne følgende tre teser:

- De økonomiske reformene fra 1965 har svekket arbeiderklassens stilling i forhold til direktørene.
- Det eksisterer i dag er relativ stor arbeidsløshet i Sovjet.
- Retten til arbeid er en arv fra sosialismen som stadig undergraves.

STRUKTURASJONALISERINGER OG ARBEIDSLØSE

Lav produktivitet og relativ lav produktivitsvekst har vært et problem i sovjetisk industri i alle fall de siste 20 år. Alle de siste fire femårsplanene har hatt som overordnet målsetning å øke produktiviteten, men målsetningene har ikke blitt oppfylt. Dette kan sikkert skyldes mange faktorer, men det er helt sikkert at arbeiderklassens motstand mot rasjonaliseringene ikke er den minst betydningsfulle forklaring på hvorfor planmålene ikke blir oppfylt.

For hva er det arbeidsfolk i Sovjet har sett når produktiviteten skal økes? Jo, at folk blir sparka, for så å bli gående arbeidsløse i måneder og år. Eller overført til arbeid andre steder i Sovjet hvor behovet for arbeidskraft er større; og det kan bli langt borte — Sovjet er et stort land.

Er dette bare drøye og løse påstander? På ingen måte. De kan dokumenteres så grundig, blant annet med bruk av sovjetiske kilder, at det er overraskende at Sweezy og hans tilhengere kan ha unngått denne dokumentasjonen.

La oss begynne med folketellinga fra 1979. På det offisielle spørreskjemaet kan vi finne følgende spørsmål: (Gjengitt i boka «Diktaturets ansikt» av Ulo Ignats og Håkan Holmberg).

5. Oppgi hvilket yrke du ønsker å arbeide i.
6. Tidsrom du har vært arbeidsløs i (sett strek under det som passer!):
Mindre enn 1 måned
1—3 måneder
4—6 måneder
7—11 måneder
1—3 år
4—5 år eller mer

Har aldri arbeidet

7. Ønsker du å bli tildelt arbeide? Ja/Nei

Det kan ikke være tilfeldigheter som har fått Sovjetmyndighetene til å stille spørsmål om hvor lenge folk har vært arbeidsløse. Og det kan heller ikke være tilfeldigheter at det er med svarkategorier helt opp til 4—5 år, eller mer. Dette skulle i utgangspunktet bety at arbeidsløshet i alle fall indirekte blir innrømmet på offisielt hold.

Det er de økonomiske reformene som har skapt grunnlag for denne politikken i stor skala. I boka «Implementation of Soviet Economic Reforms» går Karl W. Ryavec grundig inn på iverksettelsen av reformene. Han har ikke nøydt seg med å undersøke planene og vedtakene om reformene, men også de konsekvensene reformene har fått for ulike deler av økonomien, og for forholdet mellom arbeidsfolk og direktører. Boka er fra 1975, og materialet han bygger på stammer i all hovedsak fra sovjetiske kilder. Offisielle dokumenter, bøker og aviser.

Ryavec viser at allerede i 1966 rapporteres det om reduksjon i arbeidsstokken i den hensikt å øke profitten ved enkelte bedrifter; og oppsigelsene skjedde svært raskt. Denne prosessen er heller ikke stoppet opp, men har fortsatt utover i 70-åra.

Ved Svetlana-konsernet i Leningrad blei tilsammen 4 400 arbeidsplasser kuttet ut i slutten av 60-åra og begynnelsen av 1970-åra. I parentes bør det bemerkes at disse konsernene nettopp var et produkt av reformene, de ble etablert for å øke produktiviteten i sovjetisk industri.

I «Problems of Communism» fra 1967 skriver T. Frankel (no. 3 side 34) at ved klokkefabrikken i Uglich ble 200 ansatte oppsagt, og at billageret i Moskva reduserte arbeidsstokken med 7% umiddelbart etter at reformene var satt ut i livet.

En rask gjennomgang av litteraturen ville lett ha mangedoblet eksemplene. Her vil vi bare ha nevnt at ved Chelyabinsk metallurgiske bedrift ble 1 300 personer oppsagt over en tre-års periode omkring 1970 og ved Shchekino-konsernet fikk 1 268 av 8 000 ansatte sparken mellom 1969 og 1973.

Ved Shchekino-fabrikkene ble det

satt i verk særskilte tiltak for å øke produktiviteten. Det spesielle ved dette eksperimentet er ikke at et visst antall arbeidere blei oppsagt, men at en satset på en spesiell organisering av arbeidet blant dem som blei igjen etter oppsigelsene. Arbeiderne skulle blant annet ta del i en større del av arbeidsprosessen, de skulle kunne utføre flere slags jobber. De som fikk sparken var arbeidere som ikke ville ha maktet den omstillinga. I tillegg var det sjølsagt også en omfattende mekanisering som i seg sjøl satte hundrevis av arbeidere på porten. Eksperimentet likner på forsøk som har funnet sted i Europa.

HVA SKJER MED DE OPPSAGTE?

Det sentrale spørsmålet her er sjølsagt ikke om folk mister jobben sin på grunn av produktivitsveksten, men hva som skjer med de arbeidsfolka som er blitt overflødige. Får de ny jobb med en gang? Hvor må de flytte for å skaffe seg arbeid?

Dette veit vi klart mindre om, fordi tall over arbeidsløse i Sovjet er like hemmelige som forsvarsutgiftene. Men litt veit vi.

Ved Svetlana-konsernet sto det ingen nye jobber og ventet på de 4 400 som blei arbeidsløse. Sovjetiske undersøkelser har vist at folk gikk arbeidsløse i *måneder og år* etter denne oppsigelsen. Ved metallurgifabrikken i Chelyabinsk ble størstedelen av arbeidsstokken overført til steder «hvor det var en akutt mangel på arbeidskraft». Og 500 av 1 268 som blei oppsagt ved Shchekino-eksperimentet i Ukraina fikk ny jobb innen bygningsindustrien i Moskva.

Kjenner vi oss igjen??

DIREKTØRENE OG ARBEIDSDISCIPLINEN

Vi kjenner oss kanskje ikke så godt igjen når vi undersøker hvilken makt direktørene har fått over «sine» arbeidere gjennom arbeiderlovgivninga fra 1970. Dersom han går fram på lovlig vis — det vil si å informere fagforeninga — så har han små problemer med å sparke og omplassere folk. Han kan videre straffe arbeidere ved å redusere den individuelle bonusen. Så sjøl om grunnlønna/tariffen fastlegges sentralt, så har bedriftsledelsen direkte

KLASSENE I SOVJET

Arbeiderklassen — hvordan lever den? Hvordan blir den utbyttet og undertrykt? Finner de russiske arbeiderne seg i sine kår eller kjemper de? Her arbeidere i en bedriftskantine i Sibir.

kontroll over en stadig økende del av arbeidernes lønninger. Bonusens andel av lønningene stiger.

Dersom direktøren er misfornøyd med arbeidsinnsatsen, eller finner grunn til det i arbeiderens oppførsel på arbeidsplassen, har han i følge loven rett til å:

- utsette avtalt sommerferie til vintermånedene
- flytte arbeidere nedover på boliglistene
- stryke arbeidere fra ferieheimene

I en artikkel i TRUD sier en direktør at disse nye reglene gjør det mulig å komme til livs alkoholmisbruket og disiplinproblemene i industrien (Ryavec s. 194).

I 1975 skreiv Sigurd Allern en artikkel i Materialisten om «Sovjetkapitalisme og varespørsmålet», som en del av polemikken mot Ebbing. Artikkelen har seinere blitt kritisert for overflatiskhet,

blant annet har det blitt hevdet at han ikke har undersøkt *gjennomføringa* av reformene, men feilaktig bygger på *plannene* om reformene. Det er mulig at denne kritikken har noe for seg, men den holder ikke vann når det gjelder beskrivelsen av arbeiderklassens situasjon etter reformene. Det er mulig at direktørene ikke har fått så svært friere tøyler ovenfor planmyndighetene enn de hadde fra før av. De har imidlertid fått utstrakte rettigheter overfor arbeidsfolk.

Det er ikke bildet av den herskende arbeiderklassen som trer fram gjennom det materialet som er presentert ovenfor. Jeg har også problemer med å se omrisset av noen «annen slags arbeiderklasse». Så langt ser det ut til at den største forskjellen består i at arbeidsfolk i Sovjet har færre rettigheter og er sterkere undertrykt enn situasjonen er i de vestlige kapitalistiske landa.

ARV FRA SOSIALISMEN?

Er det i det hele mulig å snakke om noen arv fra sosialismen i Sovjet når det gjelder arbeiderklassens stilling i produksjonen? Jeg har ovenfor antydnet at dette er tilfelle, sjøl om arven stadig smuldrer bort.

Formelt er det slik at *fagforeningen må godkjenne oppsigelsene*. Dersom en slik godkjenning ikke foreligger, er oppsigelsen ulovlig og ugyldig. Arbeiderne blir tatt inn igjen, sjøl om bedriftsledelsen mener det er sterke grunner til å si opp folka, alkoholisme, langvarig fravær uten grunn o.l. Arbeiderne står i det heile tatt sterkt ved domstolene dersom de formelle spillereglene ikke er fulgt (Mc Auley). For eksempel fikk arbeiderne medhold i 51% av de sakene som blei reist for domstolene i 1967.

Men dersom fagforeningene er varslende, og ledelsen der har gitt sitt samtykke, er det en forholdsvis enkel sak å si opp folk. Og det bør jo føyes til at i et korporativt system som det sovjetiske, så er det ikke vanskelig å få en slik godkjenning. Fagforeningsledelsen tilhører jo sjøl nomenklaturen, den herskende klasse i Sovjet. Så denne arven fra sosialismen er på mange måter mer formell enn reell. (Om nomenklaturen, se en annen artikkel i dette nummeret).

Likevel er det et faktum at 1/3 av alle oppsigelsene i åra omkring 1970 skjedde uten at fagforeningene var blitt konsultert. Det kan virke som om mange direktører ikke ønsker å bringe fagforeningene inn i bildet, men prøver å bli kvitt folk uten å gjøre dette. Hva grunnen til dette er, vil jeg ikke ha bestemte meninger om, men det kan være ledd i et forsøk på å øke direktørenes makt ytterligere.

HVOR STOR ER ARBEIDSLEDIGHETEN I SOVJET?

Jeg meiner å ha slått fast at retten til arbeid er et høyst tøyelig begrep i øst som i vest. Folk blir sparka fra jobben i Sovjet, av disiplinære årsaker eller for å øke profitten. Etter en slik oppsigelse kan en i visse tilfeller gå arbeidsløs i både måneder og år.

Men hvor mange dreier dette seg om, hvor stor er arbeidsledigheten i Sovjet? Dette er et vanskelig spør-

mål; vi kjenner ikke svarene på de skjemaene som er sendt ut.

Ryavec er av den oppfatning at tallet er svært høyt. Dersom en hadde registrert arbeidsløsheten i Sovjet på omlag samme måten som en gjør i vesten, ville tallet lett komme opp i flere millioner. (Ryavec s. 208). I tillegg til de årsakene som er nevnt ovenfor begrunner han det høye tallet med den relativt store gjennomtrekken som i dag finnes i sovjetisk industri.

Mange blir sagt opp, men langt flere slutter frivillig, ofte som en protest mot lønns- og arbeidsforholda. Og de kan faktisk gå arbeidsledige temmelig lenge før de finner en ny og tilfredsstillende jobb. I Rostov var det for eksempel over 10 000 som søkte arbeid i 1966, og undersøkelser viste at disse gikk *gjennomsnittlig* ledige i 30 dager før de fikk nytt arbeid.

Denne høye gjennomtrekken er etterhvert blitt et stort økonomisk problem for sovjet-myndighetene. I alle fall hundre tusener av årsverk går tapt på denne måten. Og det tar jo alltid ei tid før en blir opplært til å gjøre den nye jobben skikkelig. Jeg kommer tilbake til en grundigere dokumentasjon av gjennomtrekken nedenfor i forbindelse med ei anna side av dette spørsmålet; eksistensen av et omfattende og voksende arbeidsmarked i Sovjet.

Her er det imidlertid størrelsen på arbeidsledigheten som er temaet. Fordi Sweezy og andre legger den påståtte manglende arbeidsledighet så stor betydning for sin analyse av Sovjets klassekarakter, er jeg nødt til å bruke enda mer spalteplass for å vise at han tar feil.

I tillegg til rasjonaliseringer og gjennomtrekk består de arbeidsledige i Sovjet av tusenvis av folk som er oppsagt av *politiske* grunner. De er ikke i stand til å skaffe seg jobb i det hele tatt fordi det politiske avviket er notert i arbeidsboka. De frie fagforeningene ble dannet av i all hovedsak slike arbeidsløse. Klebanov oppgir antallet på politisk arbeidsløse til 100 000 (Se bl.a. Workers Against the Gulag).

Jeg meiner derfor at Ryavécs påstand om at tallet på arbeidsledige i Sovjet lett kommer opp i 1–2 millioner dersom en registrerer denne arbeidsledigheten på samme måte som i ves-

Matkø i Riga, mars 1982. Dette er en viktig del av hverdagen for vanlige folk i Sovjet. (Foto: Bjørn Westlie)

ten, ser ganske rimelig ut.

Det er også grunn til å tru at arbeidsledigheten heller vil øke enn avta utover i 80-åra. Den nye fem-årsplanen har som hovedmålsetting å oppnå økt produksjon med bruk av de samme – eller færre – ressurser; og da tenker de først og fremst på arbeidskrafta. Dette vil si økt arbeidsledighet, eller kanskje først og fremst økt dirigering av arbeidskraft til deler av industrien og til den delen av landet hvor behovet er størst. For det er ingen grunn til å legge skjul på at det i deler av Sovjet i dag er et ganske stramt arbeidsmarked. Dette kan nok begrense arbeidsløshetstalla de første åra. Men dersom Sovjetlederne lykkes i å gjennomføre produktivtetsøkninga, vil arbeidsløshet bli den umiddelbare konsekvens for arbeidsfolk.

Det gjør ikke situasjonen bedre at si-

den Sovjet-lederne ikke anerkjenner at det finnes arbeidsløshet i landet – så finnes det heller ikke noen arbeidsledighetstrygd. Fjorten dagers lønn er alt arbeiderne får med seg ved oppsigelsen.

GJENNOMTREKK OG ARBEIDSMARKED

Gjennomtrekken i sovjetisk industri har flere interessante sider. Konsekvensene for nasjonalproduktet og arbeidsledigheten er bare to av aspektene. Det mest interessante er kanskje at tallene forteller oss at arbeiderne utnytter det **arbeidsmarkedet** som eksisterer til å uttrykke sin **protest** mot lønns- og arbeidsforholda, eller at de utnytter markedet til å skaffe seg bedre jobber uten at elementet av protest er spesielt framtrepende.

Hovedpoenget er imidlertid at denne arbeidsstrømmen undergraver planene. Planene og markedet dirigerer arbeidskrafta i forskjellige retninger, geografisk og bransjemessig. Og gjennomtrekken er ganske omfattende i visse strøk av landet, og innen visse industrigreiner. Eksempelene er mange, og dokumentasjonen grundig.

KLASSENE I SOVJET

hvert er blitt så stort har sosiologer og arbeidspsykologer prøvd å gi svar på disse spørsmålene. De gir et ganske sammensatt bilde av begrunnelsene for skifte av jobb. Arbeidsforhold og -miljø blir trukket fram av noen, boforhold av andre. Men først og fremst er det ønske om høyere lønn som har gitt fart i bevegelsene i arbeidsmarkedet. Det foregår med andre ord en slags konkurranse bedriftene imellom om arbeidskrafta, slik en partisekretær oppsummerer konsekvensene av reformene: «Noen bedrifter ser ut til å konkurrere seg imellom når det gjelder lønningene». (Sitert etter Ryavec, side 204). Flere og flere trekk ved arbeidskraftas varekarakter blir avdekket ettersom en undersøker spørsmålet.

STREIKER I SOVJET

En får tak i mye verdifull kunnskap om arbeiderklassens økonomiske situasjon og politiske rettigheter i et land ved å sette søkelyset på streikene og streikeretten. Jeg skal her se på bakgrunnen for de streikene jeg kjenner til i Sovjet fra 1956 til 1981, og hvordan den herskende klassen har møtt de streikende arbeiderne.

Først må jeg si at det ikke er streiker og opprør som preger arbeiderklassen i Sovjet i dag, antallet streiker og aksjoner er derfor relativt få. Sjøl om vi ikke får kjennskap til alt som skjer i dette veldige landet, så er nok den konklusjonen riktig. Stort sett er det apati og gryende misnøye som preger arbeiderklassens motstand mot regimet i dag.

Den store gjennomtrekken i industrien er blant annet et tegn på misnøye, den lave arbeidsproduktiviteten det samme. Den lave veksten i arbeidsproduktiviteten skyldes sjølsagt også teknologisk tilbakeleggenhet og problemer innen industrien med å nyttiggjøre seg den nye teknologien. Jeg er imidlertid av den oppfatning at hovedårsaken ligger i at den viktigste produktivkrafta — mennesket, arbeideren sjøl, — er fremmedgjort overfor det produktet som skapes. Planene blir vedtatt over hodet på folk, uten at en tar hensyn til arbeiderklassens interesser. Det produseres kanoner for smør, for å bruke en noe slitt klisjé, ar-

beiderne får dermed verken direkte eller indirekte nytte av produksjonen. Motivasjonen til å øke produktiviteten blir deretter.

Resultatet blir en kontinuerlig gåsakte-aksjon, eller beinas og armenes stille protest. Også kalt for «italiensk streik».

Men sjøl om det ikke er streiker og aksjoner som preger arbeiderklassens kamp i Sovjet, så har det likevel funnet sted en rekke, til dels dramatiske, streiker i Sovjet de siste 25 åra. Dette til tross for at det i praksis er forbudt å streike. På den ene siden sier riktignok lovverket ikke at det eksisterer noe forbud mot streiker, på den andre siden er heller ikke streikeretten garantert. Resultatet av denne tausheten er forbud.

Sovjetmyndighetene prøver så godt de kan å holde streikene skjult, både overfor resten av arbeiderklassen som kunne bli smittet, — og overfor utenlandske korrespondenter. Det er derfor begrenset hvor mye vi veit om antall streiker, innholdet i dem og resultatet av kampene. Ofte kan det gå flere år før vi får kjennskap til at det har vært en streik, hva streikegrunnlaget var, og hvordan myndighetene reagerte på aksjonene. Dette må være med når vi tar opp dette spørsmålet.

Fra 1956 til 1981 har vi kjennskap til om lag 500 streiker eller aksjoner, de er beskrevet og oppsummert i en rekke vestlige bøker. Aksjonene i 1956, som vi veit minst om, hang sammen med den 20. partikongress. På en rekke store arbeidsplasser i Moskva var det aksjoner hvor til og med Politbyråmedlemmer blei pepet ut av arbeiderne, og anklaget for å tilhøre «de nye rike». (Conquest) Aksjonene kan vanskelig tolkes som annet enn et forsvar for Stalin.

Seinere har streikene i hovedsak kommet som resultat av enten lønnsnedslag eller prisstigning på matvarer. Ofte begge deler samtidig. I løpet av 1970-åra har det imidlertid blitt mer vanlig med streik for å få høyere lønn. Dette markerer ei interessant utvikling som skyldes forsøkene med å bedre produktiviteten i sovjetisk industri. Arbeiderne krever sin del av økningen.

Hele tida har det vært aksjoner i samband med oppsigelser, trakasseringer av enkelte arbeidere, og misnøye

I 1973 skriver Izvetiia at i noen bedrifter i Kuibyshev er gjennomtrekken på 20%. Ved Lenin Komsomol bilfabrikk i Moskva var det 40% som sluttet i jobben i løpet av 1975. Dette er høye tall sjøl for bilindustrien, ved Fiat-konsernet har gjennomtrekken de siste åra vært på mellom 12 og 30%. Mens en ved samlebandet til Volvo i 1969 var oppe i en 50% utskiftning av arbeidsstokken.

Mc Auley mener at gjennomtrekken i sovjetisk industri **som helhet** ligger på opp i mot 1/3, basert på de tall hun kjenner fra Moskva og Øvre Volga-området (materialet er fra 60-åra). Partisekretæren i Azerbaidzhan nevner en gjennomtrekksprosent på 25 i 1970-åra, og dette er en stigning i forhold til 1965. Så det skulle være god grunn til å si at gjennomtrekken er stor, og at det er tegn som tyder på at den har økt som en konsekvens av reformene.

Dette er sjølsagt ingen overraskende konklusjon, reformene har jo oppmuntret til større mobilitet.

Hvorfor er det så stor gjennomtrekk i industrien, og hva er årsakene til at folk vil bytte arbeid? Siden problemet etter

KLASSENE I SOVJET

med arbeidstilhøva eller boligsituasjonen.

Streikene blir slått hardt ned på. Spesielt er dette tilfelle i provinsen hvor utenlandske pressefolk ikke befinner seg. Innen nøkkellindustrien i og omkring Moskva, Leningrad eller Kiev er det langt lettere å få innfridd sine krav (om enn midlertidig).

Det er mulig å snakke om i alle fall to streikebølger. Den første fant sted under Khrustsjov i 1962, og skyldtes i all hovedsak økning i matvareprisene. Den mest kjente av disse streikene fant sted i Novosjerkassk — jeg kommer tilbake til den nedenfor — men det finnes opplysninger om streiker av forskjellig karakter både i Gorki, Donest, Grosny, Krasnodar, Moskva og andre steder. Størst omfang hadde nok streikeaksjonene i og omkring Novosjerkassk hvor det til og med blei dannet en koordineringskomite fra flere av de nærliggende byene.

På mange måter førte Khrustsjov en hard økonomisk politikk overfor arbeidsfolk, i alle fall fra 1960 av. En rekke sovjeteksperter har en tendens til å glemme dette, og framhever i stedet det intellektuelle og kulturelle «tøværet» som fant sted i denne perioden.

Bresjnev/Kosygin la i begynnelsen om politikken overfor arbeidsfolk. Lønningene blei økt, også i forhold til prisene; og streikebølgen avtok. Fra 1965 til 1968 kjenner vi til få streiker. Det er grunn til å tro at dette avspeilet situasjonen slik den var.

Den neste streikebølgen fant sted i begynnelsen av 1970-åra, og lønningene sto noe mer sentralt i denne perioden enn ti år tidligere. De mest kjente aksjonene fant sted i Sør-Ukraina, i byene Dnepropetrovsk og Dneprodzsjinsk i september/oktober 1972. I den første av disse byene var det krav om høyere lønn som var utgangspunktet, men andre krav blei satt fram etterhvert.

I Dneprodzsjinsk var det politiets arrestasjon av noen fulle bryllupsgjester som utløste opprør i byen. Politibilen med de arresterte gjestene kræsja, og arrestantene brant ihjel. Politistasjonen blei rasert i de opptøyene som fulgte, og i angrepet på politihovedkvarteret blei 10 personer drept.

Dette er et eksempel på hvordan

overgrep fra politiets side kan sette massene i bevegelse og skape en helt ny politisk situasjon. En rekke aksjoner har hatt et liknende grunnlag, sannsynligvis uten at utfallet har blitt så dramatisk som i Bresjnevs heimby.

Arbeiderne ved maskinfabrikken i hjertet av Kiev vant en viktig seier ved en streik i 1973. De krevde høyere lønn og at ledelsen ved fabrikken blei bytta ut. Stilt ovenfor en organisert streik fra tusenvis av arbeidsfolks side, midt i Kiev, valgte sovjetlederne en helt annen taktikk enn den som er beskrevet ovenfor. Fra høyeste hold innen partiet i Ukraina blei det umiddelbart tatt kontakt med de streikende arbeiderne gjennom et Politbyråmedlem. I løpet av få timer var streiken løst, og de fleste av arbeidernes krav innfridd. Lønningen økt, og ledelsen sparka.

Også seinere på 70-tallet og inn i 80-åra har det vært streiker i Sovjet. Men det er vanskelig å skaffe seg oversikt over disse, litteraturen har ikke rukket å få med de siste åra. Fremdeles er det Ukraina som står sentralt, sist sommer var det igjen en større streik i Kiev, og det har også vært større aksjoner ved de russiske Fiat-fabrikene i Togliattigrad i fjor.

NOVOSJERKASSK

La oss avslutningsvis gå tilbake til Novosjerkassk den 2. juni 1962. Bakgrunnen for streiken var for det første at matvareprisene hadde økt drastisk, kjøttprisen var til og med fordoblet. Da så akkordsatsene blei redusert med 30%, var streiken ved lokomotivfabrikken et faktum. Med bilde av Lenin og med røde flagg i spissen gikk arbeidsfolka og deres familier i demonstrasjonstog i byen.

Hvordan blei de så møtt?

Av politi og militære styrker som blokkerte gatene med tanks. Etter at de lokale politistyrkene hadde nektet å skyte på demonstrantene satte maskingeværilden inn. Barn, kvinner og menn blei drept på stedet. Ved foten av Lenin-monumentet.

Hvor mange som blei drept veit ingen — alt blei satt inn på å holde denne historien skjult for arbeiderklassen i Sovjet og verden for øvrig. Gatene blei spylt reine for blod, en rekke folk deportert, og 9 av arbeiderne dømt til dø-

den i rettssaker som fulgte i månedene etterpå. Men øyenvitner kan fortelle at minst 70–80 personer lå igjen i gatene etter at folk hadde flyktet i vill panikk — så det har ikke lyktes for sovjetmyndighetene å drepe sannheten om Novosjerkassk. (Tallene ovenfor er hentet fra boka «Workers Against the Gulag. Andre kilder oppgir et langt større antall sårede og døde).

Av de streikende vi kjenner til i Sovjet er dette nok den mest dramatiske. Men også andre av demonstrasjonene har hatt de samme elementene i seg. Både når det gjelder forbannelsen fra arbeidernes side og reaksjonen fra myndighetenes. Og forsøkene på å dysse det hele ned er et kjennemerke.

Så sjøl om det kan være riktig nok at arbeiderklassen i hovedsak protesterer med armer og bein i en langvarig gåsakte-aksjon, at klassen er apatisk og mangler kamperfaring — så finnes det klare unntak. Når arbeiderne står sammen, og ikke lenger bare protesterer enkeltvis mot byråkrati, borgerskap og politi, så kan de oppnå resultater. Og det er grunn til å legge merke til at streikene er godt organisert. Svært godt organisert, for det må de være i et fascistisk diktatur.

EN UTBYTTA ARBEIDERKLASSE

I dette spørsmålet er det stort sett enighet mellom marxist-leninistene og tilhengerne av både teorien om de post-revolusjonære samfunn og den byråkratiske kollektivismen. Jeg har i denne artikkelen, så langt, vist at arbeiderklassen ikke har makta i og over produksjonen. Arbeiderne er fratatt sentrale faglige og politiske rettigheter; det er en undertrykt klasse vi har studert.

I en annen artikkel i dette nummeret av Røde Fane, om borgerskapet i Sovjet, blir det slått fast at arbeiderne også er fratatt makta i partiet og staten. Det er en «fremmed» klasse som i dag har makta i Sovjet, og som styrer over politikk og økonomi. Og når en «fremmed» klasse tilraner seg makta, fordeleler den sjølsagt også merverdien etter sine kortsiktige og langsiktige økonomiske interesser. På bekostning av arbeiderklassen, som har skapt verdiene. En undertrykt klasse er også utbytta. Så langt vil Sweezy, Carlo o.a. være

KLASSENE I SOVJET

med. Det vi er *uenige* om er karakteren av utbyttinga, «hvem» som utbytter og undertrykker arbeiderklassen. Vi kaller det kapitalistisk utbytting, foretatt av et borgerskap av en *ny type*. De avviser denne forklaringa fordi kapitalisme forutsetter flere kapitaler, og lanserer en del forskjellige navn på det nye klassesamfunnet i Sovjet.

Jeg skal ikke her gå nærmere inn på denne motsigelsen. Den er stilt, så får vi i neste omgang drive diskusjonen om dette spørsmålet videre. Jeg vil imidlertid ha føyd til at det er en viktig motsigelse. Den dreier seg om mer enn ordkløveri, for bak den filologiske uenigheten ligger det høyst forskjellige oppfatninger av hva slags motsigelser som rir Sovjet-samfunnet. Jeg har allerede pekt på at Sweezy langt på veg deler oppfatninga om «en annen slags arbeiderklasse» fordi det ikke er kapitalisme i Sovjet. Han deler heller ikke vår oppfatning av den aggressive sosialimperialismen, med den samme argumentasjonen. Så vi er nødt til å komme tilbake til disse motsigelsene seinere.

Her er det imidlertid utbyttinga av arbeiderklassen i Sovjet som er temaet. Det er sjølsagt ikke bare et teoretisk spørsmål, slik jeg har drøftet det ovenfor. Det er også i høyeste grad et empirisk spørsmål, som kan drøftes i lys av materiale om arbeiderklassens økonomiske situasjon i Sovjet. Jeg skal ikke her prøve å *måle* utbyttinga. Det ville by på store problemer å skaffe de riktige talla til veie, samtidig som omrekninga av talla ville by på teoretiske problemer som måtte løses først. Jeg vil derfor nøye meg med å presentere leserne for en del materiale om lønnsforhold i Sovjet, om helsesituasjonen og om opprustninga — for å svare på spørsmålet om hva verdiskapinga i Sovjet blir brukt til.

LØNNSNIVÅ OG NASJONALPRODUKT

Innledningsvis vil jeg si at de økonomiske framgangene til Sovjet har vært store, uansett hvilke år eller land vi velger å sammenlikne med. I 1913 utgjorde Russlands industriproduksjon 12% av USAs, i 1950 hadde den kommet opp på nesten 30%, mens den i dag ligger på 80%. Bruttonasjonalproduktet viser den samme tendensen, og

er i dag på om lag 2/3 av USA's.

Riktignok har veksten i økonomien avtatt de siste ti åra. Likevel står det fast at den sovjetiske arbeiderklasse har skapt store verdier — det er mye å fordele.

Hva forteller sovjetiske tall sjøl om dette? Fra 1970 til 1977 økte bruttonasjonalproduktet fra 100 til 149 og nasjonaløkonomiens *profitt* fra 100 til 183. På den andre siden økte lønningene til både arbeidere og ansatte i denne perioden fra 100 til 127. Dette er gjennomsnittstall, og både arbeiderne, direktører og Bresjnev er med i dette gjennomsnittet. Uansett; arbeidernes lønninger har økt mye mindre enn bruttonasjonalproduktet, som er et slags mål på verdiskapinga i samfunnet.

Carlo bringer et liknende eksempel. I 1955 var lønnsnivået for italienske og sovjetiske arbeidere om lag det samme. Og da alt tatt i betraktning, lønn, skatt og offentlige goder av forskjellig slag. Femten år seinere, i 1970, var det derimot en klar forskjell i de italienske arbeidernes favør. Dette til tross for at den sovjetiske økonomien hadde vokst vesentlig raskere enn den italienske i disse åra.

Disse talla forteller ikke alt om utbyttinga, men de gir en klar pekepinn. Det gir også data over lønnsnivået i Sovjet.

I 1975 var minimumslønna 70 rubler i måneden. Med to utearbeidende vil dette si 140 rubler. Den offisielle fattigrensa er på 50 rubler pr. familie-medlem. Med et par unger er det en enkel sak å regne ut at en lett kommer under 50 rubler. Undersøkelser av 10 000 familier i Leningradområdet i slutten av 1960-åra viste da også at 40% av dem lå under denne fattigrensa. Vi skal i tillegg huske på at Leningrad på mange måter tilhører den privilegerte delen av Sovjet, dersom det går an å bruke et slikt begrep. Lønnsnivået ligger i alle fall klart høyere her enn gjennomsnittet. Dette skulle fortelle oss at en stor del av arbeiderklassen i Sovjet ligger under det fastlagte minimumet.

LØNNSFORSKJELLER SOM I VESTEN?

Gjennomsnittstallene inneholder ganske store lønnsforskjeller, både mellom

bransjer og mellom ufaglærte arbeidere og direktører.

Noen eksempler: Innen gruveindustrien var gjennomsnittslønna i 1975 275 rubler i måneden, 164 rubler i maskinindustrien, 146 i matvareindustrien og 130 i tekstilbransjen.

I Leningrad tjente direktørene i fabrikkene i begynnelsen av 1970-åra 450 rubler til 500 rubler i måneden. Faglærte arbeidere 141 rubler, kontorpersonale 90 rubler, mens reingjøringspersonalet befant seg på bunnen med 60 rubler i måneden.

Ved et vitenskapelig institutt i Leningrad (1968) hadde ledelsen ei lønn på 422 rubler, seniorforskerne 261, mens de vitenskapelige assistentene tjente 92 rubler i måneden. (Kahan og Ruble).

Og avslutningsvis i denne oversikten kan vi ta med at ved et kollektivbruk i Ukraina på 70-tallet tjente lederen for bruket 225 rubler i måneden, agromene 105, mens de vanlige arbeidsfolka hadde ei månedslønn på 55 rubler.

Eksempelene ovenfor er *typiske*, det er slik lønnsforskjellene er i Sovjet i dag. Men hva forteller tallene oss om utbyttinga? Svært lite, etter min mening. For det første vil det sjølsagt også finnes lønnsforskjeller under sosialismen; de vil først forsvinne helt under kommunismen. For det andre var de lønnsforskjellene vi beskrev ovenfor enda større i 1930-åra enn de er i dag. Under de første femårsplanene økte lønnsforskjellene drastisk. Siden 1945 har det imidlertid funnet sted en slags lønnsutjevning, som ser ut til å ha stoppet opp i 1970-åra.

Hvorfor ta disse talla med når de forteller så lite om utbyttinga? Det hører sjølsagt med i en oversikt over levevilkåra til den sovjetiske arbeiderklassen å beskrive lønnsnivået og lønnsforskjellene. De hører også naturlig med i tilbakevisinga av tesen om «en annen slags arbeiderklasse»; lønnsforskjellene ser stort sett ut til å være om lag av samme karakter som i de vestlige kapitalistiske landa. Forholdet mellom bunn og topp ser ut til å være som 1:5.

Nå skal vi huske på at dette er de offisielle tallene, og de omhandler bare den formelle lønna. Og lønnsstatistikker forteller egentlig lite om de reelle forskjellene i levevilkår mellom arbeiderne.

derklassen og det nye borgerskapet. Like lite som likningsstatistikken gjør det i Norge.

I tillegg til den offisielle lønna er det to faktorer som forsterker ulikhetene: Privilegiene og bonussystemet.

Privilegiene er grundig beskrevet i en annen artikkel i dette nummeret, så det skulle ikke være grunn til å gå særlig inn på dem her. Men det er klart at med privilegerte butikker med privilegerte varer, med egne skoler og eget helsevesen, så øker forskjellene mellom klassene. En kommer lett over 1000 rubler i måneden dersom en regner inn slike fordeler i lønna. Så det er full dekning for å hevde at det nye borgerskapet har brukt sin politiske makt til å tilrane seg en uforholdsmessig stor del av kaka.

Dette inntrykket blir forsterket dersom vi ser på bonussystemet som blei innført som en del av de økonomiske reformene i 1965. Nå er ikke bonussystemet noe nytt i Sovjet, men det har økt i omfang og betydning, og en rekke nye ordninger har kommet i tillegg.

Resultatet har blitt at mens basisløna for industrien som helhet utgjorde 68% i 1961, var tallet sunket til 57% 10 år seinere. For matvare- og lettindustrien har endringene vært mer drastiske; bonusutbetalingene utgjorde i 1961 20% av den totale lønna, mot 40% i 1971.

Bonusutbetalingene skjer på bakgrunn av planmålene; overoppylling gir økt profitt for bedriftene og høyere lønn for arbeiderne. Bonusen øker også ved produktivitetsvekst; da blir de oppsparte lønnsutgiftene fordelt gjennom et lønnsfond. Halvparten går til arbeiderne, den andre halvparten til direktørene og det teknisk-vitenskapelige personalet. Siden arbeiderne utgjør den klart største gruppa på bedriftene, og er mange ganger så stor som de andre gruppene til sammen — sjøl etter oppsigelsene — så er det tydelig at toppsjiktet i bedriftene har langt mer å tjene på denne typen rasjonaliseringer enn arbeiderne.

ET HELSEVESEN I OPPLØSNING

Nå er det ikke slik at det er gjengs oppfatning blant Sovjet-ekspertene at den sovjetiske arbeider tjener spesielt bra. Heller ikke revisjonistene har kjørt det-

En aksellererende økning i spebarnsdødeligheten er et eksempel på den sosiale nedrustning i Sovjet.

te fram som noe stjerneargument. Ifølge dem er det i utbygginga av de kollektive godene at sosialismen viser sin overlegenhet.

Og langt på veg har de også rett. Få steder har en merket dette så godt som i helsevesenet. Utbygginga av helsevesenet var et av de store resultatene av revolusjonen for den jevne mann og kvinne i Sovjet. På tross av gjenoppbygging etter to ødeleggende kriger, med topp-prioritet på utbygging av tungindustrien i de første femårsplanene — blei det skapt et moderne helsevesen. Og resultatene uteblei heller ikke. Levealderen økte og spedbarnsdødeligheten sank. I løpet av 1950-åra lå tallet høgt, også i europeisk sammenheng. Slik er det ikke i dag.

Sovjet er i dag et av de få landa i verden hvor levealderen synker og spedbarnsdødeligheten øker. Og det dreier seg om drastiske endringer, slik Davis og Feshbach skriver i boka «Rising Infant Mortality in the USSR in the 1970s».

På slutten av 1950-tallet var den gjennomsnittlige levealder i Sovjet 68,7 år. Om lag 66 for menn og noe over 70 for kvinner. Forskjellen mellom Sovjet og de ulike landa i Sentral-Asia var slående. Her levde Sovjet-befolkningen 15 år lenger enn i Iran, 20 år lenger enn i Pakistan og nesten dobbelt så lenge som i Afghanistan. Sosialismen hadde gitt store resultater over hele landet.

Spedbarnsdødeligheten i 1960 var

KLASSENE I SOVJET

lavere i Sovjet — og da er også de asiatiske republikkene tatt med — enn i Italia, DDR og Østerrike og bare et lite hakk etter Belgia og Vest-Tyskland. Før revolusjonen døde hvert fjerde spedbarn i Sovjet før det var et år, og sjøl i 20-åra lå dødeligheten på topp i Europa.

I dag er situasjonen igjen den samme gamle. Mens Vest-Europa har en gjennomsnittlig spedbarnsdødelighet på 13/1 000, ligger den i Sovjet på (1977) 40/1 000. Nå faller det mer naturlig å sammenlikne med Den Dominikanske republikken, Taiwan og Mexico. Den gjennomsnittlige levealderen for menn har sunket fra 66 til mellom 62 og 63 år. Nå er det aktuelt å sammenlikne disse talla med Sri Lanka, Malaysia og Panama. Og mens disse landa styrker sin stilling, er det motsatte tilfelle for Sovjet.

Denne utviklinga skyldes nok flere ting; en kombinasjon av svikt i de helseforebyggende tiltaka, og direkte svikt i helsestellet.

Alkoholisme og forurensning er nevnt som viktige faktorer. Alkoholforbruket i Sovjet er enormt, og tærer både på helsen og på familienes økonomi. Etter folketallet ligger alkoholkonsumet på det dobbelte av USAs, og amerikanerne drikker tett nok. Dette misbruket fører til store helsemessige og sosiale skader og problemer — ikke minst i arbeidslivet.

Videre er det høge aborttallet nevnt som en viktig forklaring på spedbarnsdødeligheten. Det er ikke uvanlig at kvinnene aborterer 6—8 ganger i livet; Davis og Feshbach sier dette er et gjennomsnittstall, og så mange aborter setter sine spor.

Den viktigste forklaringen på helsesituasjonen er kanskje at Sovjet i dag bruker en mindre del av bruttonasjonalproduktet til helsevesenet enn tidligere. I 1955 utgjorde utgiftene til bekjempelse av sykdommer 9,8% av BNP, i dag er tallet sunket til 7,5%. Dette er beregninger som Davis og Feshbach har gjort. De offisielle talla er noe forskjellige, men *tendensen* er den samme.

For vanlige arbeidsfolk medfører dette store problemer. For Nomenklaturen — den herskende klassen — betyr det ingenting. De har egne klinikker av høy

kvalitet, og de betaler ingenting.

For andre som har råd til å betale for seg er heller ikke konsekvensene store; det finnes klinikker hvor en må betale for seg, enten over eller under bordet.

I tillegg er det nå blitt foreslått at klinikkene skal drives etter sjølkostprinsippet. En skal betale det det koster for tjenesten. Har vi hørt den før? Det er i det hele en økende interesse for slike sjølkostanalyser blant sovjetiske økonomer: De tjenestene som er gratis blir ikke bygd ut i samme tempo som de det blir tatt betaling for, slik som kommunikasjon, underholdning, rekreasjon og turisme. Det lønner seg videre å investere i slike bransjer, for det gir rask avkastning.

Derfor lider helsevesenet, kulturen og utdanninga. I øst som i vest.

EN KRIGSØKONOMI

Men hvor blir det så av dette enorme nasjonalproduktet, som ennå øker fra år til år? Hva blir det brukt til? Ikke blir det utbetalt til arbeiderne, konsumvareindustrien er nedprioritert, helsevesenet forfaller og til og med kapital-eksporten er ganske beskjeden.

Svaret er snublende nær; *det rustes til krig*. Riktignok tilraner det nye borgerskapet seg sin del av kaka; de lever både godt og fint, og de lever lenge. Men hovedansvaret på spørsmålet ovenfor er at Sovjet i dag har en krigsøkonomi.

Vi har ovenfor pekt på at Sovjet vokser raskere enn USA, men ennå er det slik at Sovjets økonomiske styrke bare er om lag 2/3 av USAs. Likevel er Sovjet i dag militært på høyden med USA, for å si det noe forsiktig. Dette skyldes at Sovjet i dag bruker mer på opprustning enn USA.

Det er stor uenighet mellom internasjonale eksperter om hvor store militærutgiftene i Sovjet er. Alle ser imidlertid ut til å være enige om at Sovjet bruker en større del av sitt nasjonalprodukt til militære formål enn USA. I USA ligger militærutgiftene på 5—6% av BNP, de laveste anslagene for Sovjets del er noe i underkant av 10% (det svenske SIPRI). CIA antyder 12—14%, mens andre uavhengige eksperter ligger noe høyere. Kineserne påstår at militærutgiftene er oppe i 20% av BNP og den interne opposisjo-

nen enda høyere, med Sakarov på topp med bortimot 40% (se ellers Røde Fane 6/76 og 7/80).

På tross av denne uenigheten er det tydelig at opprustninga koster den sovjetiske arbeiderklasse mye. Den harde utbyttinga har gjort det mulig for borgerskapet å ta kampen opp med USA om verdensherredømme — på tross av en mindre økonomisk basis.

Avslutningsvis vil jeg bare minne om at denne opprustninga ikke tjener arbeiderklassens kortsiktige eller langsiktige interesser. For det er ikke noe *forsvars* budsjett som er opp mot 1/5 av bruttonasjonalproduktet — det er et krigsbudsjett. Foreløpige ofre er Tsjekkoslovakia, Eritrea, Angola, Kampuchea og Afghanistan. Og ofre blir stadig flere.

Sovjet har investert i opprustning. Det er en langsiktig investering som først gir avkastning i stor skala når krig bryter ut.

INGEN ANNEN SLAGS ARBEIDERKLASSE

Sammen med artikkelen om borgerskapet i Sovjet mener jeg at jeg har vist at det ikke går an å tale om noen annen slags arbeiderklasse i Sovjet enn i de vestlige kapitalistiske landa. I alle fall ikke i en positiv betydning.

- retten til arbeid er et tøyelig begrep i øst som i vest
- lønnsforskjellene er om lag de samme
- privilegiene til nomenklaturen er i klasse med det beste «vesten» kan oppdrive
- på arbeidsplassene er arbeiderne fratatt rettigheter som er sjølsagte i Norge og i de fleste andre kapitalistiske landa
- dette kommer først og fremst til uttrykk i at streiker blir forbudt og møtt med fascistiske metoder
- merverdien blir forvalta av en *fremmed* klasse som forbereder seg til kamp mot USA om verdensherredømme, derfor ser arbeiderklassen i Sovjet lite til de verdiene de skaper

Arbeiderklassen i de vestlige kapitalistiske landa har en lang veg å gå fram til frigjøring og sosialisme. For den sovjetiske arbeiderklasse er veien både lengre og tyngre. Per Nybakk

Hvem er herskerklassen i Sovjet?

I denne artikkelen tar Erik Strøm utgangspunkt i Lenins kriterier for klasser.

Han finner at den ledende delen av byråkratiet, også kalt *Nomenklaturen*, oppfyller kriteriet for en herskende klasse.

- Nomenklaturen eier de statlige produksjonsmidlene kollektivt. De har monopol på ledelsen av det samfunnsmessige arbeidet. Og de tilegner seg en umåtelig stor del av den samfunnsmessige rikdommen gjennom utbytting og privilegier.

- Mye gjenstår når det gjelder avgrensninger og utdypninger. Denne artikkelen er begynnelsen, ikke avslutninga, på et arbeid om den herskende klassen i Sovjet.

HERSKER- KLASSEN I SOVJET

«Den historiske deling av samfunnet i klasser må vi ha for øye som den grunnleggende kjensgjerning».
(Lenin, Werke, bd. 29 s. 465)

1. KLASSEKARAKTEREN TIL SOVJETSTATEN

Hvilken klasse har makta i Sovjet i dag?

Er det arbeiderklassen, slik det offisielle Sovjet og vårt hjemlige NKP hevder?

Er det et sjikt, en elite som har makta over arbeiderne, slik borgerlige eliteterrori, trotskister og vårt hjemlige SV hevder?

Eller er det en fremmed, herskende klasse, som utbytter arbeiderklassen som har makta i staten? Dette har flere ulike skoler hevdet, bl.a. marxist-leninister.

Dette spørsmålet er av brennende betydning for mennesker over hele jorda, det gjelder karakteren av en super-

Nomenklaturen har sine seremonier. Her er avskjeds-seremoni for en parti-delegasjon ledet av President Bresjnev, på vei til det tsjekkoslaviske partiets kongress i 1981.

makt. Spørsmålet er uhyre omstridt. Det blir i dag kvasst diskutert blant folk som regner seg som marxister og innen arbeiderbevegelsen over hele verden, innen opposisjonen i Sovjet, blant eksilrussere, i frigjøringsbevegelsene, i akademiske kretser over hele Vesten.

Jeg er ikke overbevist om at Sovjet blir stadig mer avslørt, selv om en rekke viktige krefter lykkes med dette. Det finnes viktige skiftninger i opinionen til fordel for Sovjets synspunkt, bort fra oppfatninga om at Sovjet er kapitalistisk, ja utbyttingssamfunn overhodet.

Hvordan skal vi svare på spørsmålet? Jeg vil ta utgangspunkt i to store grupper av mennesker i Sovjet, i daglig tale kalt «byråkratene» og «arbeiderne». Jeg vil undersøke «byråkratenes» stilling overfor produksjonsmidlene, deres rolle i den samfunnsmessige organiseringa av arbeidet, måten de får sin inntekt på, og andelen av den sam-

funnsmessige rikdom de tilegner seg. Dette er å ta utgangspunkt i Lenins kriterier for hvordan klasser overhodet bestemmes.

2. HVEM ER DEN HERSKENDE KLASSE?

Til alle tider har den herskende klasse forsøkt å skjule sin eksistens og sin struktur. Spørsmålet om hvem som tilhører den herskende klasse er derfor ikke liketil å svare på. Ikke nok med at de offisielle teoriene hevder at arbeiderklassen hersker. Eller at trotskister sier at det ikke finnes noen herskende klasse. Men også blant dem som mener at det er en herskende klasse er det uenighet om *hvem* den består av.

Dette spørsmålet må vi avklare først. Vi kan ikke nå undersøke alle gruppers forhold til eiendommen og produksjonen. Vi må begynne med de gruppene av

mennesker som virker mest sannsynlige. En måte å gå fram på er ved eliminasjon.

INTELLIGENTSIA? BYRÅKRATI? PARTI?

En utbredt forestilling i Vesten er at *hele intelligentsiaen* er den herskende klasse i Sovjet (Klett 1970). Denne definisjonen er åpenbart for vid. I Sovjet er det et par titalls millioner mennesker som er sysselsatt med kvalifisert «åndelig arbeid». Disse inkluderer både akademikere og f.eks. lærere, lavere teknikere osv.; mennesker som åpenbart ikke kan styre produksjonsmidlene.

En like utbredt forestilling er at *partiet som helhet* er den herskende klassen (Talentovoa). Denne forestilling er like gal. Fordi partiet inneholder mennesker som er arbeidere, bønder, småborgerlige intellektuelle osv. Disse står

KLASSENE I SOVJET

i en helt annen samfunnsmessig stilling enn partiets høyere ledelse.

En av de mest utbredte ideer er at *byråkratiet som sådant* er den herskende klasse eller styrende elite (Cliff oa.). Men byråkratiet som helhet er svært stort og besto i 1970 av ca. 7 mill. mennesker (Meissner 1978). Også det inkluderer byråkrater av lavere rang i stat, parti og bedrift, sekretærer og saksbehandlere uten noen innflytelse over den statlige eiendommen. Følgelig kan heller ikke det betegne herskerklassen.

En motsatt gruppe ideer mener at den herskende elite/klasse er *«det høyere byråkratiet»*, «sentralbyråkratiet». I denne samling definisjoner finner vi sosiologer som Meissner (1975, 1978) og teoretikere som Carlo (1975) og Kuron/Modelzewski (1972). Av og til kan en finne liknende formuleringer fra KKP.

Denne formulering er for snever. Kuron/Modelzewski og Carlo går så langt som å anse direktører for å være en egen klasse utafor det «herskende sentralbyråkrati». Selv om direktørenes makt kan være liten overfor Politbyrået, er den stor overfor arbeiderklassen. En herskende klasse må inkludere direktører.

Den tradisjonelle formulering blant marxist-leninister er at den gruppe mennesker som kalles *«byråkratborgerlige»* er den herskende klasse. Formuleringen inkluderer de grupper av mennesker som har makt over produksjonsmidler og som står i en antagonistisk motsetning til arbeiderne i så måte. Denne definisjonen er slik sett korrekt. Når det av og til skrives om «nye tsarer» «øvelagssjiktet» osv., oppfatter jeg det som grupper *innafor* den «byråkratborgerlige herskerklasse».

Den ideen som er mest utbredt blant opposisjonelle i Sovjet sjøl i de senere år er at *Nomenklaturen* er den herskende klasse (Voslensky 1980). Denne definisjonen er ikke i strid med ideen om den byråkratborgerlige herskerklassen. Den faller sammen med den. Men er likevel på en måte mer presis som analytisk begrep fordi Nomenklaturen er en nøyaktig avgrenset liste over visse ledende stillinger i stat og parti. Det er en gruppe med bestemte rettigheter,

Michael S. Voslensky er en viktig kilde for denne artikkelen. Voslensky er født i 1920 i Sovjet. Han var professor i historie ved Ljumburg-Universitetet i Moskva og sekretær for Vitenskapsakademiets Avrustningskommisjon. Gjennom sitt arbeid sto han i nær kontakt med apparatet til Sentralkomiteen i SUKP fra 1950 til 1972, og har førstehånds kjennskap til Nomenklaturens stilling og levemåte. I 1972 flyktet Voslensky til Vest-Tyskland og har undervist ved flere universiteter der. Voslensky har utgitt 5 bøker om Sovjet.

en bestemt samfunnsmessig stilling i produksjonen. Dette gir fordeler når en skal undersøke dens forhold til arbeiderklassen. Samtidig som definisjonen også har politiske mangler, og derfor ikke kan erstatte uttrykket «byråkratborgerlig».

NOMENKLATUREN

Når jeg i fortsettelsen skal undersøke byråkratborgerskapets forhold til eiendommen i Sovjet, vil jeg i praksis undersøke Nomenklaturens forhold til eiendommen. Det er derfor på sin plass å si kort hva dette forunderlige ordet står for.

Ordet er ikke å finne i den store Sovjetencyklopedien, forteller Voslensky (1980). Det skal være en hemmelighet overfor russerne at Nomenklaturen overhodet finnes. Grunnen mener Voslensky er forståelig. Nomenklaturen er en nøyaktig fortegnelse over den herskende klasse. Rimeligvis holder herskerne i en angivelig arbeiderstat slikt for seg selv. Nomenklaturen er to ting. For det ene en fortegnelse over de ledende stillinger i samfunnet, og for det andre en liste over de personer som sitter i disse stillingene.

Nomenklaturen finnes på to nivå i samfunnet. For det første stillinger i parti, stat og samfunnsorganisasjoner på riksplan, unionsrepublikker, regioner, områder og byer med over 500 000 innbyggere (Disse stillinger har SUKP's SK ansvar for). For det andre stillinger i parti, stat, samfunnsorganisasjoner på steder med under 500 000 innbyggere. (Dette er stillinger som SK godkjenner etter forslag fra lavere nivå).

Et viktig skjæringspunkt er Nomenklaturens nedre grense. Nedad stopper Nomenklaturen på trinnet over partiets grunnorganisasjoner, som setter det store flertall partimedlemmer utafor Nomenklaturen, men inkluderer direktører, fagforeningsledere oa. i bedriftene, (se også fig. 1 s. 28)

Før vi går inn på analysen av Nomenklaturens stilling, først noen ord om dens størrelse og omfang.

Rimeligvis finnes ikke noe eksakt svar på dette som er kjent i utlandet. De vurderinger som finnes er sprikkende. Men de antyder den størrelsesorden det dreier seg om. Voslenskys

KLASSENE I SOVJET

vurdering er at Nomenklaturen ialt er på ca. 750 000 mennesker. 500 000 av disse er direktører i industri, handel, transport, jordbruk oa. Mens 250 000 er ansatte i stillinger i parti, stat, LO, Komsomol og ulike samfunnsorganisasjoner (presse, kultur oa.). Dette utgjør ca. 1/3 prosent av befolkninga. Med familier er de ca. 3 mill. eller ca. 1,2% av befolkninga (Voslensky 1980).

EIENDOMMEN OG NOMENKLATUREN

Klasser er store grupper av mennesker som bestemmes etter deres forhold til produksjonsmidlene, som for det meste er fastsatt og formulert i lover. (Fritt etter Lenin).

Dette er det første av Lenins kriterier for bestemmelse av en gruppe mennesker som klasse. Som vi ser, skriver han at forholdet til eiendommen, produksjonsmidlene, er fastsatt i lover. Naturligvis er dette et punkt det offisielle Sovjet tyr til for å dekke over statens klassekarakter. I Grunnlovens § 10 heter det at den statlige eiendom er «*hele folkets eiendom*». Vi beveger oss her inn i den offisielle propagandens eldorado. I utallige versjoner serveres påstanden om at de statlige produksjonsmidlene eies av arbeiderklassen og folket.

Det er nødvendig å gå næyere inn på hva eiendom er. Hvordan stilte de klassiske marxister seg til eiendom og jus? Trodde Marx og Lenin at det *nødvendigvis* måtte nedskrives i loven at en fremmed klasse eier produksjonsmidlene for at det skal være tilfelle? Naturligvis ikke. Lenin skriver at en klasses forhold til produksjonsmidlene «for det meste» er fastsatt i lover. Og i Sovjets tilfelle eksisterer det reflekser av de reelle maktforholda også i loven. I den nye Grunnlovens § 6 gis partiet retten til den absolutte ledelse av samfunnet (Josza 1975). Dette er en endring av grunnloven fra 1936, en styrking av de juridiske rettighetene til de ledende krefter i partiet over eiendommen. Vi skal senere komme tilbake til andre lovbestemte rettigheter over eiendommen. Men på den andre siden gir loven arbeiderne formelle rettigheter til «medbestemmelse» angående eiendommen. Hvilken av de to gruppene, Nomenklaturen og arbeiderne,

som behersker eiendommen, produksjonsmidlene, kan ikke primært avgjøres av loven.

Det klassiske marxistiske standpunktet er at eiendommen i hovedsak ikke er en juridisk kategori. På dette punktet var Marx så klar som det går an. Et objekt, f.eks. en fabrikk, blir til «virkelig eiendom først gjennom samfunnsmessige forhold og uavhengig av retten» (Marx; MEW, bd. 3 s. 63). Marx utvikla dette synspunktet utallige ganger, bl.a. i en polemikk mot Proudhon:

«...å definere borgerlig eiendom er følgelig intet annet enn å framstille alle de sosiale relasjoner i den borgerlige produksjon. Å prøve å gi en definisjon av eiendommen som en uavhengig relasjon, en atskilt kategori, en abstrakt evig ide, kan ikke være noe annet enn en metafysisk, juristisk ide».

(Marx: *Filosofiske Skrifter, Cavefors s. 341*)

«Alle de sosiale relasjoner i den borgerlige produksjon». Dette er et uhyre langt lærret å bleke. Det går langt utover hva denne artikkelen kan ta sikte på. Og langt utover hva jeg har oversikt over. Jeg må nøye meg med å gå gjennom noen av de viktige sosiale relasjonene i produksjonen i Sovjet. Det ligger i sakens natur at det er *frontlinjen* mellom Nomenklaturen og arbeiderklassen som skal undersøkes. Det er Nomenklaturens makt over eiendommen i forhold til arbeiderne, slik den utøves i viktige organer. Det vil si at Nomenklaturens indre motsigelser, dens relasjoner til bøndene, til intelligentsiaen osv. stort sett må utelates i denne omgang. Det vil også si at relasjoner utafor selve produksjonen må utelates, så som distribusjonen, konsumet, familien osv.

EROBRINGEN AV STAT, PARTI, ORGANISASJONER

Alle som regner seg som marxister vet utmerket godt at all historie er historien om klassekamper. Selvfølgelig er også Nomenklaturens stilling i parti, stat og organisasjoner i dagens Sovjet en historie om klassekamp. Alle som er interessert i Sovjetspørsmålet vet også at det er ulike meninger om hvordan og når dagens herskere kom til makten. Jeg ville sett det som en betydelig for-

del om jeg kunne fortalt noe nytt om denne historien. Det må bli en senere, viktig oppgave. Så langt vil jeg bare vise til Nils Holmbergs framstilling av dette emnet (Holmberg 1975). Det som er det sentrale i denne sammenhengen, er Nomenklaturens forhold til eiendommen i dag, for å kunne bestemme Sovjetstatens natur nå. Uansett hva ulike politiske grupperinger mener om tidspunktet for en fremmed klasses overtakelse av makta, er det av uhyre stor betydning om en kan enes om klassekarakteren til sovjetstaten nå.

Hvilke organer og institusjoner er det Nomenklaturen har erobra makta i? Det sørgelige faktum er at den har erobra makta i samtlige av de organisasjoner som revolusjonen skapte for utøvelsen av proletarietets diktatur. Jeg har foran sagt at det gjelder *partiet* og *staten*. Staten vil her både si *sovjetene* og statsforvaltninga med alle dens grener (økonomiske bedrifter, militæret, kulturen osv.). Dessuten har Nomenklaturen erobra makta i *fagforeningene*. Og endelig i fabrikkomiteene (i dag *produksjonskonferansen*). På denne måten er partiet, sovjetene og fagforeningene forvandla fra å være arbeiderklassens organer, til å bli Nomenklaturens organer. Nomenklaturen behersker nå de organer som skal forvalte produksjonsmidlene i Sovjet (Teckenberg 1975, Voslensky 1980).

BESLUTNINGSMONOPOL I SAMFUNNET

Nomenklaturen har benyttet sin erobring av makta til å knesettet et *beslutningsmonopol* i samfunnet. Hvordan ytrer det seg?

Det viktigste å gripe først er partiet; dets juridiske og reelle rett til absolutt ledelse av samfunnet (Makhnenko 1976). Innen partiet er det de sentrale organer (direktivorganene) som er maktens kjerne. Ikke SK som sådan, men Politbyrået og Sekretariatet. Disse «direktivorganer» betyr alt overfor statsorganer som Det Øverste Sovjet og Regjeringen. Nomenklaturistene i disse statsorganer er innsatt av Politbyrået. Deres avmakt overfor Politbyrået avspeiler seg til og med i språket. Når Regjeringen henvender seg til

KLASSENE I SOVJET

Nomenklaturens makt over eiendommen. Derfor er de eliminert.

De ulike opposisjonelle grupper har på en kross måte beskrevet hvordan arbeidernes makt og innflytelse i parti, stat og fagforeninger er likvidert. I et dokument fra det «Sovjetiske Arbeidende Folkets Frie Fagforbund (SAFFF)» heter det: «Faglige valg er bare en formalitet — ledelsen utses av direktøren og partiet... Fagforeningene ivaretar ikke våre interesser og mangler uansett makt til å gjøre det» (Semyonova og Haynes 1979). I et dokument fra den bolsjevikiske opposisjon i dag heter det om valg i partiet: «Kan det forekomme er reelt valg av ansvarlige personer i landet vårt? Ikke et valg ovenfra (på den byråkratiske måten) men et valg nedenfra (på den demokratiske måten). Nei!» (Oktober Forlag 1975).

Hvilken konklusjon trekker den bolsjevikiske opposisjon av disse forholda? «Følgelig behersker byråkratene alt i hele landet. Folket kan ikke kvitte seg med dem selv om de måtte ønske det» (Oktober Forlag 1975, s. 46). Denne konklusjonen kan vi finne eksempler på innen de viktigste utenlandske kritikere også (Carlo 1975, Sweezy 1980). Istedenfor å være organer for proletarietets diktatur, er de forvandla til organer for Nomenklaturens herredømme over eiendommen. Vi skal nå gå inn i bedriften for å se hvordan Nomenklaturens maktmonopol utøves der.

MAKTMONOPOLET I BEDRIFTEN

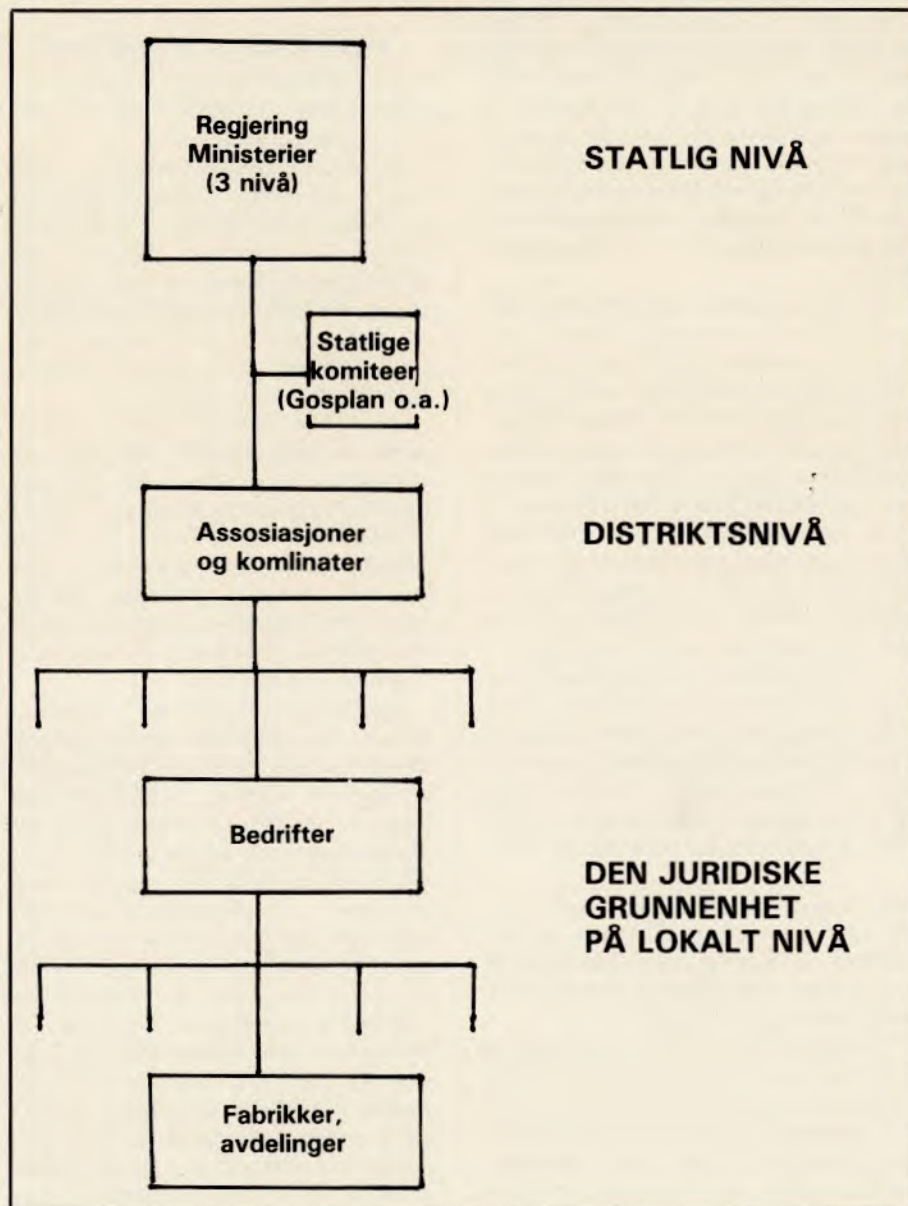
Hva er Nomenklaturens «sosiale relasjon» til eiendommen i bedriften?

Den gamle ordningen med direktørens «enmannsstyre» (innført av Stalin) er blitt endra og utvida, først av Krustsjov i 1962 på den 22. Kongressen, senere av Bresjnev/Kosygin på den 23. Kongressen i 1965. Nomenklaturens Maktovertakelse fikk uttrykk også i juridiske rettigheter.

Offisielle teser om direktørens rettigheter omfatter bl. a. følgende punkter: Direktøren har «eneansvar overfor staten» i utøvelsen av bedriftens funksjoner. Direktøren setter opp planmål i tråd med «direktiv» fra Ministeriet. Direktøren «tildeler enhver en oppgave» i gjennomføringa av planen. Direktøren «har rett til å dirigere arbeidet til hele

NIVÅENE I DEN STATLIGE ØKONOMISKE FORVALTNING OG NOMENKLATUREN

Fig. 2

arbeidsstokken». Direktørens «objekt er produksjonsarbeiderne». Disse tesene viser klart en offisiell innrømmelse av en klasse forvaltende som har «eneansvar» for eiendommen, som de forvalter etter direktiv fra Ministeriet. Samtidig viser de at «arbeiderne» faktisk betraktes som Nomenklaturens «objekt» som kan «dirigeres». Dette er intet tilfeldig valg av ord. I Arbeidsloven av 1970 heter det: «Retten til å utpeke, flytte eller avsette en arbeider

tilkommer eksklusivt direktøren» (Ryavec 1975). Offisielt går direktørens rettigheter enda lengre: Direktøren kan «pålegge straff for arbeiderne». Denne dokumentasjon av direktørens juridiske rettigheter over eiendommen, og dermed over arbeideren, er hentet fra Kamenizer (1975).

Dette «eneansvaret» for bestemmelsen over produksjonsmidlene gjør at direktøren er tildelt retten til å lede produksjonskonferansen som er det organ

KLASSENE I SOVJET

der Nomenklaturistene møter arbeiderne for å diskutere bruken av eiendommen. Det er direktøren som setter opp dagsorden for konferansen. Offisiell sovjetisk sosiologi, som faktisk foretar en del verdifulle undersøkelser, påviser at direktørene ikke er interessert i å trekke arbeiderne inn i forvaltningen av eiendommen gjennom produksjonskonferansen, men anser forumet for et sted for å «disiplinere» arbeiderne i produksjonsinnsatsen. (Teckenberg, 1975).

Blir det konflikt i bedriften skal iflg. loven først fagforeninga bringes inn i bildet. Som SAFFF peker på, er det Nomenklaturister som sitter i ledelsen for fagforeningene. Blir konflikten mellom arbeidere og direktør ikke løst ved fagforeningas «hjelp», skal den bringes inn for Kommissjonen for Arbeidsstridigheter i bedriften. Her er det ingen andre enn direktøren som er formann! (Teckenberg 1975, Semyonova og Haynes 1979). Nomenklaturen har bukta og begge endene i bedriften.

Det er bedriftens produksjonskomite som velger representanter til det lokale *sovjet*. Valgprosedyrene fører til at det i praksis er Nomenklaturister (direktør, parti, fagforeningsledere) som velges til sovjetene. Den *avgjørende myndighet* i sovjetet innehar ikke plenum, men

eksekutivet. Offisielle sosiologiske undersøkelser viser at eksekutivet er tett befolka av nettopp Nomenklaturister eller deres nære allierte fra intelligensiaen (Teckenberg, 1975).

Teckenbergs grundige gjennomgang av offisielle sosiologiske undersøkelser avdekker et interessant fenomen: Såvel i sovjetene, fagforeningene og produksjonskonferansen som i direktørstolen opptre samme type folk, Nomenklaturister. Som det heter har «det ledende personale gjennom *opphopping av embeder* den bestemmende innflytelse». Det eksisterer med andre ord et slags oligarki av Nomenklaturister på det lokale plan. De «foretrukne personer innsettes gjennom Nomenklatursystemet», heter det (Teckenberg, 1975).

Dette «oligarkiet» av Nomenklaturister synes å ha det beslutningsmonopol som Voslenski hevder finnes. De har det gjennom sitt «eneansvar» og «be-

sluttende myndighet» i alle de organer som deltar i forvaltningen av eiendommen.

ARBEIDERMAKT I BEDRIFTEN?

Hva er arbeidernes sosiale relasjon» til eiendommen i fabrikken? Har de makt eller medbestemmelse?

Offisielt er arbeiderklassen gitt lovlig rett til «deltakelse». «Forordningen om de Sosialistiske Statlige Produksjonsbedrifter» fastsetter i §4 at «samfunnsorganisasjoner og hele arbeidsstokken i bedriften deltar i stor utstrekning i diskusjon og gjennomføring for å sikre fullføring av de statlige planer», (Kamenizer 1975, s. 85).

Les denne setningen nøye. Dere vil se at et ledd mangler. Det er ordet «beslutte», «avgjøre» eller lignende. Dette er ingen tilfeldig mangel. Retten til «deltakelse i diskusjon» står i samme paragraf som sikrer direktøren «eneansvaret». Vi skal se hvordan arbeidernes rett til «drøfting» står seg mot direktørens «egenansvar» i de fora som forvalter eiendommen.

Produksjonskonferansen «drøfter» offisielt de statlige planforslagene. Men hva ligger i denne «drøftinga» for arbeiderne? Selve produksjonskonferansen har ifølge sine statutter ingen «avgjørende» myndighet. Dens myndighet er utelukkende «rådgivende». Det betyr at konferansen juridisk ikke kan røkke ved direktørens rett som sådan. For sikkerhets skyld sitter direktøren selv som leder av konferansen (vanligvis). Arbeidernes «drøfting» av bruken av «hele folkets eiendom» kan aldri komme i nærheten av reell innflytelse. Offisielle sovjetiske sosiologiske undersøkelser viser at også interessen for deltakelse i produksjonskonferansen er *sterkt synkende*. Arbeiderne oppfatter den som en «unødig, lite givende formsak». (Teckenberg, s. 146). Sovjetiske sosiologer har til og med offentlig kritisert at «de sanne grunner til arbeidernes manglende deltakelse ikke avdekkes». (Teckenberg, s. 145).

Fagforeningene har formelt en rekke rettigheter innen produksjonskonferansen, men denne har jo ingen rettigheter overfor direktøren. (Kamenizer 1975, Teckenberg 1975). Derfor begrenser fagforeningenes rolle seg til å «bringe

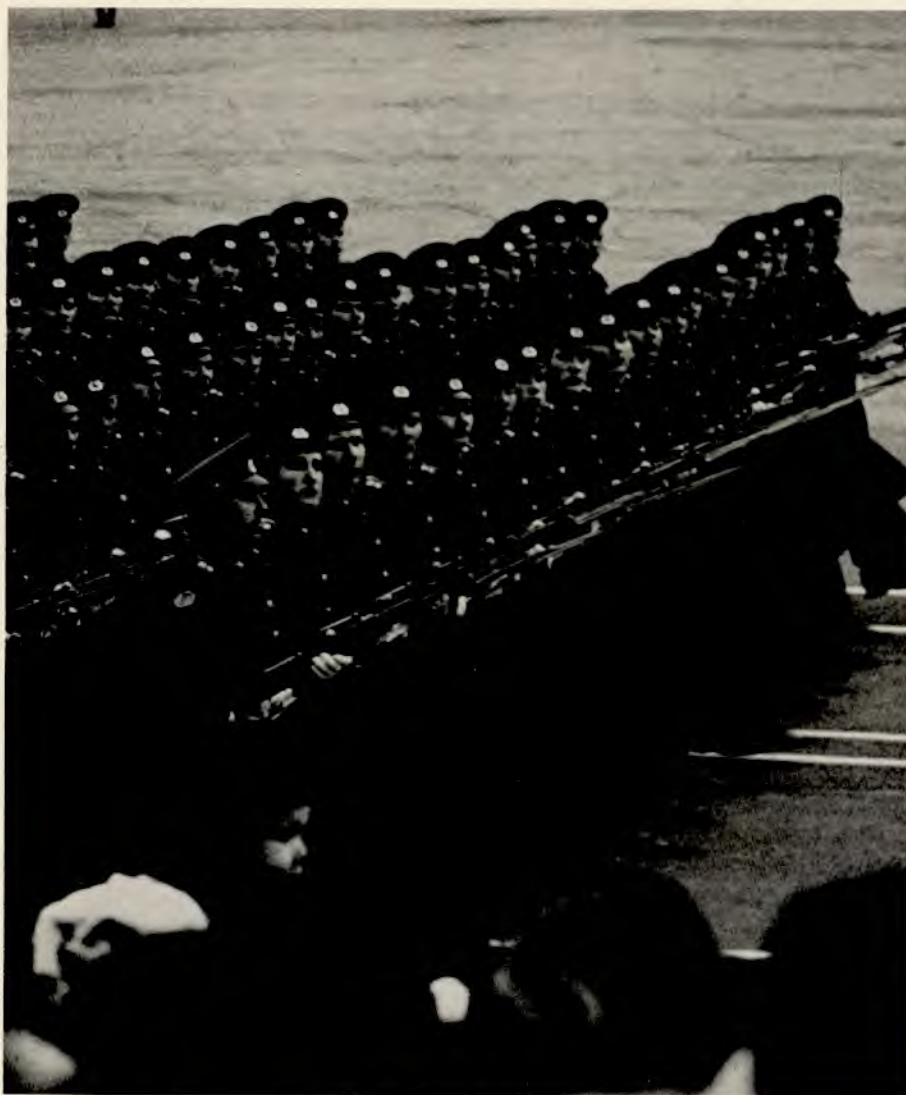
inn i diskusjonen» fordi direktøren «vil ha hjelp fra masseorganisasjonene». (Kamenizer 1975). At fagforeninga «deltar i utforminga av planen» betyr følgelig ikke mer enn at den gir «råd» til og «hjelper» direktøren. Den avgjør ingenting.

I konflikter med direktøren oppsummerer Ryavec at fagforeningene ikke «på årtier» har støtta arbeiderne i kamp. (Ryavec 1975). Dette er ikke overraskende, i og med at fagforeninga ledes av direktørens kollega i Nomenklaturen (i kombinator og bedrifter samt større fabrikker). SAFFF's oppsummering av fagforeningene som organer «uten reell makt» for arbeiderne synes å være svært treffende.

Hvordan er arbeidernes stilling i *sovjetene*? Kan de gjøre noe ved eiendommen der? Arbeiderne kan *ikke* representeres kollektivt gjennom fagforeninger i sovjetene. De skal representeres der gjennom produksjonskonferansen. Arbeiderne har juridisk rett til *nominasjon* av kandidater til sovjetene fra konferansen. Men det er Nomenklaturistene i partiet som innstiller på kandidater som stilles til valg. I praksis fører dette til at alle unntatt Nomenklaturens kandidat «trekker seg». Følgelig blir en Nomenklaturist (partimann/direktør/fagforeningsleder) eller en av deres nære underordnede intellektuelle valgt inn i sovjetene fra produksjonskonferansen. Innafor sovjetet har denne «arbeidernes representant» som medlem av sovjetets plenum utelukkende *forslagsrett*. Men ingen beslutningsrett. Denne ligger som vi har sett i sovjetets eksekutiv, hvor Nomenklaturistene hopper seg opp. (Teckenberg 1975).

Teckenbergs oppsummering av arbeidernes formelle og reelle rolle er følgende: De spiller en passiv rolle; de har retten til å motta informasjon, til å bli konsultert, til å stille forslag (som ikke er bindende) og de har rett til å protestere mot overgrep mot lovlige rettigheter. Men de har intet «ansvar for beslutninger». Han viser til at offisiell sosiologi innrømmer at dette innebærer «ulikheter i forføyingsmakt over produksjonsmidler» (s. 132). Denne «sosiale relasjon» til eiendommen fører iflg. Teckenberg til den utbredte «apati og interesseløshet» blant sovjetiske arbeidere. (s. 152).

KLASSENE I SOVJET

Summen av arbeidernes manglende makt, og Nomenklaturens allmakt i parti, sovjet, fagforening og produksjonskonferanse oppsummeres slik av en god kjenner av sovjetindustrien: «Sovjets industrielle organisasjon er fortsatt basert på kapitalistiske eller klassiske industrielle strukturer, slik som arbeidsdeling og tilegning av merverdi, selv om dette faktum tilsløres av ideologisk retorikk og formuleringer» (Ryavec, 1975, s. 216).

EIENDOM, VÅPENMAKT OG FENGSLER

Arbeidernes og Nomenklaturens helt ulike «relasjon til eiendommen» kommer klart tilsyne når det bryter ut kon-

flikt i sovjetsaten. Deler av arbeiderklassen har gjennom sine handlinger og uttalelser klart vist at de har forstått at de ikke har makt over eiendommen gjennom de organer som Nomenklaturen behersker, men at disse nettopp er organer for Nomenklaturens diktatur.

Fagorganiserte har i de senere år oppretta *frie fagforeninger* for å kjempe for sine rettigheter, mot misbruk fra dem som behersker eiendommen. (Semyonova og Hayes 1979).

Marxister av ulikt slag har oppretta *nye politiske grupper og partier* for å kjempe om den politiske makta i staten. Den bolsjeviske opposisjon sier at det offisielle SUKP må styrtes om arbeiderklassen skal gjenerobre stats-

makta. (Oktober forlag 1975), (Lewytsky 1973, 1974).

Kjempende arbeidere i streik har forstått at sovjetene ikke er arbeiderorganer, og har oppretta egne, *frie sovjet*, i kamp mot de nomenklaturstyrte sovjet. Det mest kjente eksemplet er fra streiken i Novotjerkassk 1962. (Voslensky 1980). (Se annen artikkel i dette nummer).

Det som er politisk viktig er Nomenklaturens reaksjon på slike handlinger fra arbeiderklassen for å beskytte seg mot misbruk av eiendommen, eller få kontroll over den. Nomenklaturisten, som normalt gir sine ordrer i rolige ordelag, viser i konflikt at Voslenskys «bulldog med et dødelig bitt» ikke er noen overdrivelse. Medlemmene av de frie fagforeningene blir forfulgt, fengslet og sendt til asyl eller leire. Medlemmene av de opposisjonelle marxistiske partiene, særlig de bolsjeviske, er likeledes dømt til lange straffer, fengslet, sendt i asyl eller leire. Det åpne opprøret i Novotjerkassk, som overtok den politiske makta i eget sovjet, ble slått ned med våpenmakt, de ble drept. Statsmakta viser seg i Sovjet i dag nettopp å være «en maskin for en klases undertrykking av en annen» (Lenin). En maskin til beskyttelse av Nomenklaturens eiendom. (Oktober Forlag 1975; Lewytsky 1973, 1974, Ignats og Holmberg 1980, Semyonova og Haynes 1979).

Dette er Nomenklaturens åpne, brutale beskyttelse av eiendommen sin gjennom våpenmakta, fengslene og asylene. Kanskje mindre kjent er Nomenklaturens reaksjon på arbeidernes daglige, alminnelige forsøk på å oppnå mot Nomenklaturen når denne til og med går utover sine egne, vide fullmakter.

Den frie fagbevegelsen i Sovjet oppsummerer i sine dokumenter at arbeiderne vanligvis starter med å kreve at lovbrudd blir stansa. Eksempler på klager er mislighold av «sosialistisk» eiendom, sløsing, korrupsjon, bestikkelser, dårlige arbeidsforhold, økte arbeidsnormer, arbeidsulykker, invaliditet, lav lønn, ferieproblemer, osv. (Semyonova).

Offisielt tar myndighetene imot kritikk. Men praksis viser at Nomenklaturen ikke «tåler noe initiativ nedenfra»,

KLASSENE I SOVJET

som Medvedev sier. Nomenklaturens taktikk i slike saker kan i første omgang være *uthaling*, å sende saka fra kontor til kontor. Gir arbeideren seg ikke, kan det settes ut rykter, bakvaskelse, pryl og bank. Det kan ikke ventes hjelp i en skarp konflikt på bedriften fra LO, hvor lederen sjøl tilhører Nomenklaturen. Står arbeideren på, hender det ofte at direktøren sier opp arbeideren. Dette gir Nomenklaturen i rettsvesen og politigrunnlag for å sette han bak lås og slå med hjemmel i «parasittloven». Hvis arbeiderne likevel går videre med saken sin til riksadvokaten eller partiet på høyere plan, viser erfaringene til tuseener arbeidere at Nomenklaturen betrakter han som en farlig opposisjonell som må knekkes. Dette gjelder særlig hvis arbeideren utvikler politiske synspunkter på arbeidernes rettigheter og demokratisering ol. I slike tilfelle risikerer han å bli dømt til innleggelse på asyl, fordi den sovjetiske psykiatrien og straffeloven definerer opposisjon som sykdom, nærmere bestemt en form for schizofreni. Sovjetiske opposisjonelle oppsummerer altså at Nomenklaturen kaster ut av produksjonen dem som står på sine rettigheter. Den ene delen av disse arbeiderne blir *arbeidsløse*. Iflg. den frie fagforeninga er det hundretusener slike arbeidsløse. Den andre delen settes inn i leirene og asylene. Her sitter millioner. (Semyonova og Haynes 1979, Ignats og Holmberg 1980).

SUKP skriver mye om betydninga av partiets bånd med massene. Men deres sanne bånd med massene viser de når de fengsler dem, setter dem i asyl, og skyter dem. Nomenklaturens viktigste bånd til arbeiderne er undertrykkinga av dem som klasse.

KJØP, SALG OG ARV AV EIENDOM

Vi går nå over til en helt annen type «sosial relasjon». Det gjelder en herskende klasses mulighet til å disponere eiendommen gjennom kjøp og salg, og muligheten for å la eiendommen gå i arv, dvs. «reproduksjon» av herskerklassen.

Den offisielle tese i SUKP er at det ikke kan eksistere en fremmed, herskende utbytterklasse der produksjonsmidlene ikke eies av private. Denne terpes på i utallige varianter. Kjerna er at statlig eiendom er uforenlig med

utbytting. (Voslensky 1980). SUKP er ikke uten suksess i denne saken. Det finnes flere retninger som argumenterer på lignende måte. For trotskistene med Mandel i spissen er den manglende «reproduksjon» av byråkratiet nettopp et bevis på at det ikke er en herskende klasse (Sweezy 1980). Også borgerlige eliteteoretikere bruker denne argumentasjonen for å motbevise at «partiet» eller «byråkratiet» er en herskende utbytterklasse. (Hill 1980).

Er det iflg. marxismen slik at (kollektiv) statlig eiendom er uforenlig med eksistensen av en utbytterklasse? Naturligvis ikke. Slike kollektive former for utbytting har eksistert i alle klassesamfunn hittil. I slavesamfunnet (Sparta) og i de asiatiske despotiene hadde staten eiendom som var kollektiv utbyttereieendom. I flere europeiske feudalstater hadde «kronen» (kongen på vegne av staten) eiendom som var kollektiv for adelsstanden. Videre hadde kirka store eiendommer som var kollektive. Under den arabiske feudalismen hadde likeledes staten (ved sultanen) kollektiv eiendom for adelen (multazims). Felles for kirkas kardinaler og biskoper, for de arabiske multazims, for lensherrene i noen europeiske land, var at de *ikke* hadde noen individuell, privat rettighet overfor noen spesifikk jordeiendom. Eiendommen var nettopp kollektiv og adelen hevet rente av jord de forvaltet fordi de tilhørte den kollektivt herskende klasse. Og adelen og kardinalene kunne ikke selge eller kjøpe slik eiendom, den kunne heller ikke arves. Multazims hadde ikke engang faste jordstykker, de måtte stadig flytte for å utbytte (Voslensky 1980, Cliff 1974).

Og hva med kapitalismen? Anerkjente ikke Marx, Engels og Lenin kollektiv kapitalistisk eiendom? Naturligvis gjorde de det. Det er hevet over tvil at de anså aksjeselskaper, truster, monopoler og statmonopoler for å være kollektiv eiendom tilhørende en herskende klasse. Teoretisk anså Marx det for mulig at «hele den samfunnsmessige kapital ... samles hos en eneste kapitalist eller en eneste kapitalsammenlutning» (Kapitalen, bd 1, s. 553). Analogt oppfattet Engels statlig overtakelse av produksjonsmidler som kollektiv eiendom eid av den «ideelle total-

kapitalist». (Sosialismens utvikling... Aksjer i aksjeselskaper og monopoler kan arves, selges og kjøpes, mens ingen privatperson uansett rang kan kjøpe, selge eller arve aksjer i et statsselskap. Den historiske tendensen i kapitalismen går mot kollektiv eiendom. Likevel, det er betydelige gradsforskjeller mellom f. eks. Norge og Sovjet m.h.t. kollektiv eiendom.

Med andre ord er det verken teoretisk eller historisk korrekt å hevde at kollektiv eiendom ikke kan forenes med utbytting. Såvel den «byråkratkollektive retning» (Carlo), som de «postrevolusjonære» (Sweezy) er enige med oss i dette. Til og med trotskisten Cliff tar avstand fra mester Trotskis vurderinger på dette punkt.

Hvordan ligger det så an med kjøp, salg og arvelighet for den eiendom som Nomenklaturen disponerer i Sovjet? Naturligvis må det slås fast at noe tradisjonelt salg/kjøp eller arv lik det som skjer med aksjer i private konsern i Vesten *ikke* forekommer. Heller er den grunnleggende parallellen med kirkas kollektive eiendom osv. tilstede.

Men når det er sagt, må det innrømmes at det finnes temmelig interessante foreteelser i sovjetsamfunnet.

La oss se på *arvelighet* først. Noen juridisk individuell arverett finnes altså ikke. Men reelt blir det stadig mindre sant at eiendommen ikke kan «arves». Fordi Nomenklaturen er iferd med å bli selvrekrutterende. Voslensky går gjennom endel eksempler på barn av Nomenklaturister som sjøl er blitt medlemmer av Nomenklaturen. Voslensky sier at enhver som kjenner Sovjet innfra er istand til å nevne lange rekker av slike eksempler. Han skriver at dette «fenomenet ikke er unntaket, men regelen». Konklusjonen han trekker er at «tilhørigheten til Nomenklaturklassen er i praksis blitt arvelig» (Voslensky 1980, s. 195).

Denne «reproduksjon» av seg selv som herskende klasse sikrer Nomenklaturen i første omgang gjennom utdanningssystemet. Nomenklaturens barn har ikke bare fortrinnsrett til de beste skolene. Det er også oppretta spesielle skoler hvor bare barn av Nomenklaturen kommer inn. Det gjelder offiseresskoler, Institutt for Internasjonal Økonomi, Utenrikshandelsinsti-

KLASSENE I SOVJET

Klassforskjellene i Sovjet ligger klart i dagen. Partihovedkvarteret og slumboliger i Tallin ved Østersjøkysten demonstrerer det. (Foto: Bjørn Westlie).

tuttet, Journalistakademiene bl. a. (Ignats og Homberg 1980).

Og la oss så se på kjøp og salg. Voslensky og andre opposisjonelle vil ikke hevde at aksjer og andeler blir kjøpt og solgt. Nomenklaturisten får sin «andel» i eiendommen «ved opptak i Nomenklaturklassen» (Voslensky s. 210) Men det riktig interessante er hvordan en Nomenklaturist faktisk kan selge og kjøpe stillinger gjennom bestikklser. Voslensky går gjennom en lang rekke

saker hvor Nomenklaturister har betalt store pengebeløp for å få en høyere stilling i Nomenklaturen, som følgelig gir ham høyere inntekt på sikt. Voslensky nevner beløp fra 5 000 rubler til 250 000 rubler for en stilling. Den siste var handelsministerstillingen i republikken Azerbajdschan Voslensky s. 304-306). Dette er en privat uthuling av den kollektive herskereiendom, men den endrer ikke dens karakter.

Til slutt spørsmålet om stilling og

klasse. Enkelte trotskister hevder at byråkrater ikke kan utgjøre en herskende klasse, fordi de disponerer eiendom utelukkende i kraft av sin stilling, og at de mister denne retten så snart de fjernes fra denne stillingen. (Eklund og Reichard 1976). Voslensky og andre sovjetopposisjonelle er overhodet ikke enige i dette. Deres konklusjon er at Nomenklaturen er «uavsettlig». Hva ligger i dette? Naturligvis kan en Nomenklaturist fjernes fra sin stilling hvis han er udugelig eller har forbrutt seg mot loven. Men hva skjer med ham? Han avsettes ikke, han tilsidesettes, sier Voslensky. Dette vil si at han normalt settes i en annen stilling i Nomenklaturen, alt etter forseelsens natur. Voslensky går igjennom en rekke tilfelle hvor det er begått alvorlige forbrytelser, men hvor Nomenklaturisten forblir i sin klasse. Selv Nomenklaturister som har vært involvert i maktkamper (Sjlepin-gruppa mot Bresnev) beholder sin plass innen den herskende klasse. «Nomenklaturen er uavsettlig - liksom kapitalen i det borgerlige samfunn», slik lyder konklusjonen i «Leningrad-programmet» (venstreopposisjonelle). (Voslensky s. 176).

NOMENKLATURENS KOLLEKTIVE EIENDOM

Klasser bestemmes av menneskegruppers forhold til produksjonsmidlene; dette var Lenins kriterium som dette kapitlet startet med. Hvordan kan vi oppsummere Nomenklaturens og arbeidernes forhold til produksjonsmidlene foreløpig?

Arbeiderne har ingen makt over produksjonsmidlene gjennom parti, fagforening, sovjeter og produksjonskonferansen; de har ingen rett til å fatte vedtak, beslutte over produksjonsmidlene. De har utelukkende rett til å «foreslå», «drøfte», «delta» osv. De er atskilt fra produksjonsmidlene som gruppe. Arbeiderne er følgelig en eiendomsløs klasse.

Nomenklaturen har kjempet til seg makten over produksjonsmidlene. De har erobret makten i de tidligere folkelige organer; partiet, sovjetene, fagforeningene, produksjonskonferansen. Nomenklaturen har det til felles overfor produksjonsmidlene at de har den juridiske rett til å fatte avgjørende beslut-

KLASSENE I SOVJET

ninger om bruken av dem. Nomenklaturen kontrollerer produksjonsmidlene kollektivt. Gjennom arbeidsdelingen innen Nomenklaturen har hver Nomenklaturist sitt avgrensede felt hvor han utøver kontroll over statseiendommen på vegne av klassen. Nomenklaturen kan ikke selge, kjøpe eller arve individuelle andeler av den kollektive eiendommen; men Nomenklaturen som klasse er blitt «uavsettelig», og den er i ferd med å kunne reproducere seg selv som klasse. Nomenklaturens makt i staten tillater den å bruke statens voldsmakt (politi, hær, fengsler, asyl) mot den arbeidende klasse, for å beskytte sin kollektive eiendom.

Denne konklusjonen er vi ikke alene om. *Venstreopposisjonelle* i Sovjet (Leningradprogrammet) sier: «Statlig eiendom er ikke folkets eiendom, for bare den som kan fatte beslutninger om bruken av (produksjonsmidlene) er egentlig eier. Og folket har overhodet ikke denne mulighet. De byråkratiske lederne betrakter åpenbart landet som sin eiendom». (Jonsson 1980, s. 119).

Liberalerne i Sovjet sier: «De (Nomenklaturen) har beholdt privat eierett til produksjonsmidlene». (Jonsson 1980, s. 103). *Byråkratkollektivistene* sier: «... en klasse (det politiske byråkrati) som tilegner seg en annens merarbeid har makten». (Carlo 1975, s. 66). *De post-revolusjonære* sier: «... det er en ny herskende klasse i Sovjet». (Sweezy 1980 s. 130).

3. ROLLEN I ORGANISERINGA AV ARBEIDET

Klasser er store grupper av mennesker som kjennetegnes ved deres rolle i organiseringa av det samfunnsmessige arbeidet. (Fritt etter Lenin.)

Hva slags spørsmål dreier dette seg om? Jeg oppfatter det slik at det gjelder ledelsen av arbeidet i samfunnet. I Sovjet vil det si rollen i forhold til *planen*: På den ene sida rollen i *beslutninga* av planen, på den andre sida rollen i *gjennomføringa* av planen. En kan oppfatte dette som ei side av arbeidsdelinga i samfunnet. I denne omgangen må min behandling av dette spørsmålet bli kort og skisseaktig.

NOMENKLATUREN

Først til *Nomenklaturen*. Jeg vil først vise til en sjelden offisiell innrømmelse av Nomenklaturens særstilling. I ei bok som kom ut i Minsk 1970 heter det: «Nomenklaturen ... befatter seg yrkesmessig med *ledelse* og befinner seg i en spesiell stilling overfor dem som er betrodd *utførelsen* av arbeidet. Nomenklaturen ... har en spesiell plass i den samfunnsmessige organiseringa av arbeidet. I Nomenklaturen opptas mennesker som i samfunnets navn utfører de organiserende funksjoner i produksjonen og alle andre sfærer av det samfunnsmessige liv.» (Volensky 1980)

Rimeligvis er dette bare en mild antydning av de faktiske forhold. Litteraturen om Sovjet viser at Nomenklaturen som helhet har et *monopol* på beslutningene om planens innhold. Ikke bare fatter Nomenklaturen beslutninger *alene*, men de fattes *høyt oppe* i Nomenklaturen. Eksempelvis har alminnelige bedriftsdirektører heller lite å si, mens direktører i assosiasjonene nok har innflytelse. Litteraturen synes også å vise at de høyere organer i partiet (Sekretariat og Politbyrå) spiller førsterolle overfor statsorganene. De vedtar de såkalte «ledende kriterier» for planen. Rollene til Regjeringa, Gosplan og Det Øverste Sovjet består i ei bearbeiding av hovedlinjer som partiorganene har bestemt. (Ryavec 1975, Lewytsky 1975)

Også i *utførelsen* av arbeidet har Nomenklaturen den absolutte ledelse. I tråd med arbeidsdelinga innafor Nomenklaturen er det et hierarki med fullmakter nedover i Nomenklaturen som gir den enkelte Nomenklaturist juridisk rett til ledelse av arbeidet. Dette er hva Kamenizer offisielt kaller «kommandolinjene» (s. 128) i strukturen. Jo lenger ned i strukturen Nomenklaturisten befinner seg, jo færre policy-beslutninger kan han fatte, og desto flere rent driftsmessige beslutninger må han fatte. Men det hersker ingen tvil, verken offisielt eller i vestlig litteratur, om at den nederste myndighet til å gi *ordre*, til å «dirigere arbeidet» ligger hos direktørene. Dette er fastsatt i statuttene for statsbedriftene. (Kamenizer 1975)

Her må jeg si at det ligger et pro-

blem. Det framgår av en del av litteraturen at direktørene i *fabrikken*, dvs. på nivået *under* bedriften, også har rettigheter til å bestemme over utførelsen av arbeidet alene. Som nevnt er det *mulig* at disse *fabrikk*-direktørene ikke tilhører Nomenklaturen. Hvis dette stemmer, har vi her en gruppe mennesker som åpenbart tilhører en herskende klasse, uten å tilhøre Nomenklaturen. I så fall blir Nomenklatur-begrepet for snevert. Dette må undersøkes videre.

INTELLIGENTSIAEN

Jeg har her i tankene de akademisk utdanna mennesker som ikke er med i Nomenklaturen. Det finnes noen titall millioner innen denne egentlige intelligentsia. Offisielt deles de inn i teknisk-økonomisk og vitenskapelig-kulturell intelligentsia. Jeg tenker her på den første delen. Dette gjelder økonomer, ingeniører, agronomer, veterinærer, sosiologer o.a., som utfører vitenskapelig arbeid i parti, stat, organisasjoner. De utfører arbeid som gir planen dens tekniske og økonomiske innhold. Dels gjennom forberedelser til planutkast, dels gjennom utførelse og kontroll av gjennomføringa.

Intelligentsiaen utafor Nomenklaturen har *ingen* formelle juridiske rettigheter som fratar Nomenklaturisten hans beslutningsmonopol og ledelsesmonopol. Dens arbeid er klart underlagt Nomenklaturen, som dirigerer retninga for intelligentsiaens arbeid, og overtar resultatene av det. (Volensky 1980) Men nøyaktig hvor grensa mellom Nomenklaturen og intelligentsiaen går i bedriftene er ikke klart for meg nå. Det finnes et bredt sjikt av folk fra sjefsingeniøren og nedover til spesialister i ulike avdelinger som må analyseres nærmere før de plasseres.

Men overfor arbeiderklassen står intelligentsiaen i en klart ledende stilling. Som Nomenklaturens redskap i planlegginga og utførelsen av arbeidet trer de fram overfor arbeiderklassen som personellforvaltere, i tekniske kontrollfunksjoner, i økonomisk rasjonalisering osv. Intelligentsiaen synes å stå i en mellomstilling mellom den herskende klasse og arbeiderklassen. (Lewytsky 1975, Marko 1975, Buchholz 1975)

En tidligere Nomenklaturist, økonom Varga, karakteriserer intelligen-

KLASSENE I SOVJET

tsiaens rolle slik: «Det finnes vanlige funksjonærer, partiløse eller parti-ansatte, som ikke har noen makt, som ikke bestemmer noe, og som ikke kan gi ordrer eller meddele beslutninger som er juridisk bindende.»

Derimot: *Nomenklaturens* rolle i organiseringa av arbeidet formulerer Varga slik: «På den andre siden finnes tjenestemenn som har makt, som styrer bedrifter, institusjoner, hele grener av næringslivet, politikken og kulturlivet, samt til slutt hele staten med dens indre og ytre relasjoner, og hele partiet med dets ledende og organiserende virksomhet, personer som kan utstede ordrer og forordninger som er *juridisk bindende*. Dette er den herskende klassen i det sosialistiske samfunnet, en klasse som dirigerer hele samfunnslivet og har ubegrenset makt.» (Varga 1973, s. 63)

4. UTBYTTING OG PRIVILEGIER

Som klasser betegner man store menneskegrupper som adskiller seg etter den måten de skaffer seg samfunnsmessig rikdom og andelen av denne rikdommen på.

(Fritt etter Lenin)

«Reglene er like for alle, bare unntakene er forskjellige» (*Literaturnaja Gazeta* 28. 12. 1977)

TILEGNING AV RIKDOM

Det ligger i sakens natur at Nomenklaturen, som kollektivt eier produksjonsmidlene, og har monopol på organiseringa av det samfunnsmessige arbeidet, tilegner seg merarbeidet til arbeiderklassen, og utbytter den. Det er ikke denne undersøkelsens hensikt å gå inn på denne utbyttingas omfang, hvordan den er organisert, i vilken klas-

ses interesser den blir brukt osv., og utviklinga av den. Men det er nødvendig å si et par ord om den som grunnlag for diskusjonen av Nomenklaturens andel av rikdommer, dens privilegier.

Tilegninga av merverdien er i første omgang kollektiv for hele Nomenklaturen. Derneft er den individuell.

Den kollektive tilegninga av merverdien foregår gjennom de statlige planene, hvor merverdiens størrelse fastsettes. En del av merverdien blir igjen i bedriftene for investeringsformål, en annen del overføres staten. Gjennom vedtaka i planen bestemmer Nomenklaturen hva merverdien skal brukes til, enten det er statlige investeringer, offentlig forbruk eller militære formål. Hvordan denne, *viktigste*, delen av merverdien brukes til Nomenklaturens klasseformål, og hvor mye som kommer tilbake til arbeiderklassen over statsbudsjettet, må bli gjenstand for en senere undersøkelse. *Måten* merverdien tilegnes på er uansett klar i hovedtrekka.

Det jeg skal si litt om er den *individuelle* tilegnelsen av merverdi som byråkratborgerskapet foretar. Hva ligger i dette? Det dreier seg om typen individuell inntekt, måten den tilegnes på og størrelsen på den individuelle inntekt. Kort sagt Lenins tredje klassekriterium på et avgrensa område.

NOMINELLE LØNNINGER

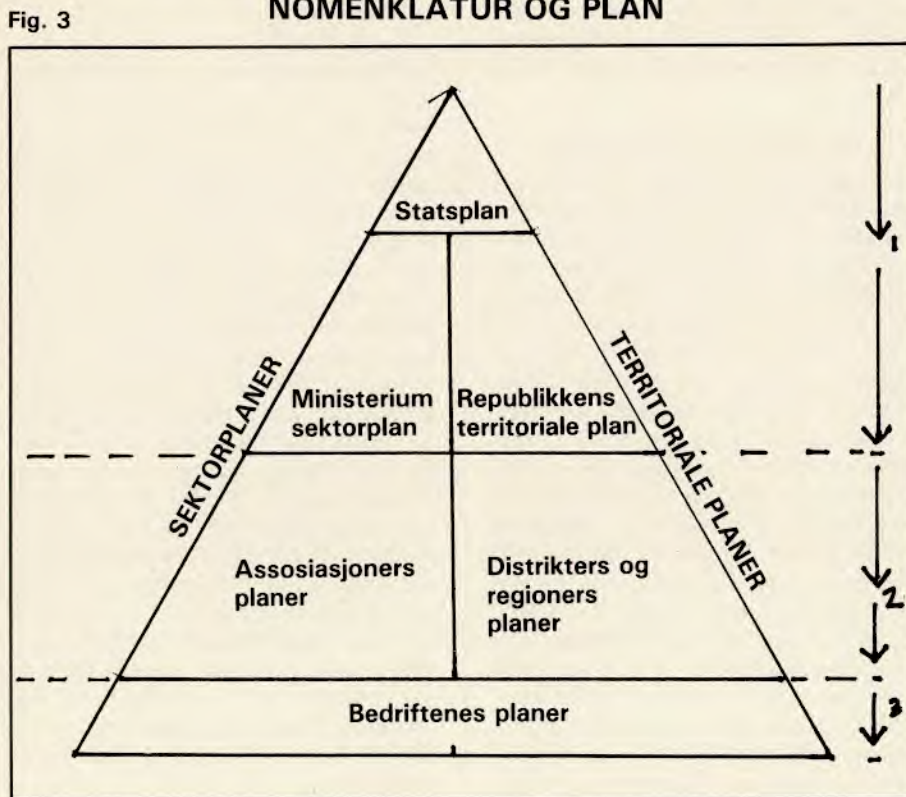
Først til de nominelle lønningene. Det kan gjøres mange typer sammenligninger. Her vil jeg bare ta et øyeblikksbilde av *forskjellene* i nominell lønn rundt 1970. Jeg sammenligner en gjennomsnittlig *arbeiderlønn* med lønninger for ulike Nomenklaturposter. Talla gjelder rubler pr. mnd.

Arbeider	100
Formann kollektivbruk	140– 300
Direktør bedrift	160– 480
Redaktør	200– 240
Diplomater	360– 500
Partifunksjonær (høy)	300– 900
Offiserer	500–2000

(Mattews 1975, Voslensky 1980)

Til sammenligning var den offisielle gjennomsnittslønn 1972 for arbeidere og ansatte 130 R. Minimum var 60 R. Forskjellene er store, men neppe større

NOMENKLATUR OG PLAN

Planer blir forberedt og vedtatt av Nomenklaturens øvre nivå (1) Her ligger det egentlige beslutningsmonopolet. Direktører i assosiasjoner og distrikts/regionsmyndigheter bringes inn som høringsinstanser, men avgjør ikke noe. (Nivå 2)

Direktører i bedrifter og fabrikker har liten reell makt over vedtak om planen. Men de får delegert makt fra Nomenklaturens øvre nivåer, og har all juridisk makt innen bedrift (Nivå 3). Intelligentsia finnes på alle tre nivå, men har ingen juridisk myndighet til å bestemme over planen.

KLASSENE I SOVJET

enn det en finner i Norge og andre vestlige land. Det er ikke her hunden ligger begravet.

SEKUNDÆRE PENGEINNTEKTER

Det begynner å bli mer spennende når vi kommer inn på de sekundære pengeinntekter. Man vet lite, for dette er statshemmeligheter. Men forskere har plukket opplysninger herfra og derfra og satt sammen et bilde. De peker på følgende typer ekstra pengeinntekter:

Personlig lønn. Det skal finnes ulike typer personlig avlønning som kan gå opp til 200% av nominell lønn. En av disse er den såkalte «13 måned». Dette er en ekstra månedslønn pr år. Nå kan også arbeidere få en årsbonus som er knytta til prestasjoner, men det er noe annet. Nomenklaturistens «tretende måned» får han uansett hva han gjør! Andre ekstraintekter innkasseres fra ekstra pensjon o.a. (Matthews 1975, Voslensky 1978).

«Kreml-rasjonen». Dette er rett og slett en lukka konvolutt med litt ekstra penger (gullrubler) for trengende Nomenklaturister. Gullrublene er verdt flere ganger nominell verdi fordi en kan kjøpe i valutabutikkene med dem. Flere tusen Nomenklaturister skal iflg. rapporter motta Kreml-rasjonen (Matthews 1975, 1978).

Sertifikatpenger: Når Nomenklaturistene reiser utenlands får de klekkelig med valuta. Ved tilbakekomsten veksles valutaen inn i såkalte «sertifikatpenger». Vitsen med disse sertifikatpengene er at de gir adgang til kjøp i «beriozka», valutabutikkene.

Honorarer: Nomenklaturister som kan et fremmedspråk får automatisk et tillegg i lønna for dette. Skriver han en artikkel får han også gode ekstraintekter (Voslensky 1980).

Tilleggsjobb: Det finnes et utstrakt system med ekstrajobber. Nomenklaturistene lykkes som vi har sett, å la seg velge inn i sovjetter, fagforeninger og andre samfunnsorganisasjoner. I sovjetene får en opptil 100 R ekstra, i akademiene opptil 350–500 R ekstra. Dessuten finnes et sinnrikt system med fiktive ekstrajobber for Nomenkla-

turistenes hustruer, som gir ekstra pensjonsrettigheter (Matthews 1975).

Åpne konti: Helt i toppen av Nomenklaturen skal visstnok systemet med åpne konti eksistere. Dette betyr at Nomenklaturisten kan trekke hva han vil (Matthews 1975).

Bonus: Bonus utbetales til direktører og arbeidere i industrien. Fra 1965 ble bonusfondet knytta til profitt. Direktører tok like etter reformen ut uforholdsmessig store bonus, som førte til reaksjoner fra arbeiderklassen. Senere skal direktørens andel av bonusfondet ha sunket. Men managers er færre enn arbeiderne, og får store enkeltbeløp. Bonus for direktører varierer fra bransje til bransje, og lå i slutten av syttiåra mellom 23 og 65% av nominell lønn. I rede penger betød det utbetalinger på mellom 93 og 267 rubler pr. hode. I enkelte strategisk viktige bransjer kan utbetalingene være høyere... (Schroeder 1979, Adams 1980, Matthews 1975, 1978).

DE «USYNLIGE INNTEKTER»

De «usynlige inntekter», hva er det? Uttrykket fantes i offisiell litteratur i sekstiåra. Det betyr rett og slett Nomenklaturens *materielle privilegier*. Nomenklaturen begriper at slike påtakelige bevis på en annen klassemessig stilting er farlig. En av deres litt klossete måter å skjule privilegiene var å om-døpe de «usynlige inntekter» til «samfunnsmessige konsumfonds» (Voslensky 1980). Voslensky sier at Nomenklaturen «begriper ganske nøye at den handler mot teoriene til Marx og Lenin. Derfor skjuler de sitt søte liv nøye for folket, som om det skulle være en pinlig sykdom» (Voslensky 1980, s. 297). Disse usynlige inntekter» gjør at «Nomenklaturister fra et bestemt nivå lever som om de ikke befant seg i USSR, mens i et slags spesialland. Vanlige folk blir isolert fra dette spesialland like nøye som de isoleres fra utlandet». Dette spesiallandet kaller Voslensky ironisk «Nomenklaturien» (side 325).

Hvordan ser det ut i «Nomenklaturien»? En noenlunde fyldig beskrivelse ville fylle en bok. Jeg må skissere det i korte drag, dessverre. Dessverre fordi

«Nomenklaturien» er så avslørende.

I «Nomenklaturien» har de byråkratborgerlige innbyggerne egne *husog boligområder*. Disse er bygd av særskilte firma og har beste kvalitet. De er uendelig mye større enn de vanlige 7m² pr. person (i Sovjet); det går beretninger om 8 rom og mer. I sine boliger har Nomenklaturistene egne *tjenere, husgjelpere, kokker og sjåførere*. Riktignok har Nomenklaturistene ofte hjemmewærende hustruer. Men som det sømmer seg en herskerklasse, har man tjenere som kjører barna hit og dit, skaffer mat til huset, slik at herskerhustruene slipper å stå timesvis i køer osv.

Det er kjent i Vesten at byråkratborgerne har egne «*datschas*», større hytter eller landsteder, samt feriesteder. Mindre kjent er det trolig at de har egne *reservater for jakt og fiske*. Her kan de nyte en lengre ferie — tretti dager mot vanlig tolv.

For det daglige liv spiller Nomenklaturens egne kjeder av *spesialrestauranter, barer og spesialbutikker* en viktig rolle. Her skaffer de seg varer av høyeste kvalitet, som beboerne av Sovjet ellers overhodet ikke kan drømme om. Og de skaffer dem seg raskt og til lav pris, i motsetning til sovjetmenneskene som får dårlige varer etter timer i kø. Også ved matbordet finnes «en avgrunn mellom Nomenklaturklassen og den normale befolkning» (Voslensky s. 312). Når Nomenklaturistene trenger transport, har noen av dem *egne biler* med sjåfør, andre disponerer bil fra den statlige bilpool. De har egne bensinstasjoner. Reiser de offentlig, gjør de det avsondret fra folket i egne *jernbanevogner og fly*, de venter i egne ventehaller (VIP-system) osv. Blir man som Nomenklaturist syk, finnes naturligvis egne *poliklinikker, sjukehus, apoteker, sanatorier* osv. med beste faglige kompetanse, og vestlig medisin og teknologi. Dette står i grell kontrast til de forholda f.eks. fødende kvinner av folket bys.

I Nomenklaturien tar man seg særlig godt av barna. De får egne barnehager, egne internater og spesialskoler, et helt system av lukkede høyskoler og universiteter, et atskilt undervisningssystem. Dette systemets hensikt er å utforme de unge til å kunne

KLASSENE I SOVJET

rekrutteres til den herskende klasse uten sjenerende konkurranse fra den gemene hop. I sin fritid nyter også Nomenklaturisten spesielle friheter i sine eksklusive klubber, kinoer osv. Spesielt populært skal det være å se vestlige pornofilmer, eventyrfilmer a la James Bond og tegnefilmer som Mikke Mus o.l. Også filmer som er forbudt i Vesten p.g.a. grov sex og vold er populære blant Nomenklaturistene. Dette ble bevitnet under en rettssak i Moskva i fjor. (Finacial Times 8.12.81.) Jeg vil ikke unngå å nevne at Nomenklaturistene har egne kirkegårder.

Voslensky oppsummerer at Nomenklaturistene kan leve et helt liv atskilt fra folket, bokstavelig talt fra vugge til grava (Voslensky 1980, Matthews 1978, Smith 1979).

SVARTE PENGER

Dette er en del av «Nomenklaturien» som krever særlig omtale. Svarte penger utgjør en viktig del av inntektene til Nomenklaturen på alle nivå og i alle republikker. Det er viktig å skille mellom den «normale» korrupsjon innen Nomenklaturen og den private mafiaen utafor Nomenklaturen, selv om et samliv mellom dem også finnes.

Nomenklaturens svarte inntekter er ikke legale. Likevel finnes de overalt. De straffes bare hvis det blir kjent. Når medlemmer av Nomenklaturen straffes, er straffeutmålingen mild, og man blir framfor alt ikke ekskludert fra herskerklassen. Unntak finnes i svært graverende saker. Da kan selv en Nomenklaturist bøte med livet. (Det kan muligens være en trøst å bli stedt til hvile på en av Nomenklaturens kirkegårder).

Hvilke former for svarte penger kan en få? Bestikklser for tildeling av *stiller* som sorterer under Nomenklaturen i parti eller stat. Slike bestikklser kan i det enkelte tilfelle være på mellom 5000 og 250 000 rubler, og kan gå opp i fantastiske totalsummer for en Nomenklaturist som har ansvar for mange stillinger.

Videre kan Nomenklaturisten ta imot bestikklser fra f.eks. direktører i industri, handel som trenger *råstoffer* for å oppfylle planen og gjøre bonus. Videre forekommer systematisk *tyveri* av varer fra butikk, restaurant osv. for eget konsum. Viktigere er det

systematiske tyveri av statseide varer fra fabrikker og butikker med sikte på videre salg for privat regning. Denne type virksomhet har enorm omfang og kan gi formuer på flere hundre millioner for de dyktigste (Fortune 29.6.81). Endelig mottar Nomenklaturister store bestikklser fra offentlig og privat mafia for å «overse» deres private produksjon og salg.

Denne type bestikkelse mottas særlig av politi, påtalemyndighet og i Departementet for Beskyttelse av Sosialistisk Statseiendom.

Den tvangsemigrerte sovjetiske advokat Konstantin Simis, som har arbeidet som forsvarsadvokat for Nomenklaturister anklaget for korrupsjon, har karakterisert Nomenklaturen som et «kleptokrati». En samfunnsklasse som ikke bare utbytter legalt, men også illegalt. (Simis 1981, Voslensky 1980).

AKKUMULASJON AV RIKDOM

Hva er resultatet av den sovjetiske inntektspolitikk, enten den er legal eller illegal? Hva betyr den for herskerklassens individuelle inntekter, enten den kommer av nominell lønn, ulike ekstralønner eller av svarte inntekter?

Tydeligvis er det en ansamling av rikdom på samfunnets ene pol, hos Nomenklaturen, som motsvares av en relativ fattigdom på samfunnets andre pol, arbeiderklassen.

Det er ingen som har noen oversikt over den samlede individuelle rikdom til Nomenklaturen. Jeg vil derfor bare nøye meg med å nevne et tall for å gi en ide om hvilke prosesser som foregår i Sovjet.

Den sovjetiske sosialdemokraten Medvedev har gjort et anslag over antall Nomenklaturister med bankkonti hvor saldo skrives med syvsifrede tall. Altså millionærer i rubler. Medvedev anslo deres antall til 13 000 - tretten tusen. Enkelte av disse kan ha formuer på flere hundre millioner rubler. (Simis 1981).

UNNSKYLDNINGER FOR PRIVILEGIET

Når den sovjetiske opposisjon peker på lønningene, bilene og villaene til byråkratsborgerne begynner Nomenklaturistene å skrike foraktelig om «vulgarisering av marxismen» om «avvik fra prinsippene om materiell stimulans» og

«stalinisme» (Oktober 1975 s. 47). Men SUKP er ikke de eneste som forsvare privilegiene teoretisk. Også trotskistene unnskylder dem. Mandel sier at privilegiene ikke er en herskende *klasse*s privilegier «fordi de tilhører konsumsfæren, og ikke fører til akkumulasjon av kapital eller privat eiendom» (Mandel 1979, s. 128). Lignende argumenter serveres av våre nordiske trotskister. (Reichelt og Eklund 1976).

For det første er ikke privilegiene avgjørende for om det eksisterer utbytting, det er den kollektive tilegninga av merverdi i sin helhet som bestemmer om det er en utbytende herskerklasse. For det andre er det naturligvis riktig at en god del av privilegiene nettopp går til konsum. Liksom i Vesten. Men Mandel bommer likevel på en vesentlig prinsipp sak her. Voslensky og andre opposisjonelle har en presis analyse av de individuelle privilegiene. Disse kan man «sammenligne med utbetaling av dividende (aksjeutbytte) i den kapitalistiske verden» (Voslensky s. 211) Og hva går dividende til? Dels går de til kapitalistenes konsum, dels til deres *investeringer* i kapital, i nye aksjer. Hvordan? Forholda er ikke identiske i sin form i Sovjet, men de er analoge i sitt innhold. For den sovjetiske Nomenklaturist benytter sine individuelle privilegier dels til konsum. Men dels bruker de dem til å kjøpe seg inn i stillinger i Nomenklaturen eller høyere stillinger innafor enn de allerede har. De kjøper andeler av den kollektive kapitalen i en viss forstand.

«NÅR DE RØDE KOMMER»

Denne lille anekdoten fortelles rundt i Sovjet om Nomenklaturister generelt, selv om den i Vesten er kjent som en «Bresjnev-anekdote»: «Til en funksjonær i SUKP's SK kom hans mor på besøk fra et kollektivbruk. Hun bodde i SK-luksus i Moskva, og på datschaen, hun ble bespisst med luksusmat fra spesialrestauranter; deretter gjorde hun seg i all hast klar til hjemreise. «Hvor skal du hen, mor», spurte sønnen fornærmet. «Bli her, hos oss er det da så skjønt». «Skjønt er det nok», svarte den gamle kvinnen, «men farlig: Hva skjer når de røde kommer?» (Voslensky 1980, s.356)

KLASSENE I SOVJET

5. EN NY HERSKERKLASSE I SOVJET

Vi har prøvd hypotesen om den byråkratborgerlige Nomenklaturen som en herskende klasse ut fra Lenins kriterier for bestemmelsen av klasser. Konklusjonen er ikke vanskelig. Nomenklaturen har et felles forhold til produksjonsmidlene, de har en felles rolle i organiseringa av det samfunnsmessige arbeidet, de har en felles måte å skaffe seg sine inntekter, og en stor andel av den samfunnsmessige rikdom. Dette gjør dem til noe mer enn en elite, et sjikt, det gjør dem til en *klasse*. Denne klassen har makta over den statlige eiendommen gjennom sitt uinnskrenkede beslutningsmonopol, som også er nedfelt i lover. bruker det statlige voldsapparat til å sikre makta over produksjonsmidlene. Det gjør den til en undertrykkerklasse. Gjennom disse «sosiale relasjoner» tilegner byråkratborgerskapet seg merverdien fra arbeidet til den produserende klasse, arbeiderne. Denne klassen er radikalt skilt fra produksjonsmidlene, uten noen makt over produksjonsmidlene. Den er en eiendomsløs, utbytta og undertrykt klasse. Vi er ikke alene om å trekke den konklusjon at en ny, herskende klasse er kommet til makta i Sovjet.

Mange teoretiske skoler er enige om, at Sovjet er et utbyttingssamfunn. Ikke alle vil karakteriserer det som kapitalistisk for det. Byråkratkollektivistene (stort sett) og de «postrevolusjonære» mener Sovjet representerer en ny type utbyttingssamfunn, ulik kapitalismen. Vi skal la denne diskusjonen ligge her. Men jeg vil gjøre oppmerksom på at ueinigheten om naturen til dette utbyttingssamfunnet viser seg å få betydelige konsekvenser for vurderinga av dets egentlige karakter, dets grad av aggressivitet, lovmessighetene i dets utvikling osv..

Dette viser den uhyre store betydning det har å fortsette diskusjonen om Sovjets natur *utover* påvisningen av et klassesamfunn av utbyttertypen. Dette kommer jeg tilbake til.

Erik Strøm

Litteratur

Gyula Jozsa: «Die Herrschaftsfunktion des Parteiparates des KPdSU», i Meissner/Brunner/Löwenthal: «Einparteisystem und bürokratische Herrschaft in der Sowjetunion», Köln 1978.

Teckenberg ..., «Einfluss der Arbeiter in den Betrieben», i: Meissner og Brunner: «Gruppeninteressen und Entscheidungsprozess in der Sowjetunion», Köln 1975.

S. Kamenizer: «The Experience of Industrial Management in the Soviet Union», Moskva 1975.

U. Ignats og H. Holmberg: «Diktaturens Ansikte», Stockholm 1980.

Engels: Sosialismens utvikling fra utopi til vitenskap», Ny Dag 1970.

Kurt Marko: «Sowjetidologie, wissenschaftlich-kulturelle Intelligenz und Entscheidungsprozess» i: Meissner/Brunner: «Gruppeninteressen und Entscheidungsprozess in der Sowjetunion», Köln 1978.

A. Buchholz: «Die Rolle sowjetischer Naturwissenschaftler im Entscheidungsprozess», i: Meissner/Brunner: «Gruppeninteressen ...» Köln 1978.

E. Varga: «Den ryska vägen til socialismen», Raben och Sjögren 1973.

Merwyn Matthews: Privilege in the Soviet Union 1978.

Merwyn Matthews: Economic Aspects of life in the USSR, «Survey», summer 1975.

G. Schroeder: «The soviet economy on a Treadmill of reforms», i: «The Soviet Economy in a Time of Change», Joint Economic Committee, Oct 10, Washington DC 1979.

Adams, J.: «The present incentive system in the Soviet Union», Soviet Studies, juli 1980.

Konstantin Simis: Russias Underground Millionaires, Fortune 29.6.81

Konstantin Simis: The machinery of Corruption», Survey, Vol. 23, No 4, 1977/78.

P. Reichard og K. Eklund: Er Sovjet kapitalistisk? Stockholm 1976.

Kommunismus und Klassenkampf, Frankfurt, No 9/81 og 1/82.

A. Lashin: Socialism and the State, Moskva 1977.

AKH Makhnenko: The State Law of the socialist Countries, Moskva 1976.

Det finst ein tendens blant kommunistar i freds- og forsvarsdebatt til å vende seg mot **SJØLVE ORDET «nedrustning»**. Det får gjerne ein pasifistisk assosiasjon. Årsaka til dette er sjølvstakt dei sterke pasifistiske straumdraga som pregar fredsrørsla, og ikkje minst vår erklærte motstand mot **EINSIDIG norsk (eller vestleg) nedrustning**.

Likevel må ein bestemme seg: Er nedrustning eit realistisk politisk mål og eit *ønskemål*, eller er det ei sentimental avsporing i strevet for eit sterkare nasjonalt forsvar? Den som ikkje *ønskar* nedrustning er etter mitt syn ein fantasilaus kynikar eller har manglande kunnskap om kva våpenkappløpet faktisk kan utløyse av skrekkvelde. Det står ikkje i motstrid til kravet om eit effektivt, *defensivt* nasjonalt forsvar: Det er internasjonalt «bred enighet» — som dei seier i Stortinget — om at nasjonale tryggingssinteresser heng uløyeleg saman med nedrustningsarbeidet. Ei heilt anna sak er korleis slike argument blir forvrengt og misbrukt til veritabel *opprustning*, og med det nærmar vi oss nedrustningsproblemets kjerne.

Sia 1922 har internasjonale nedrustningsforhandlingar funne stad i Genève, med forståeleg avbrot under 2. verdskrigen. Ein fast FN-komite har produsert ufattelege mengder dokument sia 1962. I sommar vil FN's spesialsesjon i New York vera ei media-hending prega av store ord og bekymra statssjefar. I Genève sit også supermaktene bak lukka dører og drøftar atomvåpen-balansen i Europa. Nye forhandlingar om strategiske atomvåpen kan komme i stand med det første. Alt medan NATO og Warszawapakta år etter år sit i forhandlingar om konvensjonell nedrustning i Wien, og kanskje oppnår minst av alle.

ER DET NOK Å SPOTTE?

Det fell ikkje vanskeleg å vende tommelen ned for dette sirkuset, og å ause ut den spott dette unekeleg fortener. Men er dét ein tilstrekkeleg reaksjon i spørsmål av denne karakter?

I høve til det internasjonale, organiserte nedrustningsarbeidet har Norge to alternativ: Delta aktivt, eller boikotte, halde seg unna. *Både*

FORSVARSDEBATT

Alle snakker om nedrustning – ingen gjer noko

FORSVARSD DEBATTEN

under DNA- og Høgreregjering har Norge engasjert seg for å få ein sterkare formell posisjon, med søknaden om å bli fast medlem av FNs faste nedrustningskomite i Genève som mest aktuelle sak. Nedrustningskomiteen er delt i tre faste politiske blokkar: NATO-landa supplert med Japan og Australia, Warszawapakt-landa supplert med Mongolia, men *minus* Romania, og «21-landsgruppa» av alliansefrie land. Romania møter som observatør blant dei alliansefrie landa, medan Kina står fritt. Men politisk står Kina i nært samband med 21-landsgruppa.

FØLG ROMANIA

Med Høgre er som maktpartiet i Utanriksdepartementet er det ingen tvil om at Norge automatisk vil finne sin plass ved USAs side i NATO-gruppa, dersom Norge blir med i komiteen. Eit både riktig og realistisk krav til norske styresmakter vil etter mi meining vera at Norge følger Romanias eksempel og søker til den alliansefrie gruppa, der land som Sverige, Jugoslavia og Mexico spelar ei leiande rolle. *Formelt* er det ingenting som bind Norge til den vestlege gruppa. Det er snakk om eit *politisk* val, som ikkje har noko samband med t.d. NATO-medlemskapet.

Eg har ingen illusjonar om kva det er mogleg å oppnå av effektive nedrustningstiltak gjennom Nedrustningskomiteen. Rett nok kan ein måle ein viss avtalemessig framgang når det gjeld forbod mot kjemiske våpen, og det er visse utsikter til dei første multinasjonale forhandlingane om full kjernefysisk prøvestans. Men ingenting kan hindre land som *ønsker å føre krig* ut frå den politiske, ekspansjonistiske målsetjinga i å bryta avtalene. Derfor må parolen for deltaking i internasjonale nedrustningsforhandlingar bli å *delta for å avsløre*.

Fra nedrustningskonferansen i Geneve.
Foto: Alf Skjeseth

IMPERIALISMEN

Kontrasten mellom ord og handling i nedrustningsforhandlingane er den beste illustrasjon av *imperialismens* vesen. Det viktigaste svaret på kvifor nedrustningsstrevet står i stampe er ganske enkelt at supermaktene ikkje har vilje til å ruste ned, av di deira strategiske, utanrikspolitiske ambisjonar påbyr dei å ruste opp for å vera budd på å kjempe om verdsherredømmet med militære middel. Dette er det ei gryande forståing for blant mange land i 3. verda, og presset mot supermaktene aukar i Nedrustningskomiteen. Pakistan, Mexico og fleire andre har gått inn for å innføre juridisk forpliktande nedrustningstiltak og tidsrammer i det Omfattande Nedrustningsprogram som Spesialsesjonen skal forsøke å sneke saman. Men dette blir førebels umogleg på grunn av «konsensusprinsippet» (alle land skal vera samde i alt som blir uttalt). Sterke ordlyd i Nedrustningsprogrammet ville sjølvsagt også ha større politisk enn praktisk verdi, men det seier noko om kva slags reaksjonar som utviklar seg i fattige land som må vera vitne til korleis supermaktene og deira allierte nyttar stadig større del av ressursane på ei makaber militæropprustning.

Desse straumdraga er det Norge bør forsterke og oppmuntre i FN, framfor å gå inn som USAs lydige suffler i Nedrustningskomiteen. Dette – saman med ei sterkare framføring av kravet om at *nedrustning må byrje hos supermaktene* – gir retning for ei meningsfull deltaking i ei verksemd som for det meste kan verke meningslaus.

Alf Skjeseth

KAMPUCHEA-DEBATT

Vi trykker her en artikkel av Eirik Rossen. Det er et innlegg i debatten mellom Tron Øgrim og han som startet med de to store innleggene i Røde Fane nr. 6/81 og fortsatte med debatten i nr. 8/81. Vi gjør oppmerksom på at disse stammer fra samme seminar i fjor. Nå starter debatten *etter* seminaret.

«Likevel har det vært umulig å sette i gang solidaritetsarbeid i Norge (og ellers i Vesten) i de siste 20 åra uten å forene appellen om å gå mot imperialismen med en naiv messiansk tru på de forskjellige frigjøringsfrontenes rosenrøde propaganda om for noen storarta samfunn de skulle lage, bare de kom til makta. I etterhånd har mesteparten av denne propagandaen vist seg å være fagre tomme løfter — kort sagt usann. Men trua på disse tomme løfter var nødvendig for å mobilisere støtte her.»

OM DEBATTEN

Tida det har tatt å få Kampuchea-debatten inn i Røde Fane kan ha gitt leseren et feilaktig inntrykk av hvor lenge den egentlig har vart. For både de to store innleggene i nr. 6/81 og diskusjonen i nr. 8/81 stammer fra den samme dagen i juni i fjor da seminaret ble holdt. Egentlig er det først nå debatten blir ført videre.

Jeg tar opp tre emner: Synet på aktivistene som driver solidaritetsarbeid, det viktigste ved samfunnsstrukturen i Demokratisk Kampuchea, og det faktiske kunnskapsnivået som lå til grunn for partiets Kampuchea-syn før denne debatten startet.

Sitatet først i artikkelen er fra Tron Øgrims store artikkel i nr. 6/81. Dessverre er det få som har bitt seg merke i dette avsnittet. De fleste har da gått glipp av noe vesentlig. Avsnittet uttrykker et syn på solidaritetsarbeid, og ikke minst på *solidaritetsaktivister*, som har vært med på å prege politikken til AKP(m-l).

OM DET SOM BØR SIES

Det dreier seg både om en oppsummering av solidaritetsarbeid som har vært — Tron nevner i sammenhengen Cuba, Angola, Etiopia, Vietnam og Iran — og et program for dagens og framtidens solidaritetsarbeid. Tron nevner selv Afghanistan, El Salvador og Palestina.

Problemet for Tron er i hvilken utstrekning dette synet skal eller kan prege

et solidaritetsarbeid for Kampuchea i dag, det vil si i hvilken grad den «naive messianismen» fra før 1978 kan gis en ny form, på bakgrunn av og trass i det faktiske materialet som nå finnes om hva som egentlig skjedde fra 1975 til 1978.

Derfor dreier ikke denne debatten seg bare om hva som skjedde eller ikke skjedde under Pol Pot. Den dreier seg også om hva som *bør sies*, underforstått av partiet AKP(m-l) om det som skjedde. Dette skriver Tron ordrett (nederst på s. 30: «Når det gjelder hva vi bør si, så har jeg et syn og Eirik et annet» (Trons understrekning) der han gjennomgår de faktorene som gjør det umulig å fortsette med den gamle troen.

Debatt:

I denne diskusjonen er det for lett vint bare å slenge ut påstanden om at vi bør si sannheten. Det er et faktum at sannheten *kan* skade en rettferdig sak. Men den naive messianismen står for noe annet enn politisk forsiktighet. Den glir over i en egen forestillingsverden, hinsides virkeligheten.

TRON SLÅR ET SLAG FOR TROEN

Det er lett å peke på områder der slike forestillinger har dominert i den norske marxist-leninistiske bevegelsens utvikling. Trons påstand gjenspeiler at den naive messianismen i hvert fall til en viss grad, har vært ledd i en bevisst politikk fra ledelsen i partiet. Det aktivisten eller «massene» vet om en frigjøringskamp er ikke nødvendigvis det beste for å fremme solidaritetsarbeidet, selv om det kan komme godt med. Det viktigste er troen på hva frigjøringskampen vil føre til. Det er entusiasmen som teller, ikke de faktiske kunnskapene.

Dette bildet har flere ironiske trekk. Aktivister og andre interesserte i og utenfor partiet har ikke kunnet stole helt og fullt på partipressa eller solidaritetsorganisasjonenes utgivelser. De har måttet ty til utenlandske eller norske borgerlige publikasjoner. Videre har Tron selv skrevet ei bok der han tar opp motsigelsen mellom tro og vitenskap i AKP(m-l)s verdensbilde, og retter harde slag mot troen i vitenskapens navn. Likevel gjør han seg her skyldig i trospropaganda, ut fra ideen om at troen skal være mer virkningsfull enn visshet i det antiimperialistiske solidaritetsarbeidet.

DE SOM MÅ VITE

Borgerskapets propagandabilde av AKP(m-l) er at partiet er *gjennomsyret* av blind tillit, for eksempel til Kinas Kom-

munistiske Parti. Men behovet for naiv messianisme på grunnplanet krever at *partiledelsen* må holde seg noenlunde ajour slik at propagandaen overfor medlemmene, sympatisørene og aktivistene kan orienteres i den retningen som er mest hensiktsmessig. I noen saker der det har vært nødvendig å skifte tro — Albania, Kina, Vietnam — har ledelsens faktiske kunnskaper fungert som redningsplanke for hele partiet.

Her er det nødvendig å peke på to ting. For det første er AKP(m-l) ikke alene i norsk politikk med et slikt syn på solidaritetsarbeid. Tvertimot, partier som SV, DNA og NKP er preget av dette i langt sterkere grad enn AKP(m-l). Her er det aldri snakk om å skifte tro, uansett hvordan virkeligheten forandrer seg. Afghanistan-propagandaen i Friheten og Vietnam-propagandaen i Friheten, Arbeid-

derbladet og Ny Tid de siste åra, er grelle eksempler.

For det andre er det klart at ideen om en nødvendig naiv messianisme ser ut til å være på retur innen partiet, i hvert fall blant de som driver solidaritetsarbeid. At den henger igjen i andre fora er Trons utlegning et viktig tegn på.

EN SKADELIG TRADISJON

Naiv messianisme har påført den revolusjonære bevegelsen i Norge så stor skade at det er nødvendig å ta en alvorlig diskusjon omkring den, selv om den nåværende returtendensen skulle vise seg varig. For Tor Halstvedt og andre tidligere kamerater er det for seint. Andre som har vært rammet kan kanskje aktiviseres igjen, men det forutsetter blant annet et bevisst oppgjør med naiv messianisme. Mange som i dag er passive eller skeptiske

til partiet, har den erfaringen at de ble lurt. Mye viktig negativ informasjon om FNL, Nord-Vietnam, PAC (Pan Africanist Congress i Azania/Sør-Afrika), FRAP i Spania, Frente del pueblo i Chile osv. ble holdt tilbake, også overfor entusiastiske aktivister. Det grelleste er kanskje tilfellet med PAC, der titusener av kroner fra norske antiimperialister etter all sannsynlighet ble slukt av intrigene PAC-lederne imellom i tida 1977—78.

Å REAGERE MOT BORGERLIG HETS

Debatten om Kampuchea står sentralt i et oppgjør med naiv messianisme. Vi mistet Albania. Mange mener vi er i ferd med å miste Kina. Kampuchea er det eneste tilfellet der det går an å komme med appeller som denne til de harde revolusjonære: «Dette er kommunister som ikke ga etter, som formet en strålende stat etter sine egne ideer, og som nå kjemper mot en sovjetisk-støttet okkupant.»

Det er en sunn reaksjon å avvise borgerlig antirevolusjonær hets som det har vært mye av mot Kampuchea. Problemet i denne omgangen er ikke selve hetsen, men at vår oppfatning av Kampuchea må tilbake til virkelighetens verden dersom polemikken, *mot* hetsen skal kunne ha noen virkning. Og dersom partiet fortsetter å stå på vrangforestillinger i synet på Kampuchea, så vil det samtidig miste sitt fotfeste i marxismen-leninismen og dermed sin eksistensberettigelse.

IRAN OG KAMPUCHEA

Det burde mane til ettertanke at partiet stiller lavere krav til marxist-leninister i den tredje verden enn til for eksempel muslimske prester som stiller seg i spissen for revolusjonære bevegelser. I tilfellet Iran var mullah'enes blodige undertrykking av politiske motstandere et viktig påskudd for AKP(m-l) til å ta avstand fra den vendingen revolusjonen tok etter avsettelsen av Bani-Sadr. På et år skal rundt 8000 være drept, hvis en tar de offisielle talla og ganger med to for sikkerhets skyld. En kunne godt gange med tre. For uansett: *I forhold til befolkningen* ligger dette tallet flere størrelsesordener lavere enn tallet på *partimedlemmer* som Pol Pot lot henrette i all hemmelighet — 16 000 til 20 000 som jeg refererte i Røde Fane nr. 6/81. Det er ikke noe felles mål mellom dette og marxistisk-leninistisk te-

KAMPUCHEA-DEBATT

ori som krever at interne motsigelser skal løses på grunnlag av den demokratiske sentralismen, og det er på tide at også andre enn meg tar konsekvensen av det.

TRON OG DE INTELLEKTUELLE

Trons argumentasjon i Røde Fane bygget på å avvise borgerlig humanisme som rettesnor for marxistisk analyse. Han viser ganske slående hvordan vestens intellektuelle er mer opptatt av sine kolleger i den tredje verden enn av folkemassene. Men når det gjelder Kampuchea så slår denne kritikken tilbake på Tron. For hva er det *første* Tron nevner når han skal ramse opp «de mest tydelige feila i Demokratisk Kampuchea politikk»? Det er: «— antiintellektualisme, ei linje for å kaste vrak på svære deler av vestlig kultur og Kampuchea egen bykultur, og erklære de borgerlige og føydale khmer-intellektuelle som ubrukelige.»

Gruppa intellektuelle i Kampuchea er i høyden noen titalls tusener personer. Den gruppa hvis skjebne jeg er mest opptatt av, og som er årsaken til at jeg mener partiet må ta avstand fra Demokratisk Kampuchea som samfunnsmodell, består av *flertallet av folket*, deriblant rundt *halvparten av fattigbøndene*.

De som ble annenrangs borgere i det revolusjonære samfunnet Røde Khmer skapte etter 1975, var ikke bare noen titusener borgerlige og føydale intellektuelle. Det var mellom tre og fem millioner mennesker — sannsynligvis et stort flertall av befolkningen. Det var nasjonale minoriteter på nesten en halv million mennesker. Det var khmeriske proletarer. Det var allslags småborgere fra byene. Det var minst to millioner, kanskje opptil det dobbelte, khmeriske fattigbønder.

IKKE SPESIELT MOT INTELLEKTUELLE

Jeg oppfatter Pol Pots haranger mot intellektuelle som venstreradikalt frasemakkeri, brukt for å imponere unge revolusjonære fra vesten — selv om det ikke lyktes overfor AKP(m-l). For saken er at det *ikke* finnes særlig tegn på at de intellektuelle ble diskriminert mot som gruppe. Røde Khmer tilbød sine egne intellektuelle — i praksis de fleste i partiledelsen, blant andre — vesentlig bedre vilkår enn til og med andre i samme kaste («fulle rettigheter» — se Røde Fane nr. 6/81).

Mme Poc Mona fra Demokratisk Kampuchea kontor for Vest-Europa fortalte Klassekampen i april 1979 at hun og andre i samme situasjon fikk en gradvis tilvenning til kroppsarbeid, med forholdsvis lett arbeid, kort arbeidsdag og god mat. Det virker ellers som om de kom fort tilbake til leng Sarys beskyttede utenriksdepartement.

Røde Khmers trekastesystem («fulle rettigheter», «kandidater», «avsatte») har det meste felles med andre sosiale skiller som skal befeste en bestemt maktstruktur. Det regulerte *de politiske rettighetene* — fra fulle rettigheter til fullstendig rettsløshet — *arbeidsdagens lengde* — avhengig av område i landet, fra rundt seks timer til rundt tolv — *arbeidets art* — det er grunn til å anta at hardt nybrottsarbeid i skogene for eksempel, var forbeholdt lavkastene — og *matrasjonene* — fra variert kost til tynn rissuppe, igjen avhengig av tid på året og sted — for å nevne noe.

NYE KLASSESKILLER

På bakgrunn av Kampuchea tilbakeleggende økonomi var dette å reise nye klasseskiller på tvers av de gamle. Bønder av alle slag, arbeidere, småborgere, intellektuelle og føydale ble omgruppert, ikke i hovedsak etter hvordan de stilte seg til revolusjonen eller kampen mot USA, men etter hvor de befant seg 17. april 1975 — blant de tre millionene i byene, eller blant de tre til fire millionene på landsbygda. Etterhvert ble det «overføringer», og kildene jeg refererte i forrige artikkel konkluderer med at de tre kastene ble om lag like store.

Den marxistiske oppskriften på revolusjoner i den tredje verden er å gi den politiske makta til en klasseallianse av bønder og arbeidere, ikke å bruke partimakta til å skape nye klasseskiller. Marxismen påstår at en marxistisk-ledet revolusjon ikke skal føre til et nytt utbyttersamfunn, men til folkemassenes *frigjøring*. I Kampuchea ble folkemassene påtvunget et nytt undertrykkersystem. Dette er uforenlig med marxismen.

Tron gjør et stor bruk av argumentet om at frigjøring i den tredje verden i hovedsak betyr frigjøring fra materiell nød, underforstått at politiske rettigheter må vente til sult er avskaffet. Et stikk mot Tron her er at han i motsetning til meg, samtidig påstår at sulten ble avskaffet un-

der Pol Pot. Likevel ble ikke systemet forandret.

Et viktigere stikk er at systemet i lengden virket demobiliserende på folket og følgelig *undergravde* landets muligheter til å fri seg fra sulten. (Dette er dokumentert i Røde Fane nr. 6/81.) Samtidig ble også forsvarsevnen mot Vietnam svekket, av samme grunn.

UNDERTRYKKING OG UNDERTRYKKEREN

Overfladisk sett kan det virke som om Røde Khmer frigjorde mellom en tredjedel og halvparten av folket på bekostning av resten. I virkeligheten kan det ikke oppsummeres slik. Det å undertrykke virker tilbake på den som står for og utøver undertrykkingen. Å undertrykke de gamle herskerklassene, slik marxismen krever av arbeidere og bønderne i nydemokratiske og sosialistiske samfunn, er å føre frigjøringen videre og å konsolidere revolusjonen. Men å fortsette å undertrykke de som revolusjonen skulle frigjort, er å føre revolusjonen på avveie og identifisere seg med de gamle herskerne. Fattigbønder som hersker over klassebrødre og holder dem nede, vil uvegerlig skifte klasse. Man vil kanskje kunne hevde at det Røde Khmer-kontrollerte Kampuchea var fritt fram til Phnom Penhns fall i april 1975. Det var i hvert fall ikke sult i disse områdene, og kooperativene fungerte bra under ledelse av lokale fattigbønder. Men da byene ble evakuert, ble de nye ikke tatt opp i kooperativene som fullverdige medlemmer, trass i at flertallet av de nye var fattigbønder som hadde flyktet fra krigen. De ble i stedet underlagt en ny maktstruktur, og det revolusjonære samfunnet begynte selv å skifte karakter. Prosessen ble ført videre i 1978 da partiet omorganiserte kollektivene og underkastet også de privilegerte en maktstruktur som disse ikke kunne identifisere seg med. Selv om de beholdt avstanden til den øvrige befolkningen hva materielle goder og politisk innflytelse angikk.

Det er mulig at partiet kunne kommet seg på beina igjen etter de blodige utrenskningene, og greidd å sy sammen et forholdsvis stabilt maktapparat dersom Vietnam ikke hadde invadert. Men da ville Kampuchea gått over til å likne mer og mer på andre land i den tredje verden, og i marxistisk forstand ville det vært like ufritt som alle disse landa er i dag.

KAMPUCHEA-DEBATT

NØDVENDIG MED «VESTLIGE» KILDER

I det bildet Tron har av Kampuchea, er det ikke særlig plass til materialet jeg la fram i Røde Fane nr. 6/81. Mine kilder blir avfeid som «nye» og «vestlige», trass i at det dreier seg om oppsummeringer av samtaler med tusenvis av kampucheanere i grenseområdet mellom Thailand og Kampuchea, over en periode på nærmere et år, og om studier av ferske dokumenter oppfanget gjennom ulike kanaler. De som står bak undersøkelsene er mennesker som tidligere har bodd i Kampuchea i mange år og som snakker språket.

Det er innlysende at analyser av Kampuchea i dag er i stor utstrekning må bygge på materiale samlet inn av borgerlige vestlige intellektuelle, og på de hypotesene disse mener materialet underbygger. Kampucheanerne selv må taes med mye salt, siden alle fraksjonene har lange tradisjoner i bare å fortelle det som gagnar dem selv i øyeblikket. Tron må selv betraktes som «vestlig» kilde, og metodologisk tåler han ikke sammenlikning med de jeg viser til.

KUNSTEN Å POLEMISERE

Tron liker godt teknikken med å stille meg til veggs og forlange at jeg skal forklare uoverensstemmelsene mellom «mine» kilder og det en norsk gruppe så på en ukes tur til Kampuchea i september 1978. Tron har i mange år stått fram som en marxist-leninistisk autoritet på Kampuchea: Dette gir han stor tyngde blant partifeller, og etter artiklene i Røde Fane nr. 6/81 var det en typisk reaksjon at jeg hadde det beste materialet, men at Tron hadde de beste argumentene.

Jeg mener disse kameratene burde innse et at spørsmål av typen «India trenger revolusjon. Hvordan trur du, Eirik, at den vil bli? Åssen trur du de indiske fattigbøndene kommer til å oppføre seg når det blir revolusjon?» ikke krever svar, fordi de er retoriske knep for å gi inntrykk av at jeg tror en revolusjon er et selskap.

DET «FRUKTBARE» KAMPUCHEA

Tron er veldig opptatt av at Kampuchea skal være så fruktbart. Dette har han propagandert i det vide og det breie i mange år. I Røde Fane nr. 6/81 skriver han: «For i Kampuchea er det en frukt-

barhet som ikke likner grisen, nærmest sånn at en skrubber du tåa på en stein, så vokser det opp en blodklubb.» Faktum er at dette er det reineste tøv.

Standardverket om jordbruket i Kampuchea er franskmannen Jean Delverts *Le paysan cambodgien*, som ble utgitt i 1961. Delverts konklusjoner ble tatt opp igjen av Rémy Prud'homme i *L'Economie du Cambodge* i 1969. Prud'homme konstaterer at Delverts konklusjoner bekreftes av alle andre seriøse studier i sekstiåra. Siden 1970 har kriger og revolusjon hindret liknende studier.

Ifølge disse ekspertene er jordsmonnet i Kampuchea i hovedsak lite egnet til jordbruk. Det meste av det som vokser er like spiselig som norsk gran. Rundt 30 prosent av det samlede arealet regnes som *dyrkbart*, det vil si vesentlig lavlandet rundt den store innsjøen Tonle Sap og Mekong. Her bor rundt 90 prosent av befolkningen. (Røde Khmers kartet viser at dagens geriljaområder svarer til de 70 prosent av landet der 10 prosent av befolkningen bor. Av virkelig fruktbar mark regnes rundt 20 prosent av det dyrkbare arealet, eller rundt en million hektar. Det er kanskje dette Tron har sett. Det svarer til vel en tjuendedel av landet.)

HVORFOR VANNINGSANLEGG?

Mesteparten av Pol Pots anstrengelser på det økonomiske området tok sikte på å bygge ut vanningsanlegg. Det var to årsaker til dette. For det første regner det vesentlig mindre over lavlandet Kampuchea enn over tilsvarende områder for eksempel i Thailand og Sør-Vietnam. For det andre blir rundt 40 prosent av det dyrkbare arealet rammet av ukontrollerte oversvømmelser hvert år. Dette gjør jordbruksproduksjon, og særlig risdyrking, spesielt vanskelig.

Det er nettopp de mest fruktbare områdene i Kampuchea som får minst nedbør, og regnet er dessuten svært dårlig fordelt gjennom året. Fra 1. desember til 1. mai kommer det gjennomsnittlig 200 mm nedbør. Regntida kan begynne i mai, men den kan like godt vente til ut i juni, og eventuell risplanting må utsettes tilsvarende. I juli og august, da risen plantet i mai/juni er mest sårbar, er det en lunefull «liten tørketid» som ifølge Delvert «uten tvil er det største problemet for risdyrkingen i Kampuchea.»

Oversvømmelsene varierer også relativt sterkt, både i varighet og i høyden på vannstanden. For bonden i oversvømmede områder er det et spesielt sjansespill når han skal sette ut risplantene, og hva slags ris han skal velge. Han har nemlig muligheten til å vente til oktober-november da flommen trekker seg tilbake, for å plante den risen han ikke fikk til i mai-juni. Vanningsanlegg over hele lavlandet er den eneste varige løsningen på dette problemet. Den statsmakta som bygger og holder ved like slike anlegg garanterer produksjonen, tilfredsstiller folkets behov, ivaretar den nasjonale uavhengigheten og sikrer seg et internt maktgrunnlag.

AVSLUTNING

Det er selvfølgelig mange spørsmål reist både i nr. 6/81 og i nr. 8/81 som jeg ikke har fått tatt opp her. Men det jeg mener å ha påvist er følgende:

For det første er solidaritetsarbeid i Norge belastet med en tradisjon som gjør det vanskelig å erkjenne feil hos dem man solidariserer seg med. Denne tradisjonen kalte Tron for naiv messianisme, og han mente den var en forutsetning for solidaritetsarbeidet.

For det andre er det i tilfellet Kampuchea ikke snakk om feil hos marxist-leninistiske revolusjonære, men om en ny samfunnsstruktur som bygget på undertrykking av flertallet av folket, i likhet med det gamle samfunnet.

For det tredje er AKP(m-l)s oppfatning av Kampuchea ytterligere belastet av manglende kjennskap til vesentlige trekk ved landets historie, geografi og økonomi. Likevel har vi hatt skråriskre oppfatninger, og jeg har vist et tilfelle der Tron særlig trækker i salaten (fruktbarheten i Kampuchea).

Det er ikke kampen mot Vietnam som er oppe til debatt, men forholdet mellom vårt parti og samfunnet Demokratisk Kampuchea før invasjonen. For det norske folket har dette strategisk betydning. Vi håper jo at våre ideer skal prege samfunnet i et framtidig revolusjonært Norge. Da kan det ikke være likegyldig hvorvidt vi forsvarer terror og undertrykking av flertallet av folket i et annet land, selv om dette landet er ganske forskjellig fra vårt eget. Vi trenger ærlighet, troverdighet, kunnskap, om samsvar mellom teori og praksis.

HISTORIE

En gang i slutten av 70-åra etterlyste Asbjørn Elden i Klassekampens spalter «de glemtes» historie.

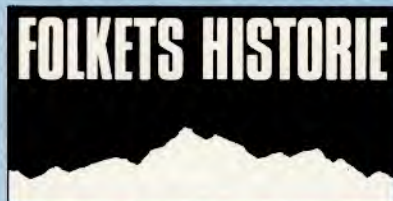
Han fikk ikke noe svar da. Men det er en klar tendens i dag til at nettopp «de glemtes» historie trekkes fram i lyset. Jeg skal ikke forsøke å gi noen oversikt over dette. Men jeg har lyst til å trekke fram noen fenomener og peke på en del problemer.

SOSIALHISTORIE

Alle som har lest annonsene for de store nye historieverkene vil se at det blir lagt vekt på sosialhistorie, menneskenes dagligliv etc. Capelens siste Norges-historie representerte også noe nytt på dette feltet. En annen side av dette er at sosialhistorie er blitt et populært felt i historieforskningen. En vil «under» organisasjonene, ned til enkeltpersonene. Dette gjøres først og fremst ved å kombinere en rekke opplysninger om enkeltpersoner hentet fra dokumenter som kirkebøker, folketellinger, politiførhørsprotokoller etc. Ofte brukes moderne databehandling. En del av dette blir nokså uinteressante statistiske oversikter. Men det er også laget spennende ting, som f.eks. Aina Schiøtz' framstilling av toprostituertes skjebne i slutten av forrige århundre¹⁾. I det hele tatt er kvinnehistorie som felt også kommet fram ut fra noe av de samme årsakene. Her har også kvinnebevegelsen spilt en viktig rolle.

En del arbeider behandler arbeiderklassen i tida da den tok form, og før organisasjonene blei etablert. Andreas Øhren: *Arbeiderne på Kværner Brug 1869–1885* viser hvordan arbeiderne blei disiplinert gjennom tvang før «frivillig» disiplin var innarbeidet. Tore Pryser og Finn Olstad har skrevet om og analysert opptøyer før den organiserte arbeiderbevegelsen i henholdsvis 1848 og 1880-åra²⁾, for bare å nevne noe av det jeg sjøl synes er mest interessant. Klassikeren på dette feltet er Edvard Bull: *Arbeidermiljø under det industrielle gjennombrudd* som analyserer forholdet mellom arbeiderklassens oppkomst, levestandard og klassebevissthet. I det hele tatt er Edvard Bull den av de etablerte forskerne som har våget å gå nye veier, å bryte med de akademiske

Grasrothistorie

tradisjonene for hva som er tillatt og hva som ikke er tillatt på historieforskningens område.

KLASSEPERSPEKTIV

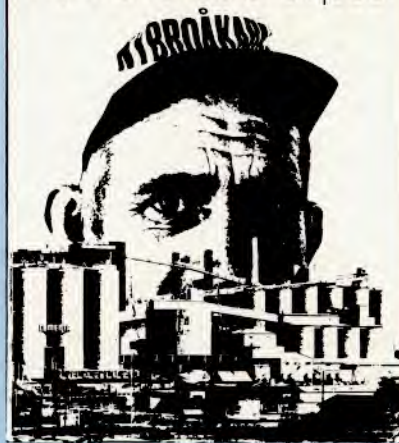
Det gjelder særlig på to områder: Når det gjelder hva som skal regnes som historiske kilder, og når det gjelder klasseperspektiv. I 1950-åra ble det samlet inn et stort antall arbeiderminner (arbeidere som forteller om sine egne liv ut fra et nokså løst strukturert spørreskjema) spesielt fra sagbruks- og papirindustrien og fra anleggsarbeid. Det nye Edvard Bull gjorde i *Arbeidermiljø under det industrielle gjennombrudd* var å bruke disse som kilder i en historisk avhandling. Mange historikere har vært prinsipielt skeptiske til bruk av slike kilder i det hele tatt, fordi de er upålitelige ut fra faglige kriterier. Svaret har vært dels at alle kilder må vurderes kritisk og at det ikke er noe spesielt med kilder som arbeiderminner. Det, samt konkret veiledning for bruk er behandlet i en nylig utkommet bok.³⁾ Samtidig er betydningen av slike kilder (ofte kalt «muntlige kilder») understreket — som ofte eneste tilgang til vanlige menneskers liv og tanker. I forordet til siste utgave av boka si har Edvard Bull også understreket det *klasseperspektivet* dette innebærer: «Det nye som kom med innsamlingen av arbeiderminner, lå ikke i noen spesiell 'muntlighet'. Men virksomheten tok bevisst sikte på å *korrigere historiens classeskjevhet*, gi mæ-

le til de skriftløse.» I akademisk forskning har Bull stått aleine lenge. Nå har yngre forskere, særlig Dagfinn Slettan, Univ. i Trondheim, tatt opp tråden. Men nå er også dette blitt del av en større bevegelse — utenom universitetene.

DEN NYE HISTORIEBEVEGELSEN

Klasseperspektivet — eller kanskje en heller skulle si «folkeperspektivet», står også sentralt i deler av det som i alle fall i en del land nå kan kalles en *historiebevegelse*. Sentralt har også vekten på muntlige kilder og muntlig historie stått. Spesielt i England og USA, men og i flere andre land, har dette fått ganske store dimensjoner. Det er konferanser,

Sven Lindqvist
Gräv där du står
Hur man utforskar ett jobb

Sven Lindqvist: *Gräv där du står* har spilt en viktig rolle i bevegelsen for «historie nedenfra». Den kommer ut i Norge til høsten.

HISTORIE

bøker og tidsskrifter om muntlig historie. Felles for mye av det er at det foregår utenfor, og delvis i motstrid til, den akademiske historieforskningen. Et nøkkelledd i denne historiebevegelsen er nettopp at historien skal flyttes ut av institusjonene og slutte å være noe bare utdanna historikere kan drive med. Slik avslutter f.eks. Paul Thompson, en nøkkelfigur i muntlig-historiebevegelsen, boka si *The Voice of the Past. Oral History*: «Den (muntlig historie) gir et grunnlag for virkelig nye prosjekter, ikke bare av profesjonelle historikere, men av studenter, skoleelever eller folket i et lokalsamfunn. De skal ikke bare sette seg ned å lære sin egen historie, de kan skrive den. Med muntlig historie får folk historien tilbake i sine egne ord. Og ved å gi dem en fortid, hjelper den dem og mot en framtid de sjøl kan skape.» Utopisme? I all fall ikke bare. Det er problemer som blir undervurdert. Men det er også oppnådd resultater.

GRAV DER DU STÅR

Ruskin College er et college i tilknytning til universitetet i Oxford i England. Det finansieres av den engelske fagbevegelsen og gir undervisning for arbeidere. Ut fra dette ble «History Workshop» dannet — som en løs sammeknytning av arbeiderhistorikere og heltidsansatte forskere. Resultater og diskusjoner publiseres i eget tidsskrift kalt «History Workshop Journal».

Derimot står den bevegelsen som har startet i Sverige, helt uten tilknytning til det akademiske miljøet. Utgangspunktet er også to bøker fra to ikke-historikere: Journalisten Sven Lindqvists: *Gräv där du står* og arkitekten Gunnar Siléen: *Stiga vi mot ljuset*. Begge tar utgangspunkt i at arbeiderne sjøl må forske fram sin historie, og er ment å være håndbøker i slik forskning. Sven Lindqvists bok — som kommer i norsk omarbeiding — tar opp 30 forskjellige måter å undersøke en jobb og en arbeidsplass på, fra bibliotek og arkiver, til brev og dagbøker, arbeiderminner, likningsprotokoller og fabrikkplanlegging — for bare å nevne noen.

Med utgangspunkt dels i disse bøkene og i stor grad spontant, har om lag 10 000 arbeidere og andre

deltatt i historiske studiesirkler av forskjellig slag i Sverige. En del av dette har gitt resultater i form av lokale historikere og avhandlinger. Mye også i kultur, utstillinger og amatørteater. Mye av virksomheten har vært knyttet til kamper for å bevare lokalsamfunn og industrier i fare (f.eks. glassindustrien). På tross av omfanget har denne bevegelsen fortsatt å være i hovedsak av spontan natur.

METODE VIKTIG

Det er klart det også er problemer knyttet til en sårn bevegelse. Først og fremst etter min mening fordi det er viktig at den gir *resultater*. Det ligger en klar fare i å undervurdere krav til metodisk framgangsmåte og krav til kilder. Dette er nok en svakhet ved deler av den svenske bevegelsen, og henger vel sammen med at den har så liten kontakt med profesjonell forskning. Poenget er sjølsagt at dersom arbeiderne skal bruke historien som et våpen, så må våpenet være funksjonsdyktig.

Derfor trenges også faghistorikerne i denne prosessen. Til metode og kildekritikk, men også til å gi hjelp med å utforme problemstillinger, oppsummere etc. I Finland sitter en historiker ansatt av det finske papirindustriarbeiderforbundet og leder et prosjekt hvor forbundets historie skrives på sirkler av arbeiderne sjøl. Sjøl bidrar han med hjelp til å utforme problemstillinger, finne materiale, oppsummere og stille nye problemer etc. — en slags «fra massene til massene»-virksomhet hvor arbeidernes egen virksomhet er det sentrale.

Det er også mange andre problemer knyttet til denne bevegelsen, som er svært sammensatt. Overdreven front mot akademisk forskning og undervurdering av metodespørsmål er nevnt. Deler av den — spesielt av muntlig-historiebevegelsen, har øg en anti-teoretiserende tendens. Enkeltmenneskets erfaring settes i sentrum og spørsmål om årsaker og sammenhenger avfeies.

I Norge finnes det foreløpig ikke noen slik bevegelse i noen særlig grad. Men Norge har en svært sterk lokalhistorisk og amatørhistorisk tradisjon, med en rekke historielag rundt om i landet. Denne er tradisjo-

nelt knyttet til bondereising, og bærer fortsatt preg av det. Men det ville ikke forundre meg om vi også her kan komme til å se en oppblomstring av arbeiderklasse-historie.

Dersom den tendensen blir dominerende, vil hele bevegelsen i beste fall løpe ut i sanden. Arbeiderklassen trenger ikke kunnskap om historie for å dyrke sine egne erfaringer. De trenger den for å kunne sette erfaringene i sammenheng og forstå nåtida og handle i framtida. For historieforskningen representerer også en slik tendens et skritt tilbake fordi den *bare* er ute etter det subjektive, og ikke den objektive virkeligheten.

EN LEVENDE BEVEGELSE

Det er heller ikke snakk om en revolusjonær bevegelse. De viktigste forkjemperne har ofte vært venstresosialdemokrater. Framtidsperspektivene som blir staket ut er ofte reformistiske: Økt kunnskap og sjøltillit vil gjøre arbeiderne istand til gradvis å overta den politiske makta.

Men det er ingen sosialdemokratisk bevegelse. Det er først og fremst en bevegelse av forskjellige folk på forskjellige grunnlag. Den består av bra og dårlig. Men med et felles utgangspunkt: Vanlige folk må med i historien. Og for deler av den: De må være med på å skrive historien. Det mener jeg er bra. Og spesielt når det fører til at vanlige mennesker får historisk perspektiv på jobben og lokalmiljøet sitt. Uansett hva som blir resultatet på kort sikt, er det av strategisk betydning. For det som er oppstått historisk, vil også med historisk nødvendighet forgå.

Det er heller ingen tilfeldighet at bevegelsen har blusset opp i samband med lokale kamper. I Sverige f.eks. i samband med lokalsamfunn som har vært truet med nedlegging, og industrier som har vært truet med utdradering.

I.B.

Noter:

¹) i Mennesker i Kristiania, Oslo-Bergen-Tromsø 1979

²) i Tidsskrift for arbeiderbevegelsens historie 1/82

³) Muntlig historie. Oslo-Bergen-Tromsø 1981

STUDIER

Politisk økonomi handler om historie

Den nye studieboka til AKP, «KAPITALISME. SOSIALISME», er, så vidt jeg skjønner, allerede utsolgt fra forlaget, noe som tyder på økende interesse for teoretiske studier i og rundt partiet. Før eventuelt nytt opplag blir kjørt i gang bør boka bli kommentert og kritisert. En del studiesirkler er nå kommet så langt at erfaringer og synspunkter bør fram.

Mitt synspunkt, som bl.a. bygger på erfaringer fra studiesirkel, er at boka i hovedsak fungerer bra fordi den inviterer til seriøse diskusjoner om de mest grunnleggende spørsmåla i marxismen. Boka konsentrerer seg om politisk økonomi og historisk materialisme. Den er derfor et svar på det akutte behovet for skoleing nettopp på disse avgjørende viktige, men forsømte områdene.

Samtidig mener jeg boka har svakheter. Særlig gjelder det de tre første møtene om politisk økonomi. Disse tre møtene, som er ei forkorta utgave av en studiesirkel fra begynnelsen av 70-åra, er svake nettopp i forhold til bokas egne intensjoner: Å skape forståelse for kapitalismens lovmessige utvikling og undergang. Spørsmål fra sirkeldeltakerne som er blitt reist i tilknytning til disse møtene illustrerer dette: De har i hovedsak dreid seg om spørsmål om definisjoner og forklaringer av mer spissfindig eller konkret-dagsaktuell karakter: Hvorfor selges varene under kapitalismen til sine produksjonspriser, ikke til sine verdier? Er reklamemakere produktive? Hva menes med inflasjon? Men aldri: I vilken forstand kan vi snakke om økonomiske utviklingslover for kapitalismen? Hvor finner vi disse lovene: I produksjonen av

merværdi? I akkumulasjonsprosessen? I profittens tendensielle fall? I læren om overproduksjonskrisene? I utviklinga av produktivkreftene? Hvor er beviset for at kapitalismen må gå under? (I sosialismedebatten er det ett spørsmål som i hvert fall for meg er viktigere enn alle andre: Nemlig hvordan vi marxister kan være så forbanna skråriskre på at det *må bli sosialisme*).

POLITISK ØKONOMI HANDLER OM HISTORIE

Hva handler den marxistiske politiske økonomien om? Den handler om økonomen Ricardo. Dette er riktig, men en må ikke av den grunn overse at Marx bringer en fullstendig ny dimensjon inn i den økonomiske vitenskapen: Historien. Dette innebærer i virkeligheten ikke bare ei videreutvikling, men en fullstendig revolusjon av den politiske økonomien, også av den til Ricardo (som til tross for sin arbeidsverditheori like fullt betrakta kapitalismen som evig). Det innebærer videre at Marx ikke bare kan overta den borgerlige økonomiens begreper, som slett ikke er egne til å beskrive den historiske og forbigående karakteren av

de økonomiske forholda, men må utvikle helt nye begreper og sammenhenger.

FEIL OM ABSTRAKT OG KONKRET ARBEID

En kan ikke forvente at ei kort innføring i pol.øk., som studieboka representerer, skal kunne formidle hele dybden i den marxistiske teorien. Men når Marx helt i begynnelsen av sin teoribygning innfører bestemte begreper, dels for å begrunne sin egen argumentasjon, dels for å avgrense seg mot borgerlig økonomi, så bør studieboka gjengi disse begrepene riktig. Eksempel:

historie. Den «klarlegger lovene som produksjonen og fordelingen av de materielle godene er underkastet på de forskjellige utviklings-trinn i menneskesamfunnet» (Lærebok i pol.øk. s. 11). Politisk økonomi er anvendt historisk materialisme.

Jeg mener det hadde vært en ubetinga fordel om den nye studieboka hadde starta med historisk materialisme. Det hadde gitt studiedeltakerne en klarere følelse av de perspektivene vi beveger oss innfor; at det det gjelder er å spore opp lovene for dette samfunnets oppblomstring, alderdom og død. Dette var også Marx sitt formål med Kapitalen.

Denne måten å tenke økonomi på står i skarp kontrast til all borgerlig økonomi. Denne tar som *gitt* at den kapitalistiske produksjonsmåten er noe naturlig og uforanderlig. Produksjon og kapitalistisk produksjon er synonyme begreper. Allerede i et tidlig verk, «Filosofiens elendighet» satte Marx sitt syn opp mot den borgerlige økonomien: «Økonome-

STUDIER

ne framstiller de borgerlige produksjonsforholdene ...som faste, uforanderlige og evige kategorier... Økonomene forklarer oss hvordan en kan produsere under disse gitte forholdene. Men det de ikke forklarer oss er hvordan disse forholdene sjøl blir produsert, dvs. den historiske bevegelsen som skaper dem.»

Det er blitt påpekt at Marx sjøl bygger på den klassiske borgerlige økonomien, særlig på den engelske

Som en helt avgjørende ny oppdagelse innafor den politiske økonomien påpeker Marx skillet mellom *abstrakt og konkret arbeid*. Som Marx sjøl sier i begynnelsen av Kapitelen, så er dette skillet, dvs. arbeidets dobbeltkarakter av å være både abstrakt og konkret, *det springende punktet* dersom en vil forstå den politiske økonomien. Jeg kunne legge til: Svært mange «revideringer» og falske «videreutviklinger» av Marx sin teori kan føres tilbake til en forkludring av dette skillet mellom abstrakt og konkret arbeid.

Kort og godt, så er det ikke «arbeid» som sådan, og slett ikke konkret arbeid (f.eks. det konkrete dreier-arbeidet) som skaper verdi. Det er *bare abstrakt arbeid som skaper verdi*. Det er umulig på denne knappe plassen å gå inn på noen begrundelse for denne påstanden. Bare så mye skal sies, at begrepet abstrakt arbeid ikke bare er en reint mental abstraksjon, men tilsvarer

noe virkelig, noe historisk skapt, nemlig den spesifikke karakteren av arbeidet under vareproduksjon, produksjon med henblikk på bytte. Bare abstrakt arbeid skaper verdi. Konkret arbeid skaper bruksverdi. Abstrakt arbeid, liksom verdi, er i marxistisk forstand reint historiske kategorier. Det er f.eks. ikke meningsfullt å snakke om en vares verdi under forhold *uten* vareproduksjon, f.eks. naturalhusholdning eller kommunisme. Abstrakt arbeid og verdi er altså nøkkelbegreper for å forstå den historisk forbigående karakteren av kapitalismen.

Men den nye studieboka skiller overhodet ikke mellom abstrakt og konkret arbeid. Den slår bare fast at det er *arbeid* rett og slett som skaper verdi, uavhengig av alle historiske forutsetninger. Studieboka faller dermed tilbake til Ricardos standpunkt, som riktignok bestemte vareverdien gjennom den nedlagte arbeidstida, men som ikke skilte mellom abstrakt arbeid og konkret arbeid fordi Ricardo så på kapitalismens lover som evige naturlover. Denne svakheten ved studieboka kommer særlig godt til uttrykk i følgende sitat (s. 15):

«Men la oss tenke over følgende sitat av den amerikanske økonomen Cooper (siteret av Marx i «Til kritikken av den politiske økonomien»): Ta bort fra et brød det arbeidet som er nedlagt i det, bakerens, møllerens, bondens arbeid osv., hva blir igjen? — Noen kornstrå, vilt voksende og unyttige for ethvert menneskelig bruk.» (Studieboka kommentarer:) Gjør sjøl dette tankeeksperimentet! Ta en ting i nærheten og forsøk å tenke deg hva som blir igjen av den når alt menneskelig arbeid er tatt bort.»

Dette høres ut som en besnærende forklaring, og jeg skulle tippe at mange studiesirkeldeltakere synes dette var overbevisende argumenter for at bare arbeid skaper verdi. Problemet er bare, at det arbeidet som er omtalt i sitatet over *ikke er verdiskapende arbeid*. Det er riktig at Marx siterer fra denne Cooper, men han gjør det for å polemisere mot at nevnte arbeider (møllerens, bakerens osv.) er verdiskapende.

For de arbeidene Cooper nevner er typiske eksempler på arbeidets konkrete karakter, det som skaper bruksverdier, men ikke verdier. Fordi studiebokas kapitler om politisk økonomi har en ahistorisk tilnærming til dette spørsmålet, så forveksler den naturlig nok i dette sitatet bruksverdi og verdi, konkret og abstrakt arbeid. (Det er ikke meningen mi å påstå at dette er et enkelt problem, og jeg ville da heller ikke begrunne det nærmere her. Jeg ville bare slå fast at det, ifølge Marx, er av grunnleggende viktighet å forstå dette med arbeidets dobbeltkarakter).

ANDRE SVAKHETER

Beslekta med ovennevnte feil er studiebokas vedvarende og tilfældige veksling mellom begrepene verdi og bytteverdi. (Den deler også på dette punktet den manglende klarheten med Ricardo). Bytteverdien er verdien nødvendige framtreddesform (for å si det kort), men det er likevel viktige forskjeller. (Se definisjonene av verdi og bytteverdi i Læreboka i pol.øk. s. 70).

Liknende svakheter forekommer gjennom alle de tre møtene om politisk økonomi i studieboka (f.eks. er behandlingen av relativ merverdi meget tynn), men særlig gjelder det forklaringa av de grunnleggende begrepene i møte 1.

Konsekvenser: 1) Problemer som sirkeldeltakerne har med en del intrikate spørsmål under møte 2 og 3, skyldes djupest sett manglende forståelse for de grunnleggende begrepene i møte 1. 2) På grunn av de nevnte begrepsmessige uklarhetene, så er boka ikke i stand til å foreta den nødvendige grenseoppgangen mot den seinere borgerlige økonomien, den Marx kalte vulgærøkonomien, og som fullstendig rår grunnen i den borgerlige teoretiske økonomien i dag. (Og dermed heller ikke mot innflytelsen derfra i våre egne rekker). 3) Boka blir for svak når det gjelder å forklare den indre, dialektiske, lovmessige utviklinga av kapitalismen.

Konklusjon: Ved eventuell revidering av studieboka bør møtene om historisk materialisme komme først. Møtene om politisk økonomi bør nyskrives, i det minste møte 1.

Per Lund

KAPITALISME
VS
SOSIALISME

Studiebok
fra AKP(m-l)
Redigert av
Pål Steigan

OKTOBER

I DETTE NUMMER

***Teorier om klassene i Sovjet
En anderledes
arbeiderklasse?
Herskerklassen i Sovjet
Kampuchea-debatt***

I NESTE NUMMER:

***Hvorfor kapitalismen
må gå under
Sosialismens problemer
Hvorfor blir det
kontrarevolusjon?
Kvinnene og arbeidsmarkedet
Stalin-debatt***